

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut Politologických studií

Katedra Politologie

Institut Politologických studií, Politologie

Diplomová práce

2023

Jan Snížek

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD
Institut Politologických studií
Katedra Politologie

Volební koalice na celostátní úrovni v České republice

Diplomová práce

Autor práce: Jan Snížek Bc.

Studijní program: Politologie

Vedoucí práce: Mgr. Jakub Stauber, Ph.D.

Rok obhajoby: 2023

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 30. 7. 2023

Jan Snížek

Bibliografický záznam

SNÍŽEK. Jan. *Volební koalice na celostátní úrovni v České republice*. Praha. 2023. 45 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut Politologie. Katedra Politologie. Vedoucí diplomové práce Mgr. Jakub Stauber, Ph.D.

Rozsah práce: 242 809 znaků

Abstrakt

Problematika koalic je tradičním politologickým tématem úzce spojeným s volebními systémy, stranickými systémy i teorií stran. V české i zahraniční literatuře se však politologové většinou zabývají pouze koalicemi vznikajícími až po volbách. Proto jsem si pro svou diplomovou práci zvolil výzkum koalic předvolebních. V práci provádím výzkum volebních koalic, které kandidovaly do Poslanecké sněmovny ČR, případně do České národní rady. Téma jsem si zvolil i proto, že v posledních sněmovních volbách v roce 2021 kandidovaly úspěšně hned dvě volební koalice, které poté vytvořily společnou vládu. V práci se postupně zabývám koalicemi Křesťanská demokratická unie (KDU), ODS a KDS, koalicí Levý blok, Liberálně sociální unii, Čtyřkoalicí, SPOLU a koalicí Pirátů a Starostů. Všechny tyto volební koalice jsem podrobil výzkumu a zanalyzoval jejich fungování, chování, ideovou propojenost a povolební jednání a působení na politické scéně. Pro práci jsem využíval odbornou literaturu, novinové články z dob fungování koalic, sněmovní tisky, jednání v Poslanecké sněmovně i internetové zdroje v podobě aktualit o politickém dění. Také jsem zpracoval data z jednotlivých hlasování na půdě Poslanecké sněmovny a na základě těchto dat jsem srovnával shodu názorů koaličních stran.

Abstract

The issue of coalitions is a traditional political science topic closely related to electoral systems, party systems and party theory. In the Czech and foreign literature, however, political scientists mostly deal only with coalitions that emerge after elections. That is why I have chosen for my diploma thesis the research of pre-election coalitions. In my thesis I conduct research on electoral coalitions that ran for the Chamber of Deputies of the Czech Republic or the Czech National Council. I have chosen this topic also because in the last parliamentary elections in 2021 two electoral coalitions successfully ran for election and then formed a joint government. In this thesis, I deal with the Christian Democratic Union (KDU), ODS and KDS coalitions, the Left Bloc coalition, the Liberal Social Union, the Four Coalitions, SPOLU and the coalition of the Pirates and the Mayors. I have researched all these electoral coalitions and analysed their functioning, behaviour, ideological interconnectedness and post-election behaviour and action on the political scene. For this thesis I used academic literature, newspaper articles from the time of the coalitions' functioning, parliamentary press, proceedings in the Chamber of Deputies and Internet sources in the form of news about political events. I also processed data from individual votes on the floor of the Chamber of Deputies and compared the consensus of views of the coalition parties on the basis of these data.

Klíčová slova

Koalice, Volby, Volební koalice, Strany, Volební zákon, Stranické systémy, SPOLU, Piráti a Starostové, LSU, Levý blok, Čtyřkoalice, KDU, ODS, KDS, Volební systémy

Keywords

Coalition, Election, Pre-Electoral Coalition, Parties, Electoral Law, Party System, SPOLU, Pirates and Mayors, LSU, Party of the Democratic Left, Four-Coalition, KDU, ODS, KDS, Electoral system

Title/název práce

Country-level Electoral coalitions in the Czech Republic

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval svému vedoucímu práce Mgr. Jakobovi Stauberovi, Ph.D., za odborné vedení, za pomoc a rady při zpracování této práce. Dále bych rád poděkoval Kateřině Hodkové za neustálou podporu po celou dobu mého studia.

OBSAH

1. Úvod.....	9
2. Zdroje.....	10
3. Metodologie.....	12
4. Definice koalice.....	15
5. Volební zákon a novely.....	21
6. Volební koalice po pádu komunistického režimu – volby v roce 1990	28
6.1. Křesťanská a demokratická unie	29
7. Koalice ve volbách v roce 1992.....	36
7.1. Koalice ODS a KDS.....	37
7.2. Koalice Levý Blok	44
7.3. Liberálně sociální unie	51
8. Koalice ve volbách v roce 2002.....	55
8.1. Koalice (Čtyřkoalice).....	61
9. Koalice ve volbách v roce 2021.....	73
9.1. SPOLU.....	75
9.2. Piráti a Starostové.....	84
10. Porovnání hlasování v Poslanecké sněmovně koaličních uskupení Koalice, SPOLU a Piráti a Starostové.....	90
11. Závěr	93
12. Seznam použitých informačních zdrojů	98

1. Úvod

V této diplomové práci se zabývám volebními koalicemi v Československé a České republice, které kandidovaly ve volbách po roce 1989. Zaměřuji se pouze na volební koalice, které vznikly před volbami do Poslanecké sněmovny a které překročily potřebný volební práh pro vstup do Poslanecké sněmovny. V případě Československé republiky se zabývám pouze koalicemi kandidujícími do České národní rady, tedy těmi pouze na území ČR. Téma práce jsem si zvolil proto, že volební či předvolební koalice nejsou v českém politickém prostředí časté, ačkoliv v posledních sněmovních volbách v roce 2021 kandidovaly hned dvě: koalice SPOLU a Piráti a Starostové. Práce se zaměřuje na vznik koalic: zjišťuje důvody jejich vzniku a zkoumá, jak si jsou jednotlivé koaliční strany názorově a ideově blízké. Při svém výzkumu jsem využil dlouhodobé programy jednotlivých stran i následný program dané koalice, jejich samostatné i následně společné ideové zaměření a hlasování na půdě Poslanecké sněmovny.

Práci jsem rozdělil na dvě části. V první teoretické části popisuji metodologii svého výzkumu. Dále vysvětluji samotný termín koalice, a následně i rozdíl mezi koalicí vládní a volební a představuji rozdílné podoby volebních koalic. Přibližuji též podobu volebního zákona ČR a jeho dvě změny, z roku 2000 a 2021, které měly nejvýraznější vliv na podobu volebních pravidel pro předvolební koalice.

V druhé části popisuji přímo volební koalice, které jsou tématem mé práce: koalici KDU z voleb v roce 1990, dále tři koalice ODS a KDS, Levý blok a Liberálně sociální unie, které kandidovaly v roce 1992. Z období 1998–2002 se zaměřuji na politický subjekt Čtyřkoalice, která následně kandidovala pod názvem Koalice ve sněmovních volbách 2002. Posledními koalicemi jsou již z roku 2021 koalice SPOLU a spojení Pirátů a Starostů.

Postupně nejdříve popisuji jednotlivé strany, jejich program a ideologické ukotvení, vznik jednotlivých koalic spolu s jejich fungováním v rámci různých koaličních smluv, podobnosti a rozdíly stran uvnitř koalic a na závěr jejich výsledek ve volbách a povolební fungování. Pro porovnání jejich názorových podobností či odlišností používám data z hlasování v Poslanecké sněmovně. Dále jsem vybral několik, dle mého názoru důležitých otázek v rámci jednotlivých období a porovnával, jak jednotlivé strany na daná témata hlasovaly. Z těchto zjištění jsem se poté pokusil určit, jaká názorová shoda mezi stranami vládla.

2. Zdroje

Na téma koalic v politologickém prostředí je v české i zahraniční politice napsáno velké množství publikací. Výzkum koalic je tradiční politické téma úzce spojené s teoriemi politických stran a volebními systémy. Většina autorů se však v otázce koalic zabývá jejich sestavováním po volbách a koaličním vládnutím na celostátní i komunální úrovni. Pro výzkum předvolebních koalic je potřeba čerpat především ze zahraničních zdrojů, i zde je však velmi omezený počet autorů, kteří se touto problematikou zabývají. Proto jsem se rozhodl zpracovat téma předvolebních koalic v českém prostředí, jelikož téma konkrétních volebních koalic je v České odborné literatuře poměrně přehlíženo.

Pro teoretickou část používám především odbornou literaturu. Pro vysvětlení pojmu koalice a jejich typologii vycházím z profesora Balíka a jeho knih *Česká komunální politika v obcích s rozšířenou působností* a *Koaliční vládnutí ve střední Evropě (1990–2010)*. Tyto publikace se však zabývají výhradně typy vládních koalic. Typem vládních koalic se zabývá také Ladislav Cabada v knize *Koalice a koaliční vztahy*, i z ní jsem vycházel. Pro typologii koalic jsem rovněž používal informace od zahraničních autorů W. H. Rickera, který je zakladatelem výzkumu tvorby koalic, I. Budge a H. Kemana, kteří se zabývali důvody jejich vzniku, a také G. Sartoriho, který přispěl do debaty porovnáním koaličních společenství na základě ideologií. I tito všichni autoři se však zabývají pouze vládními koalicemi.

Pro definici a výzkum důvodů vzniku volebních koalic jsem byl odkázán na články autorů ze zahraničních akademických časopisů, jako jsou *British Journal of Political Science*, *Electoral Studies* nebo *Public Choice*. Zde využívám články autorů Sona N. Golder, Marc Debuss a Raymonds Ibenskas. Ti se zabývají teoriemi, důvody a problematikou vzniku předvolebních koalic, ovšem tyto články se pochopitelně neobírají českou politickou scénou. Využívám je proto pouze v teoretické rovině své práce.

Při představování volebního zákona a jeho změn využívám jako zdroj především volební zákon samotný. Proces vytváření možných změn popisuje Zdeněk Koudelka v *Politologickém časopise*. Tento právník byl přímo členem pracovní skupiny pro vytvoření novely volebního zákona, proto považuji jeho článek za stěžejní.

U konkrétních volebních koalicí vycházím především z jejich volebních programů, dále pak z prohlášení jednotlivých politiků a novinových a internetových článků z dané doby. Zdroje z médií dobře přibližují tehdejší období a politickou situaci, ve které daná koalice vznikala. Kapitoly o volebních koalicích z let 1990 a 1992 čerpají články z *Politologického časopisu*, které se náležitým stranám podrobně věnují. Téměř všechny publikace o této době se bohužel zaměřují především na výsledky voleb, Občanské fórum a poté politiku Václava Klause. Informace o jednotlivých stranách tak čerpám z různých knih zabývajících se stranickým systémem ČR, kde o konkrétních stranách z dob, kdy se formovaly v rámci koalice, bývají krátké odstavce.

V kapitole o Čtyřkoalici využívám knihy Erika Taberyho *Vládne, nerušit* a Lubomíra Kopečka *Deformace demokracie*, které se však zabývají spíše politické scénou v letech 1996–2002 než samotné koalici. Obě knihy představují dobu opoziční smlouvy a formování Čtyřkoalice. Pro ideologickou a názorovou podobnost stran a pro vysvětlení fungování koalice opět čerpám z dobových informačních zdrojů, rozhovorů a politických reportáží.

Největším problémem jsou zdroje pro koalice z roku 2021, tedy SPOLU a Piráti a Starostové. Jelikož se jedná o nové politické subjekty, žádná odborná literatura zaměřující se na konkrétně na tyto koalice dosud neexistuje. Z toho důvodu jsem musel využívat zejména novinové články, koaliční smlouvy obou koalic a opět vyjádření jednotlivých politiků k formování koalic.

3. Metodologie

Pro svou diplomovou práci jsem si položil tři otázky:

1. *Proč vznikají volební koalice pro volby do Poslanecké sněmovny v České republice?*
2. *Jak volební koalice fungují před volbami a jak strany koalice spolupracují po volbách?*
3. *Jak si jsou strany předvolebních koalic názorově a ideologicky blízké?*

Na základě rešerše především zahraničních článků zaměřujících se na téma předvolebních koalic, jsem sepsal pět hypotéz, proč vznikají volební koalice:

Předvolební koalice v České republice se vytváří:

1. *Za účelem spojení stran se společnou ideologií.*
2. *Za účelem maximalizace volebního zisku.*
3. *Jako reakce na dominantní postavení konkurenční strany.*
4. *Jako reakce na postupný či hrozící propad strany v rámci volebních preferencí.*
5. *Za účelem postupné integrace politických subjektů.*
6. *Za účelem představit voličům alternativu vlády již v době voleb.*

Tyto hypotézy se nemusí vzájemně vylučovat, naopak mohou být často propojené a volební koalice může vznikat na základě více bodů.

Ve výzkumné části byly využity kvantitativní i kvalitativní metody.

Kvantitativní část využívá data z hlasování v Poslanecké sněmovně ČR. Pro práci s těmito daty jsem použil aplikaci RStudio, což je vývojové prostředí umožňující práci v programovém jazyce R. ten je určen pro statistickou analýzu dat. Konkrétně jsem zde zpracoval s daty z volebních období v letech 1998–2002, 2002–2006, 2017–2021 a současnými daty od roku 2021. Tato data jsem použil pro Koalici kandidující v roce 2002 a pro koalice SPOLU a Piráti a Starostové (PirSTAN) z roku 2021. Pro dřívější koalice nejsou data z Poslanecké sněmovny bohužel kompletní, jelikož pro volební období 1992–1996, chybí mnoho výsledků hlasování. Při mnoha zákonech je na stránkách Poslanecké sněmovny pouze celkový výsledek hlasování (schváleno, neschváleno), ale podrobné údaje zde chybí. Z toho důvodu se můj kvantitativní výzkum týká pouze výše zmíněných koalic. Zvolil jsem právě tato volební období, jelikož rámcují vznik a fungování daných koalic. Pro Koalici používám volební období z let 1998–2002, jelikož v této době samotná koalice vzniká a v letech 2002–2006 hlasovali poslanci za ni zvolení. Ze stejného důvodu jsem vybral pro koalice SPOLU a PirSTAN volební období 2017–2021 a současné období od roku 2021. U všech porovnání jsem použil pouze ta hlasování, kterých se poslanci stran účastnili, tedy ne všechna hlasování za celé volební období. Zároveň jsem počítal s přítomnými poslanci za jednotlivé strany a koalice a rozlišoval, zda hlasovali „pro“, „proti“ nebo se „zdrželi“. Z daného období jsem vždy vyfiltroval jednotlivé strany a porovnal hlasování jejich poslanců. V případě koalic, kde kandidovaly právě dvě strany, byla provedena komparace těchto stran. V případě trojkoalice (SPOLU) jsem postupně komparoval vždy dvě strany, celkem jsem tedy použil tři porovnání (ODS a TOP 09, ODS a

KDU-ČSL a KDU-ČSL a TOP 09). Ve volebních obdobích, během kterých koalice vznikaly, jsem porovnával, kolikrát se spolu shodly jednotlivé strany, které následně spolupracovaly v rámci koalice. Zde jsem použil procentuální shodu jedné strany (použil jsem procentuální hlasování „pro“), kterou jsem odečetl od procentuální shody strany druhé (opět hlasování „pro“), výsledný rozdíl ukazuje procentuální shodu v hlasování na škále od 1 do 0, kdy 0 znamená plnou shodu a 1 plný rozpor.¹

Shoda v hlasování (%) = „PRO“ (%) strany A – „PRO“ (%) strany B

Ve výsledku jsem se poté zaměřil na tři informace.

- Kolikrát se strany shodly ve 100 % – všichni přítomní poslanci jedné strany hlasovali stejně jako všichni přítomní poslanci strany druhé.
- Kolikrát strany hlasovaly proti sobě – všichni přítomní poslanci jedné strany hlasovali opačně jako všichni přítomní poslanci druhé strany.
- Kolikrát se strany neshodly – většina přítomných poslanců jedné strany hlasovala jinak než většina přítomných poslanců strany druhé.

Všechny tyto výsledky uvádím v procentech. Při zpracování výsledného rozdílu jsem použil 50 % hranici. Cílem tohoto kvantitativního výzkumu je ukázat, kolikrát se strany, které vytvořily společnou koalici, shodovaly před společnou kandidaturou.

Při zpracování dat z volebních období následovaných již úspěšnou kandidaturou koalic jsem porovnával jednotnost hlasování uvnitř koalice jako celku. V datech z Poslanecké sněmovny jsou poslanci uváděni podle politických subjektů, za které byli zvoleni. Tentokrát jsem tedy pouze vybral poslance z dané koalice a získal dvě informace –

- kolikrát panovala 100 % shoda – tedy všichni přítomní poslanci koalice hlasovali buď pro, proti nebo se všichni poslanci zdrželi
- kolikrát hlasovali proti sobě – tedy hlasování, kde větší část poslanců hlasovala proti sobě. Zde jsem použil rozmezí 30–70 procent.

Na těchto výsledcích jsem chtěl ukázat, nakolik panovala shoda v subjektu složeného z více politických stran. Tato data jsou bohužel silně zkreslena počtem procedurálního hlasování, kde všechny strany ve sněmovně často hlasují stejně, a také častou nepřítomností poslanců na hlasování. Proto na závěr svého kvantitativního výzkumu uvádím procentuální porovnání shody mezi jednotlivými koalicemi. Výsledky kvantitativního výzkumu uvádím v závěrečné kapitole své diplomové práce.

Kvalitativní část mého výzkumu tvoří analýza dlouhodobého programu stran a jejich ideové zaměření na pravolevé škále politického spektra a hranici konzervatismus – liberalismus. Jelikož kvalitativní výzkum má za cíl hlubší porozumění zkoumané skutečnosti a podrobněji se zabývá menším vzorkem dat, vybral jsem některá hlasování v Poslanecké sněmovně, která považuji za důležitá v rámci určitého volebního období. V těchto hlasováních se zaměřuji

¹ Viz Rovnice.

na to, jak hlasovaly dané strany koalice, a následně analyzují politiku jednotlivých zkoumaných stran. Výsledky kvalitativního výzkumu uvádím přímo v jednotlivých kapitolách daných koalic.

4. Definice koalice

Pojem koalice (z latinského slova *coalescere*, srůstat) označuje druh spojení dvou a více skupin, které sjednocuje určitý společný zájem nebo mají stejný konkrétní cíl. V politice slovem koalice označujeme spojení dvou a více politických stran či hnutí, které se spojily za účelem společné vlády, společného postupu při schvalování zákonů nebo společného boje ve volbách. Na základě toho rozlišujeme koalice vládní, nebo také exekutivní, legislativní, a předvolební či volební.

Vládní koalice

Vládní koalici utvářejí strany, které se dostaly do Parlamentu, s cílem společně vládnout. Děje se tak v případě, že žádná strana nezískala ve volbách takové množství hlasů, aby mohla vládnout samostatně. Podle autorů Iana Budge a Hans Kemana, kteří se věnovali sestavování vládních koalic, jsou čtyři možné přístupy k jejich vzniku. V těchto typech jsou důležité dva body: důležitost vládního postu a důležitost programu.

1. V prvním případě se strany pouze chtějí dostat k vládní moci. Vládní post je tedy důležitý sám o sobě. V tomto případě není potřeba společná ideologie nebo záměr, ale pouze počty, aby vytvořená vládní koalice měla nadpoloviční většinu.

2. Pokud je vládní post prostředkem pro realizaci určité politiky, je potřeba kromě nadpoloviční většiny také společný zájem. Spojí se tedy ty strany, které mají stejný pohled na politická témata. Jedná se tedy o spojení stran, které má v parlamentu nadpoloviční většinu, ale zároveň si je názorově blízké.

3. Třetí typ nastává, když je program brán jako prostředek pro dosažení vládního postu. Strany již před volbami prosazují jistou politiku, ze které neuhnou. Vládní koalice tak vzniká pouze na základě stejného programu.

4. Posledním typem je situace, kdy je program důležitý sám o sobě. V tomto případě však není podmínkou stran sestavit vládní koalici, ale prosazování programu skrz legislativní funkci. Za tímto účelem vznikají spíše legislativní koalice.²

Původní teorie vzniku koalic pochází z díla Williama H. Rikera *The Theory of Political Coalition*, v němž autor překládá základní východisko pro tvorbu koalic. Tím je racionální chování stran. Základním cílem stran je maximalizace politického vlivu, a z toho důvodu je vytváření koalic podmínkou. Podle Rikera je racionálním jednáním sestavit nejmenší možnou koalici, aby se o politickou moc dělilo co nejméně aktérů. Riker ji pojmenovává koalice minimálně vítězná (*Minimal Winning Coalition*). Ta se dá rozdělit na dvě základní formy – koalice

² BUDGE. Ian. KEMAN. Hans. *Parties and Democracy. Coalition Formation and Government Functioning in Twenty States*. Oxford: Oxford University Press 1990.

s nejmenším počtem křesel a koalice s nejmenším počtem členů.³ V tomto dělení je však zcela vynechána ideologická pozice stran. Proto se zde nabízí spojení Rikerovy teorie s přístupem Giovanni Sartoriho, který tvrdil, že počet stran je třeba doplnit kritériem ideologie.⁴

Na základě těchto přístupů rozděluje Stanislav Balík v knize *Česká komunální politika v obcích s rozšířenou působností: koalice, voličské vzorce a politické strany na místní úrovni v letech 1994–2006* koalice na základě dvou rovin. Jednou z nich je počet členů v koalici, druhou poté ideový rámec. Pokud vládní koalici tvoří takový počet stran, který umožňuje získat potřebnou parlamentní většinu, jež by bez žádné strany možné získat nebylo, jedná se minimálně o vítěznou koalici. Pokud je součástí koalice i strana, jejíž podpora není nutná k získání většiny, jedná se o koalici nadměrnou. Podle ideového rámce se koalice dělí na ideově propojené a nepropojené. Záleží na tom, zda se spojují strany blízké si na škále politického spektra, nebo zda koalice vznikne na základě spojení stran z protipólu politického systému. Podle těchto indicií dělíme vládní koalice na konkrétních sedm typů:

1. Minimálně vítězná ideově propojená koalice
2. Minimálně vítězná ideově nepropojená koalice
3. Velké koalice
4. Nadměrné ideově propojené koalice
5. Nadměrné ideově nepropojené koalice
6. Široké koalice
7. Všestranné koalice

Minimálně vítězná ideově propojená koalice je z pohledu teorie racionální volby nejlogičtější a nejspolehlivější koalici, jelikož spojuje minimální počet stran zaručující většinu ve sněmovně. Zároveň sdružuje strany, které sdílejí společnou ideologii nebo se protínají v rámci volebního programu či stranické politiky. „*Současně zřejmě nejvíc podporuje soutěživost stranického systému, kdy dává voličům výraznou naději na možnost změny politiky způsobené odlišnými volebními výsledky v příštích volbách. Akteři, kteří ji vytvářejí, se v tomto případě řídí motivy teorie racionální volby – maximalizují politický vliv za vynaložení co nejmenší energie.*”⁵ Tyto koalice jsou tradičně první možností povolebních vyjednávání.

Minimálně vítězná ideově nepropojená koalice nejsou moc časté. Jedná se o spojení stran k zajištění většiny v Parlamentu, ovšem stran z opačného pólu stranického systému. Nejsou si ideologicky blízké a programově se neshodují. Tyto koalice vznikají zpravidla ze dvou důvodů. Vítězná strana není schopna sestavit většinu s ideologicky blízkými stranami, neboť na základě výsledků voleb nemá s kým, a proto se spojí s členy z opačného politického spektra.

³ RIKER, William H. *The Theory of Political Coalition*. New Haven: Yale University Press 1962.

⁴ SARTORI, Giovanni. *Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu*. Brno. CDK. 2005. str. 131.

⁵ BALÍK, Stanislav. *Česká komunální politika v obcích s rozšířenou působností: koalice, voličské vzorce a politické strany na místní úrovni v letech 1994–2006*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008. Politologická řada. Str. 43. ISBN 978-80-7325-144-4.

Vynechá ovšem hlavního aktéra opačné ideologie a spojí se menším uskupením. Druhým důvodem k vytvoření této koalice je odpor vítězné strany k ustanovení vlády s ideologickým partnerem například z osobních důvodů.⁶

Velká koalice je typ, který zaručuje silnou vládní podporu ve sněmovně, jelikož se jedná o spojení dvou hlavních reprezentantů ideově protikladných pólů. Většinou je tato koalice dvoučlenná, může mít však i více členů, podmínkou ale musí být spojení dvou hlavních stran ze vzdálených pólů politického spektra. Příkladem může být teoretická vládní koalice ODS a ČSSD z let 1996–2013.⁷

O **nadměrnou ideově propojenou koalici** se jedná v případě, že je zde alespoň jeden politický subjekt, bez kterého by koalice i tak disponovala potřebnou většinou. Zároveň jsou zúčastněné strany ideově blízké. „*Důvody vzniku nadměrných ideově propojených koalic lze hledat jednak v institucionálním nastavení konkrétní úrovně politiky, jednak ve způsobu fungování politických stran, resp. stranického systému.*“⁸ Tato koalice tedy může vzniknout buď z důvodu větší převahy v Parlamentu a s ní spojeným snazším prosazováním společných programových cílů. Jedná se především o případy, kdy opozice vystupuje jednotně proti vládě. Druhou možností vzniku tohoto typu je obava stran ze spojení se svým koaličním partnerem. Tyto obavy mohou být z obou směrů. Dominantní strana by mohla být „vydírána“ menší stranou, ač ideově blízkou, jelikož bez ní by nesložila potřebnou většinu, a tím by musela přijmout „iracionální“ požadavky tohoto malého subjektu. Proto raději přibere další subjekt, aby žádný z nich neměl exkluzivní pozici. Z druhé strany naopak menší subjekt nechce být s hegemonem v koalici sám, jelikož se například může cítit v ohrožení před pohlcením tímto subjektem. Posledním důvodem může být nedisciplinovanost straníků: „*V obavě před nátlakem vlastních poslanců/zastupitelů vědomých si své nepostradatelnosti pak vedení stran přistupuje k vytváření nadměrných koalic s ideově blízkými partnery.*“⁹

Nadměrná ideově nepropojená koalice se podobá předchozí s jediným rozdílem – ideovým zakotvením zúčastněných stran. Podmínka počtu stran v uskupení je stejná jako u předchozí, tedy musí tu být zde alespoň jeden člen nadbytečný. Všechny strany v koalici si však nejsou ideově blízké. Musí zde být podmínka, že alespoň jedna strana je na opačném pólu než zbylé strany. Tato koalice je na jakémsi pomezí koalic velkých a širokých, o kterých se pojednává níže. Oproti velké koalici zde však nejsou zahrnuti oba hegemoni opačné ideologie, tedy vždy jeden z nich je v opozici. Oproti široké koalici pak v tomto typu zůstává v opozici více stran. „*Motivace k uzavření takovéto koalice je obdobná jako u předchozího typu, ovšem s tou výjimkou, že cena za spolupráci s ideově vzdálenějšími subjekty je v dané situaci nižší, než byla při spolupráci ideově bližších partnerů (větší požadavky od bližšího subjektu, jeho potencionálně větší síla apod.).*“¹⁰

⁶ Tamtéž

⁷ Opoziční smlouva nebyla koaliční smlouva a vláda ČSSD byla tedy menšinová a jednobarevná.

⁸ BALÍK, Stanislav. 2008. Str. 45

⁹ BALÍK, Stanislav. 2008. Str. 45

¹⁰ Tamtéž.

Širokou koalici tvoří všechny zvolené strany na poli politického systému s výjimkou jedné jediné. Tato koalice musí být více než dvojčlenná, jelikož jinak by se jednalo o koalici velkou, a zároveň zde musí být nadměrný počet stran. Navíc jsou zde strany ideově nesourodé, a vytvářejí tedy pravo-středo-levicovou koalici. Tyto koalice jsou proto někdy označovány jako „duhové“. Motivem této koalice je většinou ochrana před vyloučeným aktérem. Často se jedná o extrémistickou či antisystémovou stranu, kterou žádný politický subjekt nechce ve vládě. „*Motiv společného nepřítele je zde silnější než případné programové rozdíly.*“¹¹ Druhým motivem je začlenění všech stran do vlády a tím rozložit odpovědnost na všechny, tím se však koalice blíží k všeobecnému modelu: avšak již nikoliv ve smyslu „proti“, ale „bez“ něj.

Poslední možnou koalici je koalice **všestranická**. Může být označována i jako všeobecná či všenárodní. Jedná se o typ, kdy se do exekutivy zahrnou všechny relevantní politické síly bez výjimky. Tato koalice může vzniknout například v poválečných obdobích za účelem obnovy země s přispěním všech politických aktérů. Možností je také pragmatický důvod. Se-stavování klasických koalic k získání nadpoloviční většiny vznikají vždy spory s opozicí po celou dobu volebního období, čímž riskují vládnoucí strany, že v dalších volbách se role obrátí a ony ztratí možnost participovat na exekutivě. Pokud tedy nabídnou možnost účasti na vládě všem stranám, mohou očekávat podobný postup ze stran ostatních politických aktérů v případě jejich vítězství, a nepřijít tedy o nabyté pozice. „*Tento svazek navíc ospravedlňují všechny zainteresované síly respektem k vůli voličů, kteří si přece takové složení exekutivy přejí.*“¹² Tímto postupem však strany podřívají princip demokratické soutěže, jelikož zde nijak nezáleží na výsledku voleb, pokud stejně všichni zúčastnění zůstávají u vlády.

Legislativní koalice

Typem **legislativní koalice** není třeba se podrobněji zabývat, jelikož funguje na jednoduchém principu. Jednotlivé strany se spojují a vytvářejí ad hoc koalice za účelem přijetí určitého zákona. Základní podmínkou je vytvořit takové spojení, které zaručí potřebnou většinu při hlasování. Po rozhodnutí o výsledku konkrétního zákona se koalice de facto zruší a strany opět vytvářejí spojení pro jiné hlasování. Pro vznik těchto koalic jsou dvě možné varianty. Nejjednodušší je možnost, že se spojí strany se stejným názorem na danou problematiku, které navíc mají potřebnou početní převahu. Druhou možností je vyjednávání stran s různým názorem, kdy, pokud se strany dohodnou, se jedná většinou o kompromis typu výměn, přičemž jedna strana pomůže druhé a na oplátku si nechá pomoci jinde.

¹¹ BALÍK, Stanislav. 2008. Str. 46

¹² BALÍK, Stanislav. 2008. Str. 47

Předvolební koalice

Předvolební (nebo též volební) koalice vytvářejí jednotlivé politické strany či hnutí ještě před volbami. Politoložka Sona N. Golder uvádí důvody vzniku předvolebních koalic. Prvním důvodem je výhra ve volbách. Kandidatura volební koalice může výrazně ovlivnit výsledek celkových voleb, a pokud se v koalici spojí výrazné strany, mají velkou výhodu pro získání značného počtu mandátů, který by mohl zajistit i potřebnou většinu. Voliči totiž spíše zvolí spolupracující, výraznější subjekt. Dalším důvodem je představení vládní koalice. V parlamentních demokraciích, kde se vláda sestavuje na základě výsledku voleb, ale toto složení již voliči nedokáží ovlivnit, umožní volební koalice představit voličům alternativu vlády již v době voleb. V důsledku toho mohou volební koalice zvýšit demokratickou transparentnost a poskytnout koalici vládám zvýšenou legitimitu a silnější politické mandáty.¹³ V práci *Pre-electoral coalitions in comparative perspective: A test of existing hypotheses* se odkazuje na dvě existující hypotézy G. Bingham Powella, proč předvolební koalice vznikají. První hypotéza tvrdí, že ve volebních systémech s větším počtem stran, se s větší pravděpodobností vytvoří předvolební koalice. Druhá hypotéza tvrdí, že předvolební koalice se s větší pravděpodobností vytvoří, když voliči čelí vysoké nejistotě ohledně identity budoucích vlád.¹⁴

V České republice se nenachází žádná literatura zabývající se konkrétním tématem předvolebních koalic. Existují pouze články zabývající se konkrétními koalicemi, které uvádím ve své práci. Jaký je rozdíl mezi kandidující stranou a koalicí v ČR a jaké typy předvolebních koalic mohou vzniknout, vysvětluji níže.

Rozdíl mezi kandidující stranou a koalicí je v hranici počtu procent hlasů pro vstup do Poslanecké sněmovny. V České republice momentálně musí strana získat pět procent pro získání alespoň jednoho svého mandátu ve sněmovně. „Pro kandidující koalice byla od roku 2000 přijata podoba tzv. aditivní klauzule: 10 % pro dvoučlenné, 15 % pro tříčlenné a 20 % pro čtyř- a vícečlenné koalice.“¹⁵ Před parlamentními volbami v roce 2021 byla přijata novela volebního zákona, kde bylo zavedeno nové kvorum pro koalice dvou a více stran. Nově tedy platí hranice 8 % pro dvoučlennou koalici a pro koalici tří a více stran platí hranice 11 %.¹⁶ O novele volebního zákona z roku 2021 viz níže v samostatné kapitole. Existují celkem tři typy předvolebních koalic.

Prvním typem předvolební koalice je **rovnocenná spolupráce**, kdy strany vytvoří společnou platformu. Strany v této alianci mohou být stejně velké, co se týče volebního potenciálu, voličské základny atd., anebo jedna může převyšovat druhou (případně ostatní u vícestraničných koalic), avšak i přesto jsou jednotlivé subjekty partnersky rovnocenné. Kandidují pod

¹³ GOLDER, Sona N. *Pre-Electoral Coalition Formation in Parliamentary Democracies*. *British Journal of Political Science*. 4/2006. Vol. 36. N. 2. str. 193.

¹⁴ GOLDER, Sona N. *Pre-electoral coalitions in comparative perspective: A test of existing hypotheses*. *Electoral Studies*. Vol. 24. Issue 4. 12/2005.

¹⁵ LEBEDA, Tomáš. *Hlavní proměnné proporčních volebních systémů*. *Sociologický časopis*. 2001. roč. 37. čís. 4. s. 442.

¹⁶ Zákon č. 189/2021 Sb.

společným názvem, který vznikne pro danou spolupráci. Strany si víceméně rovnoměrně rozdělí počet lídrů na jednotlivých kandidátkách, finance vložené do kampaně i případný zisk po volbách. Jejich stranické struktury nadále fungují samostatně, avšak jsou si blízké a pořádají společné stranické konference, na nichž určují volební taktiku i případné povolební jednání. V České republice tento typ koalic splňovala například Čtyřkoalice, která vznikla v roce 1998, a také obě nové koalice PirSTAN a Spolu. Všemi těmito třemi subjekty se zabývá i tato diplomová práce. Pro lepší představu uveďme zahraniční příklad z Německa, kde takovou variantu představuje koalice CDU-CSU, která i přes krátkou pauzu v roce 1976 existuje více než 70 let.¹⁷

Druhým typem předvolební koalice je **vytvoření kandidátní listiny pro volby pod hlavičkou jednoho subjektu s „podporou“ dalšího**. Jedná se o spolupráci, která není oficiálně brána jako koalice. Formálně jde pouze o jednu stranu, která se účastní voleb, ale na své kandidátní listině má zástupce jiného politického subjektu, který se samostatně voleb neúčastní. Motivací této spolupráce je ze strany menšího (nebo menších subjektů) dostat své lidi do politických funkcí nebo alespoň do sněmovny, jelikož jako samostatný subjekt by v rámci volebního boje nedokázal uspět. Pro dominantní subjekt je naopak výhodné umístit na svou kandidátku silné osobnosti, které například chybí v jejich stranických strukturách, a tak dosáhnout vyššího volebního zisku. Tato spolupráce je poměrně rozšířená ve volbách do krajských a obecních zastupitelstev. Typ takového spojení vznikl například mezi stranami TOP 09 a STAN pro volby do Poslanecké sněmovny v letech 2010 a 2013. V případě voleb 2010 či 2013, úspěšně kandidovala strana „TOP 09 s podporou Starostů“. Ve volbách tedy oficiálně kandidovala pouze strana TOP 09, za kterou kandidovali do sněmovny i politici z hnutí Starostů a nezávislých. Jelikož se de iure jednalo o samostatnou stranu, platila pro ni pouze pětiprocentní hranice pro vstup do sněmovny.

Třetí variantou je vznik úplně nové strany, kdy dva či více subjektů splynou v jeden nový. Tento typ je podobný druhému v tom, že také zde pro stranu neplatí aditivní klauzule, a je tedy zapotřebí přesáhnout pouze pětiprocentní hranici. „*Jestli je koalice přirovnávána k manželství, tak tato varianta představuje zplazení potomka a terminaci rodičů. Taková varianta většinou nastává u menších a nepřiliš úspěšných stran a také v situaci, kdy jsou volební pravidla pro koalice velmi nevýhodné.*“¹⁸ Příkladem byl vznik strany Evropských demokratů v roce 2006 spojením mimoparlamentních stran Evropských demokratů s SNK sdružení nezávislých.

¹⁷ IBENSKAS, Raymondas. *Understanding Pre-electoral Coalitions in Central and Eastern Europe*. British Journal of Political Science. Vol. 46. N. 4. 10/2016. str. 752.

¹⁸ SÁL Karel. *Předvolební koalice: Jeden problém za druhým*. [online]. Institut pro politiku a společnost. Duben 2021. [cit. 5. 10. 2022]. Dostupné z <https://www.politikaspolecnost.cz/wp-content/uploads/2021/04/P%C5%99ed-volebn%C3%AD-koalice-Jeden-probl%C3%A9m-za-druh%C3%Bdm-IPPS.pdf>.

5. Volební zákon a novely

Volební systém v České republice prošel několika změnami, které společně s dalšími událostmi měnily politiku země. Já se zaměřím na dvě novely volebního zákona, které považuji za nejzákladnější kvůli změnám, jež se přímo týkaly přepočtu hlasů na mandáty a také koalic, které jsou hlavním předmětem mé diplomové práce. Nejdříve je třeba prozkoumat volební zákon pro volby do Poslanecké sněmovny po roce 1989, který zůstal stejný i po rozpadu Československé republiky, včetně dvou novel volebního zákona z let 2000 a 2021.

Po pádu komunismu se naskytl otázka, jaký volební systém zavést v nově nastolené demokracii. V roce 1990 bylo rozhodnuto o zavedení poměrného volebního systému pro volby do Poslanecké sněmovny s dvouskrutinovým systémem a přepočtem podle Hagenbach-Bischoffova koeficientu. Nový systém byl však kritizován takřka po celou dobu svého fungování, zejména politiky z velkých politických stran. Takto nastavený systém, navíc s poměrně nízkou pětiprocentní uzavírací klauzulí, způsoboval, že byla dolní komora Parlamentu zastoupena více politickými stranami, což ztěžovalo vznik stabilních vlád se zastoupením menšího počtu stran. V našem politickém systému téměř po celou dobu, až do voleb v roce 2013, existovali dva silní političtí hráči, ODS na pravici a ČSSD, která po prvních dvou volbách nahradila jako lídr levice komunisty, čímž spolupráce těchto stran vypadala nereálně. Vítězná strana tak musela pro vznik vlády, tedy pro získání důvěry v Poslanecké sněmovně, spolupracovat s více menšími stranami, které často neměly stejné ideologické a politické cíle. To mělo za důsledek nestabilitu vlád. Zároveň zde téměř neexistovala pevná vazba volič-strana, kvůli neustálým změnám uvnitř stran, rozpadu a vzniku nových stran a hnutí či různých kauz stálých politických hráčů. „Z občanského hlediska byla kritizována nemožnost vazby voliče na konkrétního poslance tak, jak je tomu u malých volebních obvodů ve většinovém systému.“¹⁹

Změna volebního zákona v roce 2000

První změna nastala po parlamentních volbách v roce 1998. Jednalo se o reakci na výsledek voleb v roce 1996, respektive 1998. Poté, co vzniklo politické spojení ODS a ČSSD v rámci „opoziční smlouvy“²⁰, měly tyto dvě strany dohromady 137 poslanců, tedy více než ústavní většinu a mohly připravovat změnu volebního systému v ČR. ODS i ČSSD by nejráději měly volební systém většinový. Jelikož je však pro tuto změnu potřeba získat většinu jak v Poslanecké sněmovně, tak i v Senátu, a tu díky úspěchům stran Čtyřkoalice ztratily, rozhodly se pro změny volebního zákona tak, aby zůstal systém poměrný, ale jeho důsledky byly jako v systému většinovém.²¹

K

¹⁹ KOUDELKA Zdeněk. *Změna volebního systému*. Politologický časopis Brno: Mezinárodní politologický ústav. 2000. roč. 2000. č. 1. str. 90. ISSN 1211-3247.

²⁰ O opoziční smlouvě píšou více v kapitole „Čtyřkoalice“.

²¹ TABERY, Erik. *Vládeme, neruší: opoziční smlouva a její dědictví*. Vyd. 2. Praha: Respekt Publishing, 2008. Respekt (Respekt Publishing). Str. 71. ISBN 978-80-903766-3-2.

rozdílu mezi většinovým a poměrným systémem tolik: Ve většinovém volebním systému získá vítězná strana nebo kandidát v rámci jednoho volebního obvodu všechny mandáty, které jsou v daném obvodu k dispozici. Tento systém je zpravidla jednokolový nebo dvojkolový. V prvním případě se stává zákonodárcem ten, kdo získá nejvíce hlasů, v druhém případě je vítězem ten, kdo získá v prvním kole nadpoloviční počet hlasů. V případě, že žádný kandidát v prvním kole nemá více než padesát procent hlasů, do druhého kola postoupí dva kandidáti s největším počtem obdržených hlasů a ve druhém kole vyhrává ten, kdo získá více. Pokud se tímto systémem volí do poslaneckých sněmoven, silně zvýhodňuje velké strany a de facto vytváří v zemi dvoustranický systém. Výhodou je, že mohou vznikat jednobarevné stabilní vlády. Nevýhodou je však vysoký počet propadlých hlasů, případně fakt, že může vyhrát strana či kandidát s menším počtem hlasů, pokud vítězný kandidát vyhrává ve větších vícemandátových obvodech.²² Tento systém je v ČR používán ve volbě do Senátu i při volbě prezidenta od roku 2013.

Poměrný systém proporcionalně odráží složení sněmovny podle hlasů voličů, které strany dostanou ve volbách. Tento systém je používán v ČR pro volby do dolní komory Parlamentu. Výhodou je menší množství propadlých hlasů a více odpovídající složení sněmovny veřejnému zájmu společnosti. Nevýhodou je, že se do sněmovny dostane větší počet stran, čímž je složitější vznik vlád jedné či dvou stran, a tím pádem jsou vlády méně stabilní a hůře prosazují zákony ve sněmovně. V České republice se nejedná o čistý poměrný systém, jelikož zde existuje pětiprocentní hranice pro vstup stran do Parlamentu. Jedná se o pojistku proti přílišné fragmentaci Parlamentu, avšak zároveň tím diskriminuje určitou část společnosti, která tak nemá zastoupení ve sněmovně.²³

Nové změny ve volebním systému tak byly následovné. První změnou bylo opuštění dvouskrutiniového systému Hagenbach-Bischoff. „*Poměrně rychle bylo přistoupeno k rozhodnutí opustit dvouskrutiniový systém Hagenbach-Bischoff a přejít k systému volebního dělitele, který nepotřebuje druhé volební skrutinium a tak jsou všechny mandáty přidělovány poslancům přímo na základě výsledků voleb s přihlédnutím k jejich postavení na volební kandidátce nebo k počtu získaných preferenčních hlasů a odpadne přidělování mandátů ve druhém skrutiniu stranickými centrály.*“²⁴ Zde se zvažovalo o dvou typech volebního dělitele – d'Hondt a Imperiali. Rozdíl mezi nimi je v prvním čísle volebního dělitele, d'Hondt začíná číslem 1 (1, 2, 3, ...), zatímco Imperiali číslo 1 přeskakuje a tedy začíná 2 (2, 3, 4 ...). V praxi to znamená, že Imperiali zvýhodňuje ve volbách velké strany více než d'Hondt. Imperiali prosazovala ODS, jelikož by z tohoto přepočtu hlasů těžila jako lídr pravice nejvíc. ČSSD naopak chtěla volebního dělitele d'Hondt.²⁵ Nakonec se strany dohodly na kompromisu nabídnutém poslancem ČSSD Zdeňkem Koudelkou, že řada dělitelů bude začínat číslem 1,4 a následně bude pokračovat celými čísly 2, 3, 4, ... „*V závěru jednání bylo přistoupeno na to, že prvním dělitelem bude*

²² Příkladem mohou uvést americké prezidentské volby 2016, kdy vítězný Donald Trump získal o téměř 3 miliony méně hlasů, ale na počet volitelů jednoznačně vyhrál v poměru 304 ku 227.

²³ V posledních sněmovních volbách 2021 propadlo díky uzavírací klauzuli přes milion hlasů (19, 76 %).

²⁴ KOUDELKA Zdeňk. 2000. Str. 91.

¹⁸ KOPEČEK, Lubomír. *Deformace demokracie?: opoziční smlouva a česká politika v letech 1998-2002*. Brno: Barrister & Principal, 2015. Str. 168. ISBN 978-80-7485-031-8.

číslo 1,42 jako nahoru zaokrouhlená odmocnina ze dvou. Tento kompromis byl označen nejprve jako volební dělitel Koudelka a v tolerančních dohodách jako vyrovnávací d'Hondt.²⁶ Zvolené řešení vycházelo vstříc ODS, jelikož pomáhá velkým stranám více než klasický d'Hondt, zároveň však vyhovuje ČSSD, které si v roce 1999 prosadilo, že chce mít d'Hondtův dělitel i přesto, že se nejedná o ten klasický.

Druhou změnou byla změna počtu volebních obvodů. Z dosavadních 8 jich bylo zavedeno hned 35. „V praxi by tím vznikly v průměru pěti až šesti mandátové obvody, nicméně některé obvody by byly větší sedmi až osmi mandátové (záleželo by i na volební účasti). Návrh reformy také výslovně hovořil o tom, že i v nejmenších obvodech se musí rozdělit alespoň čtyři mandáty, což mělo zaručovat jakési ‚povinné minimum‘ poměrnosti volebního systému.“²⁷ Poměrně velká diskuse mezi občanskými a sociálními demokraty se strhla o Prahu. ČSSD chtěla brát Prahu pouze jako jeden volební obvod, vzhledem k tomu, že sociální demokracie má v Praze tradičně velmi malé výsledky. Naproti tomu ODS, která je v Praze silná, chtěla pro Prahu více obvodů a pro Brno dva volební obvody. Nakonec ČSSD vyšla občanským demokratům vstříc a hlavní město bylo rozděleno na čtyři volební obvody (celkem 25 mandátů) a Brno zůstalo jedním volebním obvodem.²⁸ Pokud by tyto změny platily pro volby v roce 1996 resp. 1998, byly by výsledky následovné.

Tabulka 1²⁹

	Skutečnost 1996 (počet mandátů)	Změny – Volby 1996 (počet mandátů)	Skutečnost 1998 (počet mandátů)	Změny – Volby 1998 (počet mandátů)
ČSSD	61	85	74	103
ODS	68	103	63	83
KSČM	22	4	24	5
KDU-ČSL	18	5	20	6
SPR-RSČ	18	2	-	-
ODA	13	1	-	-
US	-	-	19	3

Jak je vidět v tabulce 1, díky této metodě by v obou volbách mohly vzniknout většinové jednobarevné vlády, což bývá znakem většinových volebních systémů. Posledním změnou v

²⁶ KOUDELKA Zdeněk. 2000. Str. 91.

²⁰ KOPEČEK, Lubomír. 2015. Str. 168.

²⁸ KOUDELKA Zdeněk. 2000. Str. 93.

²⁹ Tamtéž.

upraveném volebním zákoně z roku 2000, kterou zde uvedeme, je navýšení uzavírací klauzule pro koalice, která byla účelově namířena proti Čtyřkoalici. Nově se zvedla hranice pro dvoučlenné koalice z 8 na 10 %, pro tříčlenné z 11 na 15 % a pro koalice o počtu stran čtyř a více měla nově platit hranice 20 % hlasů. Oproti tomu hranice pro jednotlivé strany pro vstup do Poslanecké sněmovny zůstala nezměněná na pěti procentech hlasů.

Proti takovým změnám ve volebním zákoně byl ovšem kromě opozičních politiků i prezident Václav Havel. Po jeho vetu, které však bylo poslanci rychle přehlasováno, prezident Havel spolu se skupinou převážně čtyřkoaličních senátorů podal podnět k ústavnímu soudu o přezkoumání zákona z důvodu porušení ústavy. Ústavní soud nový volební zákon označil za protiústavní, jelikož omezuje svobodnou politickou soutěž. „Podle soudců totiž kombinace vysokého počtu volebních obvodů a přepočítávací mechanismus hlasů na mandáty představují ve svém souhrnu již jakýsi hybrid; s takovým hybridem však Ústava nepočítá, neboť rozlišuje pouze mezi poměrným zastoupením a většinovým systémem.“³⁰ „Ústavní soud uznal téměř všechny námitky navrhovatelů a zrušil zvýšení počtu volebních krajů z osmi na 35, způsob přepočtu získaných hlasů na mandáty podle upravené d'Hondtovy metody, stanovení počtu nejnižších mandátů v kraji na čtyři, kauci ve volbách do Poslanecké sněmovny a snížení příspěvku za hlas. Ústavní soud však v zákoně ponechal omezující klauzuli pro vstup koalic do sněmovny.“³¹

Jaký byl tedy výsledek nového volebního zákona pro volby 2002? Hagenbach-Bischoffova metoda se dvěma skrutinií byla nahrazena klasickou d'Hondtovou metodou s řadou dělitelů počínajících číslem 1 a pokračujících čísly 2, 3, 4, 5 atd., umožňující rozdělení všech mandátů pouze v jednom skrutiniu. Na této podobně se dohodly strany vyjma ODS. Uzavírací klauzule pro jednotlivé strany zůstala na pěti procentech, nicméně pro koalice se navýšila podle původního návrhu na 10 % pro dvoučlenné, 15 % pro tříčlenné a 20 % pro čtyř a vícečlenné koalice. Snížen byl také počet přednostních hlasů, kterými disponuje volič, z dosavadních 4 na 2. Tato změna však platila pouze pro volby 2002 a pro volby 2006 byly již opět navraceny původní 4 přednostní hlasy. d'Hondtova metoda s modifikovaným dělitelem (tedy „vyrovnávací d'Hondt“) se používá nyní pro volby do krajských zastupitelstev. Nově se také změnil počet volebních obvodů, které kopírovaly kraje ČR. Při volbách v r. 1998 tak bylo 8 „volebních krajů“, při volbách v r. 2002 jich bylo celkem 14.³²

³⁰ TABERY, Erik. 2008. Str. 77.

³¹ ČESKÉ NOVINY. *Volební zákon o volbách do Poslanecké sněmovny* [online.] českénoviny.cz. posl. akt. 14. 5. 2002. [cit. 8. 1. 2023]. Dostupné z <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/volebni-zakon-o-volbach-do-poslanecke-snemovny/14462>.

³² ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Metody pro přepočet hlasů na mandáty*. [online.] červen 2021. [cit. 8. 1. 2023]. Dostupné z https://www.czso.cz/csu/czso/metody_pro_prepocet_hlasu_na_mandaty.

Změna volebního zákona v roce 2021

Dne 10. února 2021, tedy 10 měsíců před volbami do Poslanecké sněmovny, byl ve Sbírce zákonů pod č. 49/2021 Sb. publikován náleží Ústavního soudu, kterým Ústavní soud zrušil uzavírací klauzule pro koalice a způsob přepočtu hlasů odevzdaných pro volební strany na mandáty pomocí d'Hondtovy metody na úrovni volebních krajů.³³ Ústavní soud tak vyhověl návrhu na zrušení současného volebního systému, který dala k soudu v roce 2017 skupina 21 senátorů STAN, KDU-ČSL, TOP 09 a nezávislých senátorů. Podle předsedy Ústavního soudu Pavla Rychetského „*Kombinace d'Hondtova volebního dělitele s nestejně velkými 14 kraji výrazně zasahuje do rovnosti volebních hlasů*“³⁴ Stejně tak soud zrušil aditivní klauzule, jež pro vstup koalic do sněmovny stanovila hranici 10, 15 či 20 % hlasů. Na druhou stranu nevyhověl žádosti o zrušení pětiprocentní hranice pro jednotlivé strany.³⁵ Tento verdikt způsobil mnoho reakcí, jak na politické půdě, tak ve společnosti. Veřejnost toto rozhodnutí vítala. V průzkumu agentury STEM celkem 64 % lidí souhlasilo se zrušením stávajícího přepočtu hlasů a aditivní klauzule pro koalice. Oproti tomu 19 % občanů nesouhlasilo ani s jedním zrušením.³⁶ Rozhodnutí potěšilo i opozici, zatímco tehdejší premiér za ANO Andrej Babiš označil náleží za jasné politické gesto a pokus ovlivnit nadcházející volby a Pavla Rychetského obvinil, že „*se jej snaží dostat z politiky*“.³⁷ Zajímavé je, že Pavel Rychetský v době přijetí tohoto volebního zákona v roce 2001, kdy byl poslancem za ČSSD, hlasoval pro přijetí.

Strany se tak musely rychle domluvit na novém znění volebního zákona, který bude platit již pro nadcházející volby do sněmovny v říjnu 2021. V novém volebním zákonu bylo ponecháno dosavadních 14 volebních krajů. Bylo však rozhodnuto, že bude zrušen přepočet hlasů d'Hondtovou metodou v jednom skrutiniu. Nově jsou hlasy rozdělovány ve dvou skrutiniích. V prvním se hlasy přepočítávají podle Imperialiho kvóty. V tomto typu nejdříve Český statistický úřad „*sečte platné hlasy odevzdané ve volebním kraji pro politické strany, politická hnutí a koalice, které postoupily do prvního skrutinia a vydělí je počtem mandátů, které byly tomuto volebnímu kraji přiděleny, zvětšeným o dvě; číslo takto vypočtené a zaokrouhlené na*

³³ ÚSTAVNÍ SOUD. *Ústavní soud zrušil část volebního zákona pro porušení rovnosti volebního práva a šanci kandidujících stran.* [online.] 3. 2. 2021. [cit. 10. 1. 2023]. Dostupné z <https://www.usoud.cz/aktualne/ustavni-soud-zrusil-cast-volebniho-zakona-pro-poruseni-rovnosti-volebniho-prava-a-sanci-kandidujicich-stran>.

³⁴ ECHO24. *D'Hondtova metoda s nestejně velkými 14 kraji zasahuje do rovnosti hlasů, řekl Rychetský.* [online.] echo24.cz. 3. 2. 2021. [cit. 10. 1. 2023]. Dostupné z <https://echo24.cz/a/SBkwa/dhondtova-metoda-s-nestejne-velkymi-14-kraji-zasahuje-do-rovnosti-hlasu-rekl-rychetsky>.

³⁵ ČESKÁ TELEVIZE. *Ústavní soud zrušil část volebního zákona. Koalicím postačí pět procent už v letošních volbách.*

³⁶ BURIANEC, Jan. *Téměř polovina lidí souhlasí s rozhodnutím Ústavního soudu.* [online.] Simar. [cit. 10. 1. 2023]. Dostupné z <https://simar.cz/cerstve-namleto/temer-polovina-lidi-souhlasí-s-rozhodnutim-ustavniho-soudu.html>.

³⁷ HOSPODÁŘSKÉ NOVINY. *Ústavní soud zrušil část volebního zákona. Rychetský se snaží dostat Babiše z politiky, rozčiloval se premiér.* [online.] domácí.hn.cz. 3. 2. 2021. [cit. 10. 1. 2023]. Dostupné z <https://domaci.hn.cz/c1-66877650-ustavni-soud-zrusil-cast-volebniho-zakona-pro-poruseni-rovnosti-volebniho-prava>.

jednotky je krajským volebním číslem. ³⁸ Poté se celkový počet hlasů, které obdržela strana v rámci volebního kraje vydělí krajským volebním číslem a strana dostane tolik mandátů, „*kolikrát je krajské volební číslo obsaženo v celkovém počtu platných hlasů, které tato politická strana, politické hnutí nebo koalice získala.*“ ³⁹ Následně se v druhém skrutiniu rozdělí zbylé mandáty, které se v prvním skrutiniu nerozdělily. Zde se však mandáty přerozdělují podle Hagenbach-Bischoffovy kvóty. „*Ve druhém skrutiniu se sečtou zbytky hlasů jednotlivých politických stran, politických hnutí a koalic. Tento součet se vydělí počtem mandátů, které nebyly v prvním skrutiniu přikázány, zvětšeným o jednu. Číslo takto vypočtené a zaokrouhlené na jednotky je republikovým volebním číslem. Na tomto základě se přikáže každé politické straně, politickému hnutí a koalici tolik mandátů, kolikrát je republikové volební číslo obsaženo v součtu zbytků hlasů odevzdaných pro jednotlivou politickou stranu, politické hnutí nebo koalici.*“ ⁴⁰ Ve volbách v roce 2021 se však díky druhému skrutiniu rozděloval pouze jeden mandát. I přesto, že podle ústavního soudu by pro koalice a jednotlivé strany měla být jednotná pěti-procentní hranice, strany se dohodly, že pro koalice bude uzavírající klauzule větší. Koalice dvou stran nově potřebují pro získání mandátu 8 % hlasů, koalice tří a více procent 11. Uvedené hodnoty se tak vrátily do stejné podoby jako pro volby v roce 1998.

Nový systém o trochu více zvýhodňuje větší strany, ovšem výrazně méně než systém původní. Pro představu přikládám tabulku, jak by se změna podepsala na volbách v roce 2017 (Tabulka 2) a jak by dopadly volby v roce 2021 podle nezměněného volebního zákona (Tabulka 3).

Tabulka 2

	Hlasy voličů	Skutečnost 2017 (počet mandátů)	Nový volební systém 2017 (počet mandátů)
ANO	29, 64 %	78	69
ODS	11, 32 %	25	24
Piráti	10, 79 %	22	24
SPD	10, 64 %	22	23
KSČM	7, 76 %	15	16
ČSSD	7, 27 %	15	15
KDU-ČSL	5, 80 %	10	11
TOP 09	5, 31 %	7	9
STAN	5, 18 %	6	9

³⁸ Zákon č 247/1995 Sb. o volbách do Parlamentu České republiky.

³⁹ Tamtéž odstavec § 50 2).

⁴⁰ Tamtéž odstavec § 51 2).

Je tedy zřejmé, že vítězné hnutí ANO by ztratilo 9 poslanců a pokud by platil pro volby nový model, vláda složená ANO + ČSSD s podporou komunistů by měla rovných 100 poslanců, a neměla by tedy většinu ve sněmovně. Tento model by naopak pomohl malým stranám TOP 09 a STAN.

Tabulka 3

	Hlasy voličů	Skutečnost 2021 (počet mandátů)	Starý volební systém 2021 (počet mandátů)
SPOLU	27,79 %	71	71
ANO	27,12 %	72	70
Piráti + STAN	15,62 %	37	38
SPD	9,56 %	20	21

Z tabulky 3 vyplývá, že se výsledky až tak neliší. Nejvíce na novém systému vydělalo hnutí ANO, které získalo o dvě křesla ve sněmovně více, a díky tomu má nejsilnější zastoupení v dolní komoře i přesto, že na počet hlasů skončilo druhé za koalici SPOLU. Paradoxem je, že právě šéf hnutí ANO Andrej Babiš zrušení původního zákona Ústavním soudem nejvíce kritizoval. Ani co se týká aditivní klauzule se nic nezměnilo. Koalice Spolu by se ziskem 27,79 % hlasů překročila bez problému 15 % hranici a Piráti a Starostové by potřebnou desetiprocentní hranici překonali také (15,62 % hlasů).

6. Volební koalice po pádu komunistického režimu – volby v roce 1990

V následující kapitole se zaměřím na období 1989–1992, tedy na první svobodné volby. V těchto letech vzniká v českém prostředí po pádu komunistického režimu nový stranický systém, a tedy i mnoho nových politických subjektů, které se různě propojují a utvářejí koalice, ale zároveň se také rozpadají na menší subjekty či zcela zanikají. Jelikož se tato práce zaměřuje pouze na nejdůležitější koaliční subjekty, které úspěšně kandidovaly do Poslanecké sněmovny (tedy získaly mandát v dolní sněmovně Parlamentu), budu se v této kapitole zabývat pouze koalicí s názvem Křesťanská a demokratická Unie (KDU).

Po sametové revoluci v roce 1989 byl zapotřebí vznik nových politických subjektů, které by svedly řádnou demokratickou volební soutěž. Již dva dny po začátku sametové revoluce, tedy 19. listopadu, vzniklo Občanské fórum (OF). Toto hnutí zahrnovalo široké spektrum názorů a osobností z levého i pravého politického spektra a jediným společným cílem byl přechod k demokratické společnosti.

OF hned v prvních porevolučních volbách v roce 1990 zvítězilo se ziskem 49,50 % hlasů a díky zisku 124 křesel v České národní radě (ČNR) z celkových 200 tak dominovalo české politice. I přesto, že ve volbách kandidovalo pod hlavičkou OF čtrnáct politických subjektů a několik nestraníků, jejichž politická orientace se rozprostírala od reformního komunismu (Obroda) nebo krajní levice (Levá alternativa) až ke konzervatismu (ODA) či levicovému liberalismu (Transnacionální radikální strana),⁴¹ nelze se bavit o formě předvolební koalice. Hnutí bylo bráno pouze jako forma uskupení, která má provést Československou, respektive Českou republiku⁴², prvními lety demokracie. „*Občanské fórum byla improvizace, pokus vytvořit něco, co zároveň bude i nebude politická strana. Byl to patvar, který nemohl skončit jinak, než jak skončil.*“⁴³ Tak se k tomu stavěli i sami členové OF, například současná senátorka Hana Marvanová, která platformu brala jako dočasný politický útvar: „*Pro mě bylo logické, že Občanské fórum je dočasný útvar. Už tehdy jsem považovala za správné, že se posléze vyvine klasický systém soutěže politických stran.*“⁴⁴ Občanské fórum zaniklo v roce 1991.

⁴¹ MALÍŘ, Jiří; MAREK, Pavel. *Politické strany – vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*. Brno: Doplněk, 2005. ISBN 80-7239-179-8

⁴² Občanské hnutí působilo na území českých zemí, na Slovensku funkci OF zaujímala Verejnost' proti násiliu (VPN).

⁴³ ČT24. *OF(F). Před čtvrtstoletím se rozpadlo Občanské fórum*. [online.] posl. akt.23. 12. 2016. [cit. 12. 2. 2023]. Dostupné z <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/1703487-pred-ctvrtstoletim-se-rozpadlo-obcanske-forum>.

⁴⁴ Tamtéž.

6.1. Křesťanská a demokratická unie

Ve volbách 1990 kandidovala také volební koalice Křesťanská a demokratická unie (KDU). Jednalo se o středovou až středopravicovou koalici, která zahrnovala až šest politických stran a hnutí. Konkrétně:

- Křesťanskodemokratická strana (KDS)
- Československá strana lidová (ČSL)
- Moravské občanské hnutí (MOH)
- Svobodná rolnická strana (SRS)
- Sdružení československých podnikatelů (SČP)
- Klub seniorů (KS)

Tato práce se však podrobněji zabývá pouze dvěma hlavními stranami v koalici, tedy ČSL a KDS, jelikož ostatní strany měly v českém politickém prostředí i v koalici samotné jen marginální vliv.

Koalice vznikla před volbami v roce 1990 a měla ambice být silným konkurentem OF. Předvolební preference uváděly možný zisk koalice kolem 25 % hlasů.⁴⁵ I přesto, že původní návrh na spojení stran měl na sjezdu KDS malou podporu, zástupci KDS nakonec přistoupili na „vytvoření jednoho volebního subjektu křesťanské orientace, čímž její zástupci poprvé nepřímo uznali, že prostor pro dvě křesťanské strany v českém prostředí není, a že primát ČSL je v tomto ohledu těžko překonatelný.“⁴⁶

Pro důvody vzniku koalice, její celkového výsledku volbách i konce spolenectví je třeba podrobněji představit obě stěžejní strany.

Od vzniku ČSL po fungování v Národní frontě

Československá strana lidová je jednou z nejstarších, stále fungujících stran, která měla vždy (až na jednu výjimku ve volebním období 2010–2013) zastoupení v Poslanecké sněmovně. Strana vznikla již v roce 1919 spojením několika českých katolických stran a hnutí.⁴⁷ „Ustavující zemský sjezd Československé strany lidové v Čechách se konal ve dnech 5. a 6. ledna 1919 v Praze. Již před válkou spojené do volební koalice se strany křesťanskosociální, katolicko-národně konzervativní a Konzervativní lidová strana rozhodly pro definitivní rozpuštění

⁴⁵ JANYŠKA, Petr. JAK DOPADNOU VOLBY? Respekt 11/1990. 23. 5. 1990.

⁴⁶ ŠEDO, Jakub. *Křesťanskodemokratická strana*, In: Malíř, Jiří Marek, Pavel: *Politické strany, Vývoj politických stran a hnutí v Českých zemích a Československu 1938-2004*. Doplněk, Brno. 2005. str. 1558.

⁴⁷ FIALA, Petr. *Český politický katolicismus 1848–2005*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. Str. 183. ISBN 978-80-7325-155-0.

a přijaly název Československá strana lidová. Navrhovatelé nového názvu se chtěli vyhnout útokům ze strany ateistů, že jsou stranou katolické církve a předstoupili před veřejnost jako strana otevřená i nekatolíkům. Předsedou strany byl zvolen zemědělský odborník a dlouholetý funkcionář křesťansko-sociální strany František Šabata.“ Na Moravě se sloučily do Československé strany lidové strany křesťansko-sociální a katolicko-národní a předsedou byl zvolen Jan Šrámek. Tyto dva zemské výbory si zachovaly samostatnost a spojily se pouze poslaneckým klubem, kde se stal předsedou Šrámek. Historicky silná pozice na Moravě je důvodem současného silného postavení KDU-ČSL v této oblasti. Až roku 1922 byl zřízen společný ústřední výkonný výbor. Jednotnost obou výborů však nebyla příliš silná a opírala se především o obranu křesťanské pozice ve státě a také o autoritu celostátního předsedy Jana Šrámka. Ten byl celostátním předsedou strany po celou dobu až do roku 1948, kromě období druhé světové války (1938–1945), kdy byl předsedou exilové vlády v Londýně. „Základem programů obou zemských složek lidové strany se stal tzv. křesťanský solidarismus obohacený národními aspekty a důrazem na parlamentní demokracii.“⁴⁸ ČSL byla od voleb 1925 stabilní vládní stranou v celém prvorepublikovém období.

Ve volbách 1946, což byly první volby po druhé světové válce, se kvůli zákazu většiny pravicových stran v zemi, jednalo o jedinou nesocialistickou stranu v Čechách a ČSL cílila na vítězství ve volbách, jelikož předpokládala získat hlasů právě od pravicových voličů a zejména od příznivců agrární strany. Ve výsledku však ČSL získala ve volbách do Národního shromáždění roku 1946 pouze 15,7 % hlasů a skončila až třetí za vítěznými komunisty (31,2 %) i druhou Československou stranou národně sociální (ČSNS, 18,4 %). Po únoru 1948, kdy KSČ převzala celkové vedení země a vytvořila jedinou *Národní frontu Čechů a Slováků*, se ČSL začlenila pod toto zastřešující sdružení. „Došlo v podstatě k rozpadu ČSL a zničení její ideové základny, na které byla založena. J. Plojhar a A. Petr⁴⁹ nedbali usnesení předsednictva a za pomoci akčního výboru převzali vedení lidovecké tiskárny a Ústředního sekretariátu ČSL... V nastalém zmatku v nejbližších měsících ze 46 poslanců ČSL jich 10 opustilo zemi, 12 bylo uvězněno a z toho 4 umučeni nebo popraveni (Stanislav Broj, Rostislav Sochorec, Jan Plesl, Alois Janáček) a 13 bylo zbaveno poslaneckého mandátu.“⁵⁰ Po více než čtyřicet let, v letech 1948–1989, tak byla ČSL součástí komunistického aparátu v zemi.

⁴⁸ KDU-ČSL. *Stručná Historie ČSL a KDU-ČSL*. [online.] *Sametová revoluce a porevoluční Československo*. [cit. 13. 2. 2023]. Dostupné z <https://www.kdu.cz/o-nas/historie>.

⁴⁹ Josef Plojhar a Alois Petr byli členy ČSL, kteří aktivně spolupracovali s KSČ, za což byli oba vyloučeni ze strany.

⁵⁰ KDU-ČSL. *Stručná Historie ČSL a KDU-ČSL*.

ČSL před vznikem KDU

Již v říjnu 1989 vznikl v ČSL tzv. Obrodný proud, který požadoval transformaci strany, aby byla sama strana v rámci Národní fronty „aktivnější a samostatnější stranou s čistě křesťanským charakterem“. „Významným požadavkem byla změna ústavy, ze které měla být vypuštěna preference státní komunistické ideologie.“⁵¹ Během sametové revoluce, pod tlakem vedení Obrodného proudu odstoupil 26. listopadu ÚV ČSL a novým předsedou se stal Josef Bartončík. Strana se přihlásila ke své předválečné minulosti a nastoupila cestu očištění s křesťanskou a demokratickou tradicí. „Tento rychlý přerod byl nepochybně důsledkem zásadního rozporu mezi komunistickou ideologií a křesťanským humanismem. ČSL byla první z tehdejších československých politických stran NF, ve které proběhl demokratizační přerod.“⁵²

Strana před volbami 1990 těžila ze své nepřerušené existence. V roce 1990 měla členskou základnu čítající až 92 000 členů a také fungující organizační strukturu.⁵³ ČSL ve svém programovém prohlášení vyhlásila: „Chceme budovat stranu moderního typu, která bude schopná vědeckými přístupy analyzovat a zobecňovat požadavky věřících občanů s cílem dosáhnout jejich uplatnění při tvorbě a uskutečňování politiky, při tvorbě právních norem, při vytváření pluralitní demokratické společnosti.“⁵⁴

Strana se prohlásila za ekumenickou a nekonfesní a odmítla systém jedné vládnoucí strany a jedné ideologie. „V ekonomické oblasti vycházelo prohlášení z nutnosti všech forem a druhů vlastnictví, kterým je třeba vytvořit stejné právní a faktické podmínky.“⁵⁵ Strana se také snažila o větší roli náboženství ve společnosti. ČSL byla svým programem spíše stranou středu, převládala hlavně křesťanský a demokratický prvek.

Křesťanskodemokratická strana

Počátky Křesťanskodemokratické strany můžeme najít již v 50. letech 20. století, kdy se skupina bývalých členů ČSL pokusila vytvořit novou křesťanskou stranu, jelikož ta současná byla kompromitována spoluprací s komunisty. Tyto snahy však byly potlačeny Státní bezpečností a iniciátoři byli uvězněni. Důležitý byl vznik Hnutí za občanskou svobodu (HOS) v roce 1988, které vzniklo v prostředí Charty 77. Hnutí vydalo manifest *Demokracie pro všechny*, v němž

⁵¹ FIALA, Petr. 2008. Str. 448

⁵² KDU-ČSL. *Stručná Historie ČSL a KDU-ČSL*.

⁵³ FIALA, Petr. MAREŠ, Miroslav. *Konstituování systému politických stran v České republice (1989–1992)*. Politologický časopis. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 1998, č. 1997, č. 1, str. 108. ISSN 1211-3247.

⁵⁴ DOČKAL, Vít. *Vratký vzlet Fénixe: Československá strana lidová 1988-1990*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2004. ISBN 80-210-3587-0.

⁵⁵ FIALA, Petr. 2008. Str. 448.

požadovalo nastolení demokracie, politický pluralismus, novou demokratickou ústavu, nastolení právního řádu a též svobodný duchovní život či ochranu ekologického prostředí.⁵⁶ Ke hnutí se postupně přidávali i lidé, kteří nebyli signatáři Charty 77. V tomto hnutí se vytvořily dva proudy – ODA a KDS. Oba proudy po Sametové revoluci založily dvě samostatné politické strany – Občanskou demokratickou alianci a Křesťanskodemokratickou stranu. Politicky k sobě měly obě strany velmi blízko, lišily se především přístupem ke křesťanství v politice. Zatímco KDS budovala politickou stranu na křesťanských hodnotách, ODA tyto hodnoty v politice nepovažovala za důležité.

KDS byla založena 31. ledna 1990 jako první strana podle nového zákona o politických stranách. Jednalo se tedy o první stranu, která vznikla po sametové revoluci.⁵⁷ Předsedou strany se stal disident Václav Benda. Jednalo se o stranu, jejíž vznik byl „*především pokusem křesťanských intelektuálů vytvořit moderní evropskou křesťanskodemokratickou stranu, která by byla alternativou k ČSL především s ohledem na její problematickou politiku v období komunistické diktatury.*“⁵⁸ KDS se deklarovala jako demokratická a důsledně nesocialistická. Většina členů strany byla součástí OF, avšak na prvním sjezdu strany 24. března 1990 se strana rozhodla vystoupit z OF před blížícími se volbami, jelikož představitelé OF „*měli podle křesťanskodemokratické interpretace mít špatný přístup vůči malým stranám, dělat kabinetní politiku a samotné OF mělo být infiltrováno komunisty.*“⁵⁹ Právě téma bývalých komunistů bylo pro KDS nejvážnějším problémem té doby. Strana se vyznačovala jako silně protikomunistická a požadovala tvrdé kroky proti bývalým pracovníkům StB či vrcholným představitelům KSČ. Již samotný vznik KDS jako alternativní strany vůči „komunistické“ ČSL vypovídá o hodnotách jejích členů. Někteří autoři připisují KDS právě určitou explicitní formu antikomunismu, která u jiných stran nedoznala takové síly. Program KDS byl s tímto tématem velmi úzce propojen. Prosazovala co nejširší restituce, podporovala rehabilitace osob postižených komunistickým režimem a lustrační zákon.⁶⁰

Vznik koalice KDU

Před volbami 1990 se tedy o křesťanskodemokratické hlasy přetahovaly dvě strany s velmi podobným zaměřením. Obě strany však měly určité potíže, které potenciální voliče odrazovaly. U ČSL to byl především problém s její minulostí a lidovci museli čelit kritice za své působení v období komunistické diktatury.⁶¹ Oproti tomu KDS jakožto nová malá strana neměla silnou

⁵⁶ Demokracii pro všechny. Manifest, Hnutí za občanskou svobodu a další dokumenty. Československo říjen–listopad 1988. [online.] [cit. 13. 2. 2023]. Dostupné z <http://www.csd.cz/cs/2138-DS/version/7/part/15/data/Manifest%20HOS.pdf>.

⁵⁷ zákon. 15/1990 Sb.

⁵⁸ FIALA, Petr. 2008. Str. 450.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ ŠEDO. Jakub 2005. Str. 1558.

⁶¹ FIALA. Petr. MAREŠ. Miroslav. 1998. Str. 110.

voličskou základnu a dalo se jen těžko předpokládat, že uspěje ve volbách a dostane své zástupce do Poslanecké sněmovny. Předvolební koalice tak byla pro obě strany výhodná. Vzniku koalice však zpočátku bránil odmítavý postoj KDS. *„První sjezd Křesťanskodemokratické strany se konal 24. března 1990, o čtyři dny dříve představitelé strany s pozváním na sjezd navštívili kardinála Tomáška a vyloučili předvolební koalici s ČSL. Na sjezdu získal návrh na koalici s ČSL z předložených návrhů o dalším postupu skutečně nejmenší podporu... Přestože sjezd KDS předvolební koalici s ČSL neschválil, poskytl ale republikovému výboru KDS mandát k tomu, aby doporučenou koalici s Křesťanskodemokratickým hnutím doplnil o další partnery. Proto mohl 2. dubna republikový výbor KDS schválit rozšíření koalice o ČSL, což bylo oficiálně oznámeno na sjezdu ČSL o den později.*⁶²

Díky této koalici se KDS naskytl možnost získat větší počet mandátů ve sněmovně, stejně jako i dalším menším subjektům v koalici. ČSL se spojením se silně antikomunistickou stranou v očích veřejnosti více distancovala od své temné minulosti. Na pražském sjezdu ČSL 3. dubna, kde byla koalice oznámena, byly již mezi pozvanými zástupci KDS i KDH a také mnoho delegátů ze sprátelených zahraničních stran (například ze SRN, NDR, Polska či kubánské Křesťanskodemokratické strany). Sjezd byl také považován za dovršení úspěšné transformace strany.⁶³ Spojením stran vznikla nová koalice Křesťanská a demokratická unie (KDU). Na kandidátce KDU byli také kandidáti Moravského občanského hnutí, Svobodného rolnického hnutí, Sdružení československých podnikatelů a Klubu seniorů. Oficiálně se tedy jednalo o dvojčlennou koalici a podle tehdejšího volebního zákona tak musela pro vstup do sněmovny překonat hranici osmi procent hlasů.

Křesťanská a demokratická unie šla do voleb s programem a volebním heslem *„Svoboda místo socialismu“*. *„Lidovci ve svém volebním programu odmítli socialismus v jakékoliv jeho formě, přičemž chtěli prosadit systém ‚hluboce lidský a sociální‘. V jednom z návrhů programu se ČSL zamýšlela distancovat od ‚své nedůstojné (byť ne veskrze negativní) úlohy vnučené jí v období totality‘ a definovala se jako křesťanská strana, která ‚vychází z povinnosti křesťanů účastnit se politického života a nést spoluzodpovědnost za rozvoj společnosti‘.*⁶⁴ Heslo *„Svoboda místo socialismu“* ukazovalo rozdílnost obyvatel v České republice, zejména mezi Čechy a Moravou se Slezskem. Zatímco Čechy byly více ateistické a protikomunistické, Morava a Slezsko byly více křesťanské a méně antisocialistické.⁶⁵ Tomu také odpovídalo složení koalice. V Čechách se více prosazoval Václav Benda a jeho křesťanští demokraté a na Moravě či Slezsku zase ČSL v čele s Josefem Bartoníčkem. Na Slovensku ani jedna strana nepostavila na kandidátku své zástupce a přenechala kandidaturu KDH, se kterým úzce spolupracovala, a KDH zase nemělo kandidáty v Česku. Koalice fungovala jako rovnocenná spolupráce dvou stran v koalici. Finance obdržené za výsledky voleb i mandáty se podle dohody šéfů stran Bartoníčka a Bandy měly dělit v poměru 2:1 ve prospěch ČSL jakožto větší strany. Bylo také ujednáno, že po volbách založí KDU jeden společný poslanecký klub.

⁶² FIALA, Petr. 2008. Str. 183.

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ FIALA, Petr. MAREŠ, Miroslav. 1998. Str. 108.

⁶⁵ FIALA, Petr. 2008. Str. 451.

Volby a aféra Josefa Bartoníčka

KDU měla ve volbách vysoké ambice a předpokládala, že bude atakovat hranici 20 % a obsadí spolu s OF první dvě příčky. Volební potenciál koalice však nebyl ve výsledku naplněn. Koalice ve volbách do České národní rady získala pouze 8,42 % hlasů a obsadila až 4. místo za suverénním OF, druhou Komunistickou stranou Československa (KSČ) se 13,24 % a dokonce i za třetím Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko (HSD-SMZ, 10,03 %). Koalice se však i přes slabý výsledek (20 mandátů v ČNR) stala v České republice součástí vládní koalice premiéra Petra Pitharta. Za neúspěchem pravděpodobně stála tzv. „aféra Bartončík“. Jednalo se o kauzu, kdy se 14. května 1990 v rakouském časopisu *Profil* objevil článek s titulkem „Bomba z Prahy“, v němž byl předseda ČSL Josef Bartoníček obviněn z dlouhodobé spolupráce se Státní bezpečností. „Podobně byla v článku obviněna i Bartončíkova spolupracovnice, představitelka Obrodného proudu Věra Bartošková, tehdy náměstkyně ministry zahraničních věcí, a další informace směřovaly proti R. Sacherovi⁶⁶. ČSL článek ihned odsoudila, byť 17. května Bartončík připustil, že je částečně pravdivý.“⁶⁷ Důležitým byl však v této kauze útok na Josefa Bartoníčka 6. června (volby se konaly 8.–9. června), kdy veřejně vystoupil náměstek ministra vnitra a člen OF Jan Ruml a obvinil Bartoníčka, že je bezcharakterní, že skrývá svou minulost a že prezidentu Václavu Havlovi slíbil, že kvůli své minulosti odstoupí z kandidátky a odejde z veřejného života, což následně nesplnil.^{68, 69}

Celá tato aféra výrazně poškodila stranu ČSL i celou koalici KDU. Zároveň tato kauza vnesla negativní pohled na celé volby, jelikož vyjádření Jana Rumla takto těsně před volbami bylo později ústřední volební komisí posouzeno jako hrubé porušení volebního zákona. ČSL se z části postavila za svého předsedu, čímž vznikl vnitrostranický spor a zároveň tato reakce měla negativní účinek v rámci celé koalice KDU. Vzhledem k tomu, že KDS, jejíž členové byli z velké části političtí vězni za bývalého režimu, měla díky jejímu předsedovi Václavu Bendovi blízko k disidentským kruhům, byla spolupráce se stranou předsedy spojeného s takovou minulostí nepřijatelnou.⁷⁰ Navíc měl podle spisů Bartoníček právě na Bendu přímo donášet.⁷¹ I tato aféra výrazně přispěla k přijetí lustračního zákona, o což silně usilovala KDS.

I přes neúspěch ve volbách fungovala koalice KDU společně. V ČSL se na Žďárském sjezdu v roce 1990 stal novým předsedou Josef Lux, pod jehož vedením se ČSL několikrát snažila o integraci KDS do ČSL, ale především Benda bránil sloučení stran. KDS nesouhlasila totiž s novou politikou ČSL Josefa Luxe, a tak se začaly obě strany vzdalovat i názorově. Podle

⁶⁶ Richard Sacher byl během Sametové revoluce mluvčí Obrodného proudu ČSL a poté ve vládě M. Čalfy nejdříve ministr bez portfeje a později ministr vnitra.

⁶⁷ FIALA, Petr. 2008. Str. 452.

⁶⁸ NAVARA. Luděk. *Vzpomínáte? Československé volby v roce 1990, to byla divočina!* [online.] 1. 6. 2010. [cit. 15. 2. 2023]. Dostupné z https://www.idnes.cz/zpravy/archiv/vzpominate-ceskoslovenske-volby-v-roce-1990-to-byla-divocina.A100531_180603_kavarna_chu.

⁶⁹ FIALA, Petr. 2008. Str. 452.

⁷⁰ KDU-ČSL. *Stručná Historie ČSL a KDU-ČSL*.

⁷¹ JANYŠKA. Petr. *ČISTÉ JMÉNO PRO BUDOUCNOST*. Respekt 1/1992. 13. 6. 1990.

Bendy se strany začaly lišit v politické orientaci. „*Zatímco KDS sdružuje užší část křesťanů (katolíky) a staví se spíše do levého středu, hodlá KDS pracovat na širším křesťanském základě napravo od středu.*”⁷² Proti této charakteristice se však Lux výrazně ohradil. KDU nicméně i přes tyto spory založila v roce 1991 společný poslanecký klub KDU a jeho členové začali prosazovat zřízení lustrační komise pro poslance, ministry a členy ústředních státních orgánů. Pozitivně lustrované osoby by měly odstoupit ze svých funkcí. I zde se však názory obou stran lišily, jelikož ČSL, především J. Lux, byla pro „*zveřejnění informací o činnosti poslanců a vysokých úředníků v nomenklatuře KSČ, aby byl znám profil kandidáta, nicméně by neměl být zveřejněn kompletní seznam spolupracovníků StB.*“⁷³ Křesťanští demokraté oproti tomu byli pro zveřejnění kompletního seznamu spolupracovníků nebo rozšíření lustračního zákona.⁷⁴

Krise koalice vyústila v roce 1991. ČSL se nejdříve snažila zaregistrovat značku politického hnutí KDU, což KDS považovala za zradu a zažádala o zamítnutí návrhu. Po sporu o značku KDU se rozhodli poslanci za KDS založit vlastní poslanecký klub. Na sjezdu ČSL v Jihlavě roku 1992 Československá strana lidová iniciovala spojení KDU, tedy Křesťanské a demokratické unie s ČSL. Vznikl tedy nový název strany *Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová* (KDU-ČSL). S novou politikou strany nesouhlasilo křídlo ČSL v čele s Bartoníčkem, které stranu opustilo a založilo vlastní Křesťanskosociální unii (KSU). Spojení Josef Lux zdůvodnil rozšířením forem křesťanské demokracie.⁷⁵ Spojení však zhoršilo vztahy mezi teď již KDU-ČSL a KDS, jelikož byla porušena dohoda o zákazu přivlastnění značky KDU. Do KDU-ČSL však vstoupili noví členové z ostatních stran z původní koalice. Tímto krokem tak v roce 1992 definitivně končí původní koalice KDU, kandidující ve volbách 1990.

⁷² Šedo, Jakub: 2005.

⁷³ FIALA, Petr. 2008. Str. 458.

⁷⁴ Stenozáznam z 15. schůze FS ČSFR 1990–1992 z pátku 24. května 1992 [online.] Dostupné z (<https://www.psp.cz/eknih/1990fs/slsn/stenprot/015schuz/s015101.htm>).

⁷⁵ FIALA, Petr. 2008. Str. 461.

7. Koalice ve volbách v roce 1992

Volby v roce 1992 byly prvními, v nichž nefiguroval veliký politický subjekt zastřešující několik politických skupin najednou. Aby strany zvýšily svůj volební výsledek, vznikaly, nezvykle na budoucí volební souboje, předvolební koalice poměrně často. Ve volbách do České národní rady v roce 1992 kandidovaly hned tři koalice, které se navíc umístily v první čtyřce. Jednalo se o vítěznou koalici ODS-KDS, druhý Levý blok a čtvrtou Liberálně sociální unii.

Po volbách 1990, kdy poprvé po čtyřiceti letech vznikla nekomunistická vláda, rezonovaly republikou stále problémy týkající minulosti. Nejdůležitějšími tématy doby byly ekonomická transformace, privatizace národních podniků, ale také komunistická minulost politiků a veřejných osob společně s otázkami církevních restitucí či později tzv. *lustračních zákonů*. Vzhledem k době se politický systém Československa před parlamentními volbami 1992 silně dělil na pravolevé škále. Pro tyto volby proto vznikly tři větší koalice, které úspěšně kandidovaly do Poslanecké sněmovny, kde každá z nich reprezentovala jednu část ideologického politického spektra. Právě tyto koalice budou námětem následujících kapitol.

7.1. Koalice ODS a KDS

Koalice, která se dokázala úspěšně etablovat a kandidovat ve volbách 1992, vznikla spojením pravicově orientované Křesťanské demokratické strany (KDS) a Občanské demokratické strany (ODS), která byla lídrem koalice. Zaměřím se na dobu, ve které uskupení vzniklo, i na samotné fungování koalice, co měly jednotlivé strany společné a v čem se lišily, a následně i na výsledek a povolební spolupráci koalice.

Doba před vznikem spojení

Předvolební koalice ODS a KDS vznikla již v listopadu 1991 a měla platit pro následující volby v roce 1992. Spolupráce obou stran nebyla velkým překvapením. Tendence spojování pravicových stran v českém i československém politickém systému se projevovaly již od konce Občanského fóra v roce 1991. „*Snahy o sjednocení pravice vycházejí z jejího přesvědčení o velké šanci na příští parlamentní vítězství v českých zemích. Za jádro budoucí pravicové koalice se považuje ODS.*“⁷⁶ „*První jednání o možných koalicích či jiné formě bližší spolupráce probíhala s Liberálně demokratickou stranou (konkrétně s jejími představiteli Emanuelem Mandlem a Bohumilem Doležalem) a také s Konzervativní stranou-Svobodný blok, nicméně ani v jednom případě nejsou úspěšná. 12. června 1991 proběhlo také jednání s Klubem angažovaných nestraníků (KAN) zastoupeným Bohdanem Dvořákem (pozdějším místopředsedou ODS). ODS a KAN se na tomto jednání usnesly na prosazování další spolupráce, jež byla chápána jako potenciální základ koalice všech pravicových stran. Zajímavým vývojem prošly vztahy ODS s jinými stranami pravice. Spolupráce mezi ní, Občanskou demokratickou stranou (ODA) a Svobodným blokem skončila na začátku podzimu roztržkou, přičemž obě menší strany oznámily, že již nadále nemají v úmyslu uvažovat o koaličních vztazích s ODS.*“⁷⁷

ODS – lídr pravice

Proč se tedy stranám ODS a KDS podařilo dohodnout na takovéto spolupráci? Jak již bylo zmíněno na začátku kapitoly, obě strany prosazovaly pravicovou politiku. O KDS jsme pojednávali v předchozí kapitole *Křesťanská a demokratická unie*, přibližme tedy fungování a politiku ODS, což umožní lépe pochopit fungování této koalice.

Již před rozpadem OF se uvnitř hnutí ustanovily dvě skupiny, ODS a Občanské hnutí (OH). Občanské hnutí se ideologicky pohybovalo spíše ve střední až středolevé části politického spektra. Zahrnovalo mnoho známých politických osobností z OF, například Petr Pithart,

⁷⁶ DANEŠ. Martin. *JÁ S TĚBOU, KDYŽ TY NE S NÍM*. Respekt 1/1992. 6. 1. 1992.

⁷⁷ PŠEJA. Pavel. *Občanská demokratická strana jako hlavní „dědic“ OF a „agens“ stranického systému ČR (1991–1998)*. Politologický časopis. 4/2004. Str. 462. ISSN: 1805-9503.

první nekomunistický premiér po roce 1989, nebo předseda OH Jiří Dienstbier starší. Od roku 1991, v začátcích samostatného fungování, byli členy OH také např. Miloš Zeman či Pavel Rychetský, významní politici, kteří jsou spojeni především se stanou ČSSD. I to napovídá o programově ideologickém ukotvení OH. Hnutí však po dobu svého působení na politické scéně (1991–1996) zastávalo spíše představu „apolitické politiky“, kterou prosazoval Václav Havel, čímž se právě hnutí stavělo do pozice hlavního následovníka Občanského fóra.⁷⁸

Oproti OH se nově vzniklá strana ODS, zejména pod vedením Václava Klause, snažila stát tradiční politickou stranou. Již před rozpadem OF se Václav Klaus stal jeho předsedou a chtěl z něj udělat klasickou politickou stranu, avšak kvůli střetu především se zástupci budoucího OH, se Občanské hnutí rozpadlo a zaniklo. „*Ve dnech 20.–21. dubna 1991 proběhl v Olomouci ustavující kongres ODS. Delegáti zde přijali stanovy a programové prohlášení ‚Cesta k prosperitě‘. ODS byla definována jako demokratická pravicová strana s konzervativním programem.*“⁷⁹ ODS se od počátku profiluje jako pravicová, konzervativně liberální strana, jejíž ideologií je realismus a pragmatismus. V rámci OF kandidovala ještě Občanská demokratická aliance (ODA), která měla k ODS ideologicky velmi blízko a ve volbách se s ní často přetahovala o stejnou skupinu voličů. K bližší spolupráci, či dokonce ke spojení nikdy nedošlo, zejména kvůli antipatiím členů ODA vůči osobě Václava Klause. ODA se distancovala od politiky ODS převážně v otázkách občanské společnosti a byla vnímána jako *ODS s lidskou tváří*.⁸⁰ Občanští demokraté se pod Klausovým vedením stali v očích veřejnosti jakýmsi symbolem transformace a převzali vedoucí úlohu ve společnosti po konci Občanského fóra. Tomu nahrávala celková nálada občanů, kteří se klonili spíše k „pravici“, jelikož ve společnosti převládal názor, že co je levicové, je komunistické.⁸¹

Nicméně, jak plyne z následující kapitoly *Levý blok*, levicových voličů bylo v republice mnoho. ODS si vytýčila nejdůležitější cíl, hospodářskou transformaci, jíž se vše ostatní musí podřídit. Sama ODS definovala svůj program takto: „*Občanská demokratická strana si staví za cíl přeměnit Československo v moderní evropský stát založený na občanské společnosti, který se bude úspěšně rozvíjet ve všech oblastech života. Přihlašuje se k demokratickým tradicím první republiky a k cestě demokratického vývoje zahájené svržením totalitního komunistického systému v listopadu 1989. Cítíme odpovědnost za plnění volebního programu Občanského fóra pro parlamentní volby v červnu 1990 a pro komunální volby v listopadu 1990 a v jeho plnění chceme pokračovat.*“ Zároveň se ODS deklaruje jako „*pravicová konzervativní strana*

⁷⁸ ČESKÁ TELEVIZE. *30 let zpět: Ustavující sněm Občanského hnutí*. [online.] ct24.cz. 27. 4. 2021. [cit. 15. 2. 2023]. Dostupné z <https://ct24.ceskatelevize.cz/specially/30-let-zpet/3303415-30-let-zpet-ustavujici-snem-obcanskeho-hnuti>.

⁷⁹ ODS. *Historie Občanské demokratické strany*. [online.] ods.cz. [cit. 15. 2. 2023]. Dostupné z <https://www.ods.cz/o-nas/historie>.

⁸⁰ PEHE. Jiří. *Je sjednocení koaličních stran reálné?* [online.] pehe.cz. 23. 7. 1996. [cit. 17. 2. 2023]. Dostupné z <https://pehe.cz/1996/07/23/je-sjednoceni-koalicnich-stran-realne/>.

⁸¹ ČESKÁ TELEVIZE. *Nekomunistická levice v komunistické době*. [online.] ct24.cz. 26. 5. 2011. [cit. 17. 2. 2023]. Dostupné z <https://ct24.ceskatelevize.cz/archiv/1263120-nekomunisticka-levice-v-komunisticke-dobe>.

*s moderní evropskou strukturou, jako strana navazující na tradice evropské křesťanské civilizace, na humanitní a demokratické tradice 1. republiky a na zkušenosti současných západních demokracií.*⁸²

Vznik koalice, podobnost a rozdíly

Jak bylo zmíněno výše, ODS nesla pomyslný prapor politické pravice v Československé republice s cílem spojit demokratické pravicové síly. Nebyla to ale jen ODS, která chtěla spojovat pravici, podobný cíl měly téměř všechny pravicové strany. Sama KDS nejdříve jednala o společné spolupráci se stranou ODA, avšak strany se nedokázaly dohodnout, jestli mají společně jít „proti ODS či s ODS“. Právě na tomto bodě jednání ztroskotala, jelikož zatímco předseda KDS Václav Benda „razil názor, že pokud spolu malé strany nebudou spolupracovat, Klaus je převálcuje“⁸³, ODA svoji „politiku vymezování se proti ODS“ nechtěla opustit. V roce 1991 ODS oznámila volební postup s Klubem angažovaných nestraníků (KAN), silně protikomunistickým hnutím, které vedlo středopravicovou liberální politiku. Právě na popud tohoto hnutí se v Praze konal summit 10 pravicových stran s „cílem vytvořit předvolební základnu a dohodnout společný postup do voleb.“ Pro následující volby do Parlamentu v roce 1992 se měla vytvořit koalice s názvem *Demokratický blok*, spojující téměř všechny pravicové strany a hnutí. „Výsledkem však bylo jen definitivní oznámení koaličního spolupráce ODS, KDS a KAN (který ovšem zanedlouho koalici opustil a ve volbách bez úspěchu kandidoval samostatně).“⁸⁴ V rozhovoru pro Českou televizi 18. 9. 1991, po jednání mezi zástupci ODS a KDS, Václav Klaus prohlásil, že ODS má zájem o spolupráci s KDS a zároveň vyjádřil přesvědčení, že se podaří vyjednat spolupráci i s „dalšími stranami, které jsou na pravici našeho politického spektra.“⁸⁵ Stejně hovořil i předseda křesťanských demokratů Václav Benda. Ten přímo prohlásil, že cílem je „volební koalice obou stran, případně všech dalších stran demokratické pravice, které budou mít zájem se připojit.“⁸⁶ Podle Bendy je v této době (před volbami 1992) sblížování pravice zapotřebí.

Důvodem, proč dříve ODS nebyla ve vyjednáváních s ostatními stranami úspěšná, byly obavy menších stran ze ztráty suverenity a pohlcení větším partnerem. Tyto obavy však představitelé obou stran odmítli přijmout. Václav Benda prohlásil, že KDS je *odhodlaná zachovat si svoji identitu*. „Dokázala to jak v Občanském fóru, tak i v Křesťanské demokratické unii a

⁸² Stanovy ODS, článek 2, platné od 21. 4. 1991; v těchto stanovách se mj. také konstatuje, že ODS bude „stranou, která rozhodně odmítá marxistickou a leninskou ideologii ve všech jejích projevech a důsledcích a jejímž členům jsou cizí jakékoliv socializující a kolektivizující tendence v ekonomice a politice“.

⁸³ KOPEČEK, Lubomír. *Éra nevinosti. Česká politika 1989–1997*. Brno: Barrister & Principa. 2010. ISBN 978-80-87029-98-5.

⁸⁴ ČESKÁ TELEVIZE. *30 let zpět: Spolupráce ODS a KDS před volbami*.

⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁶ ČESKÁ TELEVIZE. *30 let zpět: Spolupráce ODS a KDS před volbami*.

chce si zachovat identitu i ve spolupráci s ODS. “ Václav Benda v žertu také pro Československou televizi řekl: „*Kolegové z ODS nevypadají zase tak nebezpečně, že bychom se báli, že by nás jaksi pohltili, sežrali, nebo jaké byly použity termíny.*“⁸⁷

I přes společné ideologické zázemí a touhu o sjednocování pravicových politických uskupení se v mnoha otázkách strany rozcházely. Nejvýrazněji se lišily v pohledu na minulost a tzv. „*debolševizaci*“. ODS se k minulosti příliš vracet nechtěla. V rozhovoru pro týdeník RESPEKT v dubnu roku 1992 místopředseda ODS Josef Zieleniec pouze potvrdil snahu o prosazení plošného zveřejnění pracovníků a agentů STB, avšak nic víc. „*Restituce rozhodně nechceme vracet před rok 1948. Co se týče tzv. debilševizace; to slovo nenajdete v žádném programovém dokumentu ODS. Naše strana již navrhla plošné zveřejnění jmen pracovníků a agentů bývalé StB, a to bychom také prosadili, pokud v budoucím Parlamentu získáme rozhodující většinu. Další kroky kromě plošného zveřejnění byste nedělali? K této otázce nemá strana oficiální názor. Jak ale znám ODS, myslím, že dál bychom nešli. Souvisí to s tím, o čem jsem už mluvil: chceme se dívat dopředu.*“⁸⁸ ODS tak dala najevo, že jako strana chce řešit budoucnost země. To KDS, zjevně i vlivem svého předsedy, disidenta Václava Bendy, zaujala mnohem tvrdší přístup. KDS postupně během volebního období po volbách 1992, avšak již před volbami, zastávala názory shodné například s hnutím KAN nebo Konfederací politických vězňů. Benda sice tyto názory mírnil tím, že KDS se „*chce s minulostí vyrovnat co nejtolerantněji, bez honů na čarodějnice, bez nějakého nadměrného trestání starých, nemocných nebo méně provinilých lidí.*“ Avšak zároveň bylo nepřijatelné, aby se totalitní režim pouze v tichosti přešel. „*Spokojili bychom se často jen s konstatováním viny, bez vynesení trestu. Vycházíme ale z toho, že udělat tlustou čáru za minulostí nelze, protože není možné, aby se zapomínalo na zločiny lidí jen proto, že svého času měli vysoké politické funkce. Proces vyrovnání se s minulostí, navíc tak temnou, jako je ta naše, je samozřejmě bolestný a nepochybuji, že veřejnost zajímají populárnější témata. To ale neznamená, že se jej můžeme zříci, naopak. Vyrovnání je třeba dovést do konce, aby minulost neotrávila naši budoucnost. Kdybychom mohli dělat jenom populární politiku nebo jen to, co si veřejnost přeje a vítá, bylo by to jistě hezké, ale stát by přestal fungovat.*“⁸⁹

Spojení do koalice však bylo pro obě strany velmi výhodné. Pro KDS především existenci, pro ODS kvůli zisku nových voličů a do jisté míry i kvůli zlepšení ideologického image. Křesťanští demokraté se jako samostatná strana pohybovala kolem pětiprocentní hranice, nedokázala plně konkurovat větší KDU-ČSL a bylo otázkou, zda by se tedy vůbec dostala do poslanecké sněmovny. ODS na druhou stranu očekávala od spojení s KDS, že k sobě přiláká hlasy křesťanů, kteří nechtějí volit KDU-ČSL. Spojením s Václavem Bendou, a s vyjádřením spolupráce s KAN, vylepšila svůj obraz u radikální skupiny antikomunistů: „*Spojenectví s KDS*

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ MLYNÁŘ. Vladimír. *STŘET S NÁMI ZNAMENÁ OHROŽENÍ STÁTU*. Respekt 11/1992. 16. 3. 1992.

⁸⁹ MLYNÁŘ. Vladimír. *NĚKTERÝM LIDEM JSEM NEBEZPEČNÝ*. Respekt 36/1993. 6. 9. 1993.

má být také potvrzením programových vyhlášení o tom, že ODS je zastánkyní nejen ekonomické užítkovosti a mocenského pragmatismu, ale určitých tradičních evropských hodnot.“⁹⁰

Fungování koalice

První volební a také povolební dohodu se ODS podařilo tedy uzavřít až s KDS. Jednalo se o rovnocennou spolupráci, kde sice ODS byla tím silnějším aktérem, ale spolupráce byla nastavena tak, že si obě strany zachovávají vlastní identitu a nadále budou fungovat jako samostatné subjekty. V textu koaliční dohody stálo, že koalice *„bude vycházet ze samostatných volebních programů završených společným programovým prohlášením a bude mít společnou kandidátní listinu.*“⁹¹ Jelikož KDS měla mnohem nižší volební preference než její nový partner, získala od ODS jakousi záruku, že bude mít v Parlamentu určitý počet zástupců. Pod dokumentem *Rámcová dohoda o sestavení kandidátních listin* bylo KDS zaručeno, že *„na každé kandidátní listině pro každý volební kraj a každý zastupitelský sbor bude jeden kandidát KDS na místě bezpečně volitelném, jeden kandidát na místě relativně volitelném (30 % – 35 % volební úspěch) a ... 1–2 kandidáti na místě prakticky nevolitelném...*“⁹²

Volební program pro volby v roce 1992 byl zveřejněn pod heslem *„Svoboda a prosperita“*. *„Navozuje pro voliče dojem zásadního střetu o směřování země, je formulován jako ‚program čistoty a obnovy‘. Přímé znění programu: ‚Potřebujeme se zbavit pozůstatků komunistické minulosti a vrátit se k tradičním hodnotám... vytvořit v současných podmínkách moderní demokratický stát, který by odpovídal potřebám občanů.*“⁹³ V programu lze vysledovat jak prvky ODS, které dominují, tak i názory a témata strany KDS, čímž je jasně znázorněna plnohodnotná volební koalice. Program koalice byl však velmi podobný ostatním stranám pravice, zejména straně ODA, se kterou se ODS i KDS dlouhodobě přetahovaly o voliče. *„ODS klade hlavní důraz na pozitivní změnu společnosti a ekonomiky. Václav Klaus to často přirovnává k automobilu se zpětným zrcátkem. Pohled dozadu je důležitý, aby se auto dalo bezpečně ovládat, ale hlavní je dívat se dopředu. Zpětné zrcátko nemůže zaclánět výhled dopředu. V proporcích předního skla a zpětného zrcátka je rozdíl mezi ODS a KAN. Jiný případ je Občanská demokratická aliance (ODA). Podle mě má s ODS v zásadě totožný program. Proto máme i stejný okruh voličů.*“

⁹⁰ SILBER, Radomír. *Jak se dobývá parlament a ovládá stát: české politické stranictví a strany 90. let*. Brno: Tribun EU, 2013. Str. 186. Knihovnicka.cz. ISBN 978-80-263-0387-9.

⁹¹ 3. Viz „Dohoda o volební a povolební koalici a spolupráci“, s. 1.

⁹² 4. Viz „Rámcová dohoda o sestavení kandidátních listin“, bod 1).

⁹³ SILBER, Radomír. 2013. Str. 186.

Výsledky voleb a povolební fungování koalice

Nová koalice slavila ve volbách nečekaný úspěch. „Přestože se s jejím vítězstvím do značné míry počítalo, byl výsledek, jehož koalice ODS-KDS dosáhla (do Sněmovny národů Federálního shromáždění 33,43 %, do Sněmovny lidu Federálního shromáždění 33,90 %, do České národní rady 29,73 %), přece jen neočekávaně vysoký.“^{94, 95} Již před volbami bylo jasné, že se bude jednat o souboj pravice s levicí. Jakožto jasný vítěz tak koalice sestavila vládu spolu s KDU-ČSL a ODA, dalšími spíše pravicovými stranami. „Vzhledem k tomu, že druhou pozici ve volbách do ČNR zaujal se 14 % ostře opoziční Levý blok (KSČM a DL ČSFR), třetí s pouhými 6,53 % podobně vystupující ČSSD, čtvrtou opoziční Liberálně sociální unie (LSU) s 6,52 % a KDU-ČSL se umístila až na páté pozici (6,28 %) a ODA s necelými šesti procenty až za republikány na pozici sedmé, bylo postavení ODS ve vládní koalici většinové, a tedy do voleb roku 1996 neotřesitelné.“⁹⁶

Po volbách založily ODS i KDS samostatné poslanecké kluby. KDS se sice stala vládní stranou, avšak stále se jednalo o stranu, která svou voličskou základnou působila spíše na okraji vstupu do Poslanecké sněmovny. Podle průzkumů v roce 1993 měla samostatná KDS pouze 1–1,5 % voličů. Tato čísla se dají vysvětlit tím, že jejich voliči buď přecházeli k ODS, nebo se jednalo o voliče, kteří by volili KDS, ale protože nesouhlasili s politikou Václava Klause, přikláněli se k druhé křesťanskodemokratické straně KDU-ČSL. Václav Benda přednesl cíle KDS v roce 1993 pro nadcházející volby následovně: „Z analýzy posledních voleb, respektive z počtu a rozložení preferenčních hlasů, které dostali naši kandidáti, odhadujeme, že jsme dostali 4–5 %. Naším cílem je, abychom v komunálních volbách, respektive ve volbách do Senátu, dostali přes 5 % hlasů s tím, že očekáváme, že za další dva roky při parlamentních volbách z nich bude 7 %.“⁹⁷

Po dobu čtyř let fungovaly strany ve vládě samostatně, ale v úzké spolupráci. Po celé volební období se KDS kvůli trvale nízkým volebním preferencím snažila o spojení s jinou stranou. Existovaly dvě možnosti, KDU-ČSL a ODS. Stejný problém s nízkými preferencemi řešila i strana KAN, která měla ještě ztíženou situaci tím, že se nejednalo o parlamentní stranu. Měla jedinou možnost – připojení k ODS.

Již v roce 1995 se rozštěpil poslanecký klub KDS. Šest poslanců vstoupilo do klubu ODS a zbylých pět poslanců do klubu KDU-ČSL.⁹⁸ Tím tak bylo de facto rozhodnuto o integraci strany do většího politického subjektu. V roce 1996 měly všechny tři strany své celostátní sjezdy. U ODS byl znovu zvolen předseda Václav Klaus a byla odhlasována možnost spojení ODS s menšími stranami. Na sjezdu KAN bylo splnutí zamítnuto, ale celostátní sjezd KDS integraci potvrdil. 18. března 1996 byla oficiálně potvrzena integrace KDS do ODS. „Spojení

⁹⁴ 6. Předvolební preference ODS se podle údajů IVVM stabilně pohybovaly jen těsně pod hranicí 20 %.

⁹⁵ PŠEJA, Pavel. 2004. Str. 468.

⁹⁶ SILBER, Radomír. 2013. Str. 187.

⁹⁷ MLYNÁŘ, Vladimír. 1993.

⁹⁸ KOPECKÝ, Petr. *Politické strany v českém Parlamentu (1992-1996): organizace, chování a vliv*. Sociologický časopis. 1996. Vol. 32 (No. 4: 439-456).

obou stran bylo slavnostně vyhlášeno na předvolební konferenci 31. března a do parlamentních voleb v roce 1996 již vstoupily ODS a KDS společně. ⁹⁹ Místopředseda KDS Ivan Pilip se stal místopředsedou ODS, Václav Benda a Miroslav Tyl (místopředseda KDS) se stali členy výkonné rady ODS. *„Sloučení ODS a KDS bylo řešením, které překonalo před nadcházejícími volbami roku 1996 problém spolupráce silné strany s okrajovým subjektem kladoucím si své váze neodpovídající požadavky.* ¹⁰⁰

⁹⁹ ODS. *Historie Občanské demokratické strany.*

¹⁰⁰ SILBER, Radomír. 2013. Str. 186.

7.2. Koalice Levý Blok

Zatímco ODS byla hlavním iniciátorem sblížení a spojování pravicových demokratických stran, na opačné straně spektra se do předvolební koalice pro volby v roce 1992 spojila i část levice. Toto spojení šlo do voleb s názvem Levý blok. Tématem této kapitoly budou strany, které byly součástí levicové koalice, jaké byly důvody jejího vzniku a následně i zániku a zhodnocení, zda koalice byla, či nebyla úspěšná a proč v historii České republiky již žádná další podobná koalice na pólu levice nevznikla.

Po sametové revoluci komunistická strana řešila, co s ní bude dál. Bylo zřejmé, že se strana bude muset transformovat, ale otázkou bylo jak. Již „21. prosince 1989 byl na mimořádném sjezdu KSČ přijat akční program, který podporoval přeměnu v moderní politickou stranu, jejímž cílem je vytvoření sociálně spravedlivé, demokratické a humánní společnosti. Také se KSČ distancovala od stalinistického modelu strany.“¹⁰¹ Nicméně po roce 1989 a drtivém vítězství OF ve volbách 1990 se ukázalo, že levicové politické strany jsou v problémech. Komunistická strana Československa (KSČ) sice v těchto volbách obsadila druhé místo s poměrně vysokým počtem hlasů 13,24 %, avšak další levicové subjekty v české části republiky úspěšné nebyly. Sociální demokracie (později Československá strana sociálně demokratická, ČSSD), se s výsledkem 4,11 % hlasů ani nedostala do Parlamentu, podobně jako Československá strana socialistická (ČSSS, 2,68 %). To ovšem neznamenovalo, že u obyvatelstva Československa nepřetržovaly levicové nálady. „Jednak zde bylo polovinou veřejnosti podpořeno dlouhou dobu ‚ideově nevyhraněné‘ Občanské fórum, jednak zisky tří až čtyř subjektů (Sociální demokracie, Spojenectví zemědělců a venkova a Československé strany socialistické a v jistém směru i Strany zelených v rozmezí 2-4 %) při svém součtu tvořily nezanedbatelný potenciál.“¹⁰²

Vedoucí strana tohoto politického proudu se však nacházela v krizi. V KSČ propukly vnitrostranické neshody o dalším směřování strany, o případné změně názvu, či o transformaci strany na sociálně-demokratický subjekt. Ve společnosti však měla strana stále poměrně silné zastoupení, a navíc ani většině občanů nevadilo, že strana bude navazovat na svoji předchůdkyni, která zde přes 40 let udržovala totalitní společnost. „Komunistická strana Československa dokázala přes obrovský pokles členské základny a odevzdání velké části majetku do prvních svobodných voleb, které se konaly 8. a 9. června 1990, konsolidovat své pozice. V rámci celé československé veřejnosti se jí u většiny občanů podařilo ‚ubránit‘ legalitu a legitimitu své existence.“¹⁰³ Zajímavě dopadl i průzkum veřejného mínění, kde si podle výsledku většina lidí myslela, že by KSČ neměla být zrušena (59 %).¹⁰⁴ „Z výše uvedených důvodů nenalezl zřejmě

¹⁰¹ SILBER, Radomír. 2013. Str. 170.

¹⁰² FIALA. Petr. MAREŠ. Miroslav. *KSČM a koalice Levý blok. Formování české levice a otázka transformace komunistické strany*. Politologický časopis. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 1999, VI, č. 2, str. 186. ISSN 1211-3247.

¹⁰³ FIALA. Petr. MAREŠ. Miroslav. 1999. Str.185.

¹⁰⁴ *Co si lidé myslí o KSČ*. In IVVM. Závěrečná zpráva z výzkumu 90–11. Aktuální otázky veřejného mínění. Duben 1990 (odpovědný řešitel Jiří Šubrt). Praha 1990. Str. 18.

dostatečnou odezvu ani požadavek tzv. historických stran na zákaz komunistické strany či stejným způsobem zaměřené aktivity tehdejšího městského prokurátora hlavního města Prahy Tomáše Sokola.¹⁰⁵ Vnitrostranické spory vyvrcholili odchodem reformnějšího křídla z KSČM (nový název Komunistická strana Čech a Moravy vznikl 31. 3. 1990, jednalo se o územní organizaci KSČ v českých zemích), které založilo Demokratickou stranu práce (DSP), nacházející se „nalevo od středu“ a hlásící se k zásadám Socialistické internacionály. Než ke KSČM měla tato nová strana blíže spíše k ČSSD, případně Liberálně sociální unii (LSU).¹⁰⁶ Tento krok sice určité vnitrostranické problémy vyřešil, ale zároveň komunistům zkomplikoval vytváření „reformní image“, jelikož ze strany právě ti výrazněji reformní politici odešli. Komunisté se snažili nalézt řešení, které by umožnilo zachovat existenci KSČM s jejím názvem a zároveň se prezentovat jako obrozující se síla. V situaci, kdy byla zbytkem politického spektra, včetně ambiciózní sociální demokracie, stále vnímána jako nepřijatelný partner, uvítala KSČM nabídku do té doby v podstatě marginálního hnutí Demokratická levice (DL).¹⁰⁷

Hnutí Demokratická levice nemělo nic společného s Demokratickou levicí v KSČM, skupinou, která prosazovala reformaci komunistické strany a změnu názvu. Toto hnutí bylo založeno již v roce 1990. Samotné hnutí však nemělo na poli stranic v našem politickém systému žádný velký význam. Do roku 1992 se ani neúčastnilo žádných voleb. Demokratická levice vznikla z iniciativy středoškolského učitele Lothara Indrucha, který do té doby nebyl členem žádné politické strany. Indruch v rozhovoru pro *Naši pravdu* přiznává, že vznik hnutí nebyl úsilím o nový volební subjekt, ale hlavním cílem bylo sjednocení československé levice. Demokratická levice měla být iniciátorem spolupráce komunistů a celé československé levice, jelikož, jak Indruch přiznává, názorem a stanoviskem celého hnutí je, že československá levice nemůže existovat bez komunistů, stejně jako komunisté nemohou existovat bez československé levice.¹⁰⁸ Není proto překvapením, že DL nabídla KSČM předvolební spolupráci. Komunistická strana našla v DL politického partnera, který se vůči ní nevymezoval tak jako ostatní levicové strany, které často měly velmi podobný, ne-li i stejný program jako ona. Tím, že se vymezovaly proti KSČM však před veřejností obhajovaly svoji „demokratičnost“. Komunisté se díky tomuto spojení vyhnuli kandidatuře ve volbách pod „komunistickým názvem“ a kandidovali ve volbách pod názvem *Levý blok*. Vytvořením koalice navíc KSČM ukázala veřejnosti schopnost kompromisu a spolupráce. Kromě těchto dvou stran byli na kandidátní listině koalice také zástupci několika menších levicových uskupení jako například Levá alternativa, Mladá levice, ale též i Demokratický svaz Romů.¹⁰⁹

¹⁰⁵ FIALA. Petr. MAREŠ. Miroslav. 1999. Str.184.

¹⁰⁶ FIALA. Petr. MAREŠ. Miroslav. 1999. Str.185.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ KRÁL. M. *Hovoříme s Lotharem Indruchem – Cíl: akční sjednocení levice*. Naše pravda 48/1991. Str. 1.

¹⁰⁹ MALÍŘ. Jiří. MAREK. Pavel. a kol. 2005.

Volby 1992

Dohoda o koalici byla podepsána 30. března 1990 zástupci KSČM a Demokratické levice ČSFR. Podle preambule dohody je koalice založena na základě společných základních programových cílů a vychází ze vzájemné důvěry a přátelských vztahů mezi oběma partnery.¹¹⁰ „DL ČSFR ocenila pozitivní vývoj, který v komunistické straně proběhl, její program a postoje členské základny. Oproti tomu si KSČM vážila úsilí DL ČSFR o sjednocování levicových sil, které si získalo příznivce mezi mnohými občany i mnohými občanskými iniciativami.“¹¹¹ Koalice byla uzavřena pro parlamentní volby 1992, avšak počítala s tím, že bude pokračovat i po volbách. Bylo rozhodnuto, že po volbách vznikne společný poslanecký klub s názvem Klub poslanců Levého bloku – KSČM a DL ČSFR. Koalice se zavázala vytvořit Radu Levého bloku, která měla působit jako poradní orgán koalice. Na činnosti rady se však podíleli i další levicové strany či hnutí i nezávislé levicové osobnosti jako Ivo Sviták nebo Egon Bondy.¹¹² Tato rada tedy nebyla nejvyšším rozhodovacím orgánem koalice. Obě strany souhlasily, že koalice bude základním stavebním kamenem pro další sjednocování levice a dohodly se, že obě strany budou usilovat o kandidaturu nezávislých osobností na kandidátce Levého bloku.

Volební program koalice byl rozdělen na tři části. V první části byly společné programové cíle obou koaličních stran. Tento dokument nesl název *Lepší budoucnost pro naši zem*. Druhou část tvořil program Demokratické levice ČSFR a nejobsáhlejší třetí část s názvem *Co chtějí komunisté* tvořil program KSČM. Již od začátku tedy bylo jasné, že v koalici je hlavním lídrem komunistická strana a DL ČSFR je pouze jakýmsi ideologicky užitečným partnerem. Ivo Sviták přímo definoval Levý blok jako „*opoziční seskupení, jež má základní výhrady proti současné vládě. Ta totiž směřuje k autoritativnímu, kapitalistickému a vojensky angažovanému státu, zatím co my usilujeme o demokratické, neutrální a socialistické (samosprávné) Česko–Slovensko. Náš kritický postoj nevyplývá z toho, že takový program byl vyloučen z vládní koalice Občanského fóra, ale z toho, že považujeme nepolitickou politiku za mylný základ pro národ a stát. Jejimi výsledky za pouhé dva roky jsou katastrofické scénáře rozpadu státu, hospodářský úpadek na úrovni světové krize třicátých let, kulturní volný pád do propastí macdonaldismu a mezinárodní postavení, jež zviklalo Mnichov i Postupim.*“¹¹³

Z programu Levého bloku tak můžeme vyčíst silné opoziční vymezení, velkou snahu o zachování celistvého Československa – tímto problémem se komunisté zabývali před volbami jako jedna z mála stran –, a především odpor k polistopadové politice. V programu odmítali snahu Československa začleňovat se do západních mezinárodních organizací, jelikož nechtěli, aby se země stala „*satelitem kteréhokoliv z mocných sousedů*“ a prosazovali, aby existovala nějaká záruka „*postavení ČSFR mimo jakékoliv vojenské bloky*“. V hospodářském sektoru byli

¹¹⁰ Dohoda o koalici Levý blok.

¹¹¹ FIALA. Petr. MAREŠ. Miroslav. 1999. Str. 190.

¹¹² SVITÁK. Ivan. *Levý blok: dialektika voleb*. Praha: Sakko. 1992. str. 41. Isis.

¹¹³ SVITÁK. Ivan. 1992. Str. 7.

proti privatizaci, jelikož ji brali jako „výprodej národního majetku“.¹¹⁴

Samotný úspěch ve volbách do České národní rady skončil pro Levý blok úspěchem. Koalice získala druhý největší počet hlasů (14,05 %) za suverénní, téměř třicetiprocentní koalici ODS-KDS, třetí ČSSD získala pouze 6,53 % hlasů. Za Levý blok získalo mandát 35 poslanců, a ten se stal nejsilnějším opozičním subjektem. Situace na politickém spektru však až tak přívětivá nebyla. V těchto volbách měly totiž nekomunistické levicové a středové strany (ČSSD, LSU, OH) v součtu větší podporu. Levicový voliči tak sice většinově souhlasili s jejich programem, jelikož programy levicových stran se příliš nelišily, nicméně nechtěli volit subjekt, který pod sebou skrývá komunistickou stranou, která stále odkazuje na předlistopadovou KSČ. Z toho důvodu to vypadalo, že Levý blok dosáhl vrcholu svého voličského potenciálu.

Příčiny rozpadu Levého bloku

Ještě v září roku 1992 se strany Levého bloku spolu s dalšími levicovými subjekty setkaly v Ostravě, kde byla podepsána *dohoda o spolupráci v Levém bloku*. Tato konference byla označena za průlom izolace KSČM. Kromě KSČM a DL ČSFR zde byli zástupci Českého národního hnutí za mír a lidská práva, Hnutí 90, Hnutí za spravedlivou společnost a lásku k bližnímu, Levicový klub žen, Demokratická strana ČSFR a Demokratický svaz Romů.¹¹⁵ Sice to byl další náznak užšího spojování české levice, nicméně jak je vidět z výčtu zúčastněných stran, jednalo se o subjekty svou politickou silou marginální. Za rozpadem koalice Levého bloku však stály především vnitrostranické spory lídra koalice, KSČM.

Strana v prosinci 1992 svolala druhý řádný sjezd, kde na základě odlišného způsobu následného směřování strany vznikly tři ideové proudy strany. Na sjezdu se nepodařilo najít výraznější shodu, nicméně byl zde přijat „*Program KSČM*“, který jako základní program strany platí dodnes. V něm je například uvedeno: „*V nových podmínkách komunisté nemohou, a především nechtějí pracovat starým způsobem. KSČM programově navazuje na humanistické poselství zakladatelů socialismu, na pokrokové ideje minulosti a současnosti, na teoretický přínos Marxe a Engelse. Má silné domácí kořeny dané staletým zápasem proti sociálnímu a národnímu útlaku a ohrožení. Má i pozoruhodnou tradici v politické kultuře spojené s činností Bohumíra Šmerala. Usiluje o růst občanského a národního sebevědomí a svobod, o rozvoj vědy a kultury. Vřazuje se mezi hnutí, která chtějí vytvořit spravedlivý pořádek ve světě.*“¹¹⁶ Předsedou byl v nepřítomnosti znovuzvolen Jiří Svoboda, na kterého byl těsně před sjezdem spáchán atentát, když byl ve svém domě 5. prosince pobodán.¹¹⁷ Svoboda chápal tento program jako

¹¹⁴ Levý blok-KSČM a DL ČSFR (volební program 1992).

¹¹⁵ ČESKÁ TELEVIZE. *30 let zpět: Levicové strany utvořily koalici*. [online.] ct24.cz. Zpravodajství České televize. 19. 9. 2022. [cit. 22. 3. 2023]. <https://ct24.ceskatelevize.cz/specialy/30-let-zpet/3530373-30-let-zpet-levicove-strany-utvorily-koalici>.

¹¹⁶ Program KSČM.

¹¹⁷ ČESKÁ TELEVIZE. *30 let zpět: Atentát na předsedu KSČM*. [online.] ct24.cz. Zpravodajství České televize. 6. 2. 2002. [cit. 22. 3. 2023]. <https://ct24.ceskatelevize.cz/specialy/30-let-zpet/3548989-30-let-zpet-atentat-na-predsedu-kscm>.

určitou reformaci strany s jistým odsouzením předlistopadové minulosti. Poté však 12. února 1993 uveřejnil text „Strana na rozcestí“, v němž uvedl, že „*jedinou cestou z hospodářské krize je vytvoření vlády středu, či lépe levého středu, která by provedla nápravu ekonomické transformace a k pojmu ‚tržní ekonomika‘ znovu připojila přívlastky ‚sociální a ekologická‘*“.¹¹⁸ Opětně apeloval na to, aby se strana přejmenovala, přičemž postupně navrhoval názvy *Strana demokratického socialismu*, *Strana radikální levice* a *Strana demokratické levice*. Proti Svobodově kritickému názoru se vymezila skupina komunistů v čele s Miloslavem Ransdorffem a místopředsedou strany Miroslavem Grebeníčkem, kolem kterých se vytvořil tzv. neokomunistický proud. Ti odmítli jakoukoli změnu názvu strany a zavrhl i návrhy na posunutí strany více do středu. Již v červnu 1993 se tak konal 3. sjezd KSČM v Prostějově, kde ve straně zvítězil neokomunistický proud a předsedou strany se stal Grebeníček. Nicméně jak zní z vyjádření sjezdu „*v rozporu se závěry většiny okresních konferencí o nutnosti zachování celistvosti strany nedošlo ke shodě. Přesto vyjadřuje přesvědčení, že spolupráce všech subjektů v rámci Levého bloku se bude dále prohlubovat.*“¹¹⁹ Skutečnost byla taková, že výsledkem sjezdu byl rozpad koalice Levý blok.

Již na sjezdu se skupina členů kolem Josefa Mečla oddělila a spolu s několika zástupci Demokratické levice ČSFR založili novou stranu s názvem Strana demokratické levice (SDL). Tato strana vznikla přeregistrováním Demokratické levice ČSFR, čímž vznikl spor o legitimitu strany. Nová strana se na svém prvním celostátním shromáždění 9. října 1993 definovala jako „*nekomunistická, avšak antikomunismu prostá strana oproštěná od stínu minulosti a předsudků*“.¹²⁰ Proti založení této strany byl například i zakladatel a předseda původní Demokratické levice ČSFR Lothar Indruch, který chtěl zůstat partnerem v koalici Levý blok. V létě 1993 se od KSČM odtrhli další poslanci, vedení především Jaroslavem Ortmanem a Marií Stiborovou, a založili společně novou stranu Levý blok. Tato strana se distancovala podobně jako SDL od nového vedení komunistů, avšak kvůli osobním sporům s představiteli SDL působily obě strany samostatně.

Komunisté se sice zpočátku snažili veřejnosti vysvětlovat, že se situace uvnitř stabilizuje, nicméně poté, co se podle průzkumů ukázalo, že KSČM neztrácí své věrné voliče a není ohrožena jejich účast ve sněmovně po dalších volbách, začali vystupovat proti nově vzniklým stranám. Novou stranu Levý blok označili za samostatný politický subjekt a obvinili jeho zástupce ze štěpení levice, kterou původně chtěli spojovat. ÚV KSČM vydalo dne 15. 4. 1994 „*Stanovisko k situaci v Levém bloku*“, kde bylo mimo jiné uvedeno: „*Do činnosti Levého bloku se negativně promítl spor mezi Demokratickou levicí a SDL o nástupnictví po původním koaličním partneru KSČM. Funkčnost a akceschopnost Rady Levého bloku ochromil rovněž přístup části vedení SDL, zejména jeho předsedy (pozn. v té době jím byl Josef Mečl), který veřejně zpochybnil účast SDL ve sdružení a napadl KSČM a její politickou orientaci. Neudržitelná situace vznikla ustavením strany Levý blok, která si bez souhlasu ostatních partnerů přisvojila značku Levý blok a tím porušila základní principy politické etiky... Je nutno urychleně*

¹¹⁸ SVOBODA, Jiří. *Strana na rozcestí*. Naše pravda 9/1993 str. 2.

¹¹⁹ Usnesení III. Sjezdu KSČM. [online.]26. 6. 1993. [cit. 25. 3. 2023]. Dostupné z. http://www.sds.cz/docs/prec-tete/e_kolekt/usn_3sj.htm.

¹²⁰ FIALA, Petr. MAREŠ, Miroslav. 1999. Str. 195.

*přistoupit k zásadní transformaci Rady Levého bloku, s cílem napomáhat novým formám spolupráce levice.*¹²¹ Toto prohlášení lze tedy chápat jako zrušení původní koalice Levý blok. Ke stejnému závěru směřovalo i vyjádření celostátního výboru Indruchovy DL ČSFR. V něm se sice pravilo, že je pro ně stále prioritou sjednocovat levice na politické úrovni, avšak zároveň odsoudilo představitele stran SDL a LB z toho, že vytlačují KSČM na samý okraj levicového spektra.

Vliv rozpadu koalice Levý blok na politickou situaci v České republice

Po ukončení koaliční spolupráci se levice v České republice ještě více roztříštila. V ČR se de facto vytvořily tři politické proudy vzniklé z vnitrostranických sporů KSČM. Postkomunistický proud, reprezentovaný nově vzniklými stranami LB a SDL, které se v roce 1998 sjednotily do nové Strany demokratického socialismu (SDS), stavěl svůj program spíše na sociálně-demokratické politice, avšak obě strany ve volbách 1996 naprosto propadly, jelikož LB získal pouhých 1,4 % hlasů a SDL dokonce jen 0,13 %. Druhý, neokomunistický proud, reprezentovaný KSČM byl mnohem úspěšnější. Důležitým bodem je, že v době vnitrostranických třenic v KSČM se pod vedením Miloše Zemana začala vzrůstat ČSSD. Ta získávala nové hlasy jak v politickém středu, tak i u voličů levice, kteří nechtěli volit stranu, jež navazovala na předlistopadovou minulost a o nějaký hlubší přerod příliš nestála. Navíc Zemanova rétorika, která ČSSD vykreslovala jako tradiční levicovou stranu, a jeho silná kritika pravicové vlády brala témata KSČM, která tak byla nucena se dále levicově radikalizovat. Nicméně v politickém boji se tento proud z komunistického tábora dokázal prosadit jako jediný. Třetí proud byl ortodoxně-komunistický, reprezentovaný Stranou československých komunistů, tvořenou bývalými členy KSČ, vyloučenými z KSČM, v jejímž čele stál Miroslav Štěpán. Jednalo se o radikální levice, hlásící se k odkazu původní KSČ a odsuzující revizionismus KSČM. Strana vznikla v roce 1995, ale z hlediska politické diskuse je naprosto bezvýznamná. Rozpad koalice Levý blok měl dopad na KSČM z hlediska financí. Nové strany Levý blok a SDL měly ze zákona nárok na roční stálé příspěvky a roční příspěvky na mandát v Poslanecké sněmovně do konce volebního období. Nicméně komunisté i díky zisku majetku pařící v minulosti KSČ finančně přežili. Ve volbách 1996 získali přes 10 % a 22 mandátů, čímž jasně potvrdili svoji roli v politickém spektru.

Koalice Levý blok tak byla poslední levicovou koalicí v ČR. Hlavní roli zde sehrála z počátku transformující se komunistická strana, která využila nabídky Demokratické levice ČSFR jít do voleb pod jiným názvem a tím ukázat voličům, že se jedná o stranu schopnou spolupracovat a stranu systémovou. Demokratická levice ČSFR zde působila v roli užitečného partnera, snažící se o velké spojení české levice. Koalice byla úspěšná, jelikož skončila druhá ve volbách a získala největší počet opozičních poslanců. Po celou polovinu volebního období se poté strana přeměňovala, aby nakonec KSČM vyšla jako neokomunistická strana s jasnou

¹²¹ Stanovisko k situaci v Levém bloku, Naše pravda, str. 3/1994. str.3.

voličskou základnou, ovšem téměř s nulovým koaličním potenciálem. Díky své komunistické minulosti a lidem ve vedení, kteří odmítli transformaci strany v sociálně demokratickou, z ní odešli téměř všichni členové, kteří se stranu snažili demokratizovat nebo posunout více do středu. Ti založili nová uskupení, která u voličů propadla především v boji právě s KSČM a také nově se probouzející ČSSD vedenou Milošem Zemanem. Na české politické scéně od roku 1996 byla levice zastoupena pouze stranami ČSSD a KSČM. ČSSD si navíc Bohumínským usnesením zakázala jakoukoli politickou spolupráci se stranou KSČM, ale i s SLB či SDL. Další podobná levicová volební koalice tak byla de facto nemožná. Otázkou zůstává, jako se tyto strany budou měnit v reakci na současnou situaci, kdy ani jedna z těchto dříve velkých silných stran, nedokázala ve volbách do Poslanecké sněmovny 2021 překročit požadovaných pět procent hlasů a nemají tak zastoupení v dolní komoře Parlamentu. Pod tlakem dalšího neúspěchu by se tyto strany mohly buď politicky spojit, jelikož bohumínské usnesení bylo již ze strany ČSSD mnohokrát porušeno, nebo by mohly pomoci novému lídru na levici, hnutí ANO.

7.3. Liberálně sociální unie

V roce 1992 tedy kandidovala koalice na straně pravice (ODS a KDS), Levý blok v čele s komunisty se snažil spojit levicové strany a pozici politického středu, či spíše středolevé voliče se snažila získat nově vzniklá koalice s názvem Liberálně sociální unie (LSU). Ta se skládala ze tří malých politických stran, které se rozhodly, vzhledem ke svému nízkému volebnímu potenciálu, zaregistrovat jako politické hnutí s kolektivním členstvím. Díky tomu pro ně neplatila koaliční hranice pro vstup do Parlamentu, ale stačil jim ve volbách zisk pěti procent hlasů. Koalici tvořily Strana zelených (SZ), Československá strana socialistická (ČSS) a Zemědělská strana (ZS). Koalice kandidovala pouze v těchto volbách a rozpadla se již v polovině volebního období, přesto je třeba alespoň stručně přiblížit jednotlivé strany a jejich fungování v koalici.

Strany koalice

Nejznámějším členem koalice je Strana zelených. Tato strana vznikla již v roce 1989 spojením několika ekologických spolků a sdružení. Následovala vzor německých Zelených (Die Grünen) založených již v roce 1980 v Západním Německu. Strana se zaměřuje především na ochranu přírody, ekologické aktivity a lidská práva, na rovnoprávnost mužů a žen a práva LGBT komunity. V roce 1990 se sice nedostala do žádné sněmovny, ale ve volbách do České národní rady získala 4,1 % hlasů. Výsledek nebyl úplným neúspěchem, jelikož do politické diskuse Zelení přivedli zcela nová témata, se kterými se za jeden rok existence nemohli stihnout prosadit do Parlamentu, navíc ve volbách, kde se rozhodovalo spíše o směřování země k demokracii. Strana zastává spíše levicovou politiku, snaží se prosazovat sociální liberalismus.

Další stranou LSU je Československá strana socialistická, později Česká strana národně sociální. Strana navazovala na prvorepublikovou Československou stranu národně socialistickou (ČSNS), jejímiž členy byly takové osobnosti jako Edvard Beneš, Petr Zenkl nebo Milada Horáková. Strana byla od února 1948 až do roku 1989 členem Národní fronty. Během roku 1989 však byla poměrně aktivní v rámci blížících se změn, když jejich vnitrostranický časopis začal veřejnosti předávat necenzurované informace.¹²² Po sametové revoluci měla nově obnovená strana poměrně dobrou pozici pro restart samostatné politické činnosti. Měla svou dlouhou prvorepublikovou historii, ovšem stejně jako například ČSL byla její image pošramocená účastí v Národní frontě. Aby se zbavila nálepky kolaborující strany, ČSS se spojila v roce 1990 s exilovou Československou stranou národně sociální. Strana měla velký majetek díky stranicovým nemovitostem, vypracovanou organizační strukturu i početnou voličskou základnu. Tyto výhody však strana nedokázala využít, když téměř všechny majetek rozprodala a vedla velmi špatnou volební kampaň. V roce 1990 kandidovala samostatně, ale získala pouze 2,8 % hlasů.

¹²² VÍTÁMVÁS, Petr. *Pohledy do historie: První svobodné volby v roce 1990*. [online.] ohlasy.info. 4. 8. 2015. [cit. 26. 3. 2023]. Dostupné z <https://ohlasy.info/clanky/2015/08/volby-1990.html>.

Českoslovenští socialisté měli podobný program jako ostatní levicové subjekty. Strana se snažila vystupovat také jako zastávce dělníků a sociální otázky spojovala s českým nacionálním programem, ale stejně jako podobné menší strany doplatila na silnou pozici OF, kdy voliči dali přednost jedné silné straně, aby nevyhráli komunisté. V těchto volbách tak zvítězil spíše princip referenda nad princip voleb.¹²³

Třetí stranou v Liberálně sociální unii byla Zemědělská strana. Strana byla založena v roce 1990 s cílem hájit zájmy členů bývalých Jednotných zemědělských družstev. „*Byla to vlastně strana manažerů jednotných zemědělských družstev. Ale svým programem odčerpala část voličů OF, a proto výsledky voleb OF na venkově nebyly tak silné.*“¹²⁴ Jejím předsedou byl zvolen František Trnka, bývalý člen vedení JZD Slušovice. Strana, která byla po roce 1989 kritizovaná pro její spojení s bývalým režimem, se zaměřila převážně na venkovské voliče a obhajovala formu hospodaření JZD. Ve volbách 1990 kandidovala v rámci uskupení Spojenectví zemědělců a venkova (SZV), ale to se do Parlamentu nedostalo, jelikož získalo jen 4,11 % hlasů.¹²⁵

Součástí volební koalice LSU bylo ze začátku i Hnutí zemědělců a nezávislých osobností, ale to ještě před volbami z LSU vystoupilo. Snaha začlenit do LSU Hnutí za samosprávnou demokracii – Společnost pro Moravu a Slezsko (HSD-SMS) zkrachovala v únoru 1992 především kvůli odporu Strany zelených, jelikož HSD-SMS podporovalo jadernou energetiku a prosazovalo i znovuzavedení trestu smrti.¹²⁶

Vznik a program

Jak bylo řečeno výše, Liberálně sociální unie byla zaregistrována jako politické hnutí. Pro vstup do Poslanecké sněmovny jí tedy stačil zisk pěti procent hlasů. Jelikož všechny členské strany byly v minulých volbách neúspěšné a nic nenasvědčovalo tomu, že by jejich samostatná kandidatura v následujících volbách měla dopadnout jinak, domluvila se ČSS a ZS 20. května 1991 na předvolební spolupráci. Následně se připojila Strana zelených. Koalice měla jasně pragmatický záměr dostat se do Sněmovny. V programech a ideologii se strany příliš neshodovaly. Samotné spojení Zelených, bojujících za ochranu životního prostředí, a Zemědělské strany, hájící zemědělská družstva, která svým hospodařením ekologicky devastovala venkov za minulého režimu, zní až absurdně. Navíc ČSS vneslo do programu prvky nacionalismu. Lídrem LSU byl zvolen předseda Zemědělské strany František Trnka.

¹²³ ČESKÁ TELEVIZE. *Zpravodaj krátkého filmu o volbách v roce 1990*. [online.] ceskatelevize.cz. 1990. [cit. 25. 3. 2023]. Dostupné z <https://www.ceskatelevize.cz/porady/12506795844-volby-1990/>.

¹²⁴ Rozhovor s prof. Janem Rychlíkem. *S Janem Rychlíkem o prvních svobodných parlamentních volbách roku 1990* [online.] [cit. 28. 3. 2023]. Dostupné z <https://gjk.cz/wp-content/uploads/2020/06/volby.pdf>.

¹²⁶ FIALA, Petr. MAREŠ, Miroslav. *Vývoj systému politických stran v České republice (1992-1996)*. Politologický časopis. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 1997. Č. 3. s. 310. ISSN 1211-3247.

Programově se jednalo o středové hnutí. K základnímu volebnímu „*Realizačnímu programu LSU*“ strany připojily také „*Zemědělský program*“ vypracovaný Zemědělskou stranou a „*Ekologický program*“ Strany zelených.¹²⁷ V programu se tak míchaly prvky snažící se obhajovat zemědělská družstva, ekologické aktivity a nacionalistické tendence. Před volbami tak LSU slibovalo ochranu národních zájmů před rozpínavostí sousedů, obranu českých podnikatelů, bránit výprodeji majetku do ciziny, ale také cílilo na záchranu zemědělství před rozvratem a zkázou, či poškozování životního prostředí.¹²⁸ Celkově program působí jako směsice mnohdy si odporujících ideologií a pohledů na různé sociální či kulturní problémy.

LSU však nakonec taktika společné kandidatury vyšla. Získala 6,52 % ve volbách do České národní rady, díky čemuž měla zastoupení 16 mandátů, osm ze strany ZS, pět za ČSS a 3 za SZ.

Povolební rozpad LSU a činnost v opozici

Po volbách se do LSU vrátilo Hnutí zemědělců, ale v té době se již LSU začínalo štěpit. Vzhledem k nesourodosti celého uskupení to nebylo nijak překvapivé. Sám lídr hnutí Trnka několik měsíců po volbách přiznal, že „*tak názorově nejednotný spolek by on sám také nevolil*“.¹²⁹ Kromě rozličných postojů uvnitř hnutí, docházelo ke sporům i uvnitř samotných stran.

ČSS si nejdříve po volbách změnila název strany na Liberálně sociální strana–Československá strana socialistická a následně, v listopadu 1990, byl z poslaneckého klubu LSU vyloučen ústřední tajemník strany Pavel Hirš, jelikož začal praktikovat pravicovější politiku než LSU. Hirš se svým stranickým kolegou Jiřím Vyvadilem, předsedou ČSS v letech 1990–1991, a s bývalými členy krajně pravicové SPR-RSČ založili Nezávislý liberální klub. Klub poté v důležitých otázkách několikrát podporoval kroky pravicové vlády oproti LSU. V roce 1993 v ČSS vyhrál boj o místo stranického předsedy právě Hirš, načež opět dochází ke změně názvu strany, tentokrát na Liberální stranu národně sociální (LSNS). Mění se politika strany, která začíná být vstřícná k pravicové vládě a 10. 6. 1993 LSNS oficiálně vystupuje z LSU.¹³⁰

Celostátní výbor Strany zelených se rozhodl vystoupit z LSU 22. 11. 1993. Jednalo se vyvrcholení vnitrostranického sporu, způsobeného již vstupem do koalice LSU. Členská základna strany nesouhlasila se spojenectvím se zemědělci. Navíc se přibližně polovina členů hlásila spíše k pravicové politice, zatímco ČSS a ZS vystupovali s levicovým programem. Právě díky Zeleným se tak jednalo o středové hnutí. Kvůli vstupu do LSU odešly téměř dvě třetiny členů ze strany a přesunuly se do různých pravicových politických stran. Předseda strany Aleš Mucha byl po volbách nahrazen Jaroslavem Vlčkem. Ten se po vystoupení SZ z LSU snažil

¹²⁷ FIALA. Petr. MAREŠ. Miroslav. 1997. Str. 312.

¹²⁸ PEČÍNKA. Pavel. *Zelená zleva*. 2002. Praha: G plus G, strana 199.

¹²⁹ NAVRÁTIL. Vojtěch. *O dvacet let nazpět. Dění ve Sněmovně se vrací do první poloviny devadesátých let*. [online.] cdk.cz. 2016. [cit. 25. 3. 2023]. Dostupné z <https://www.cdk.cz/o-dvacet-let-nazpet>.

¹³⁰ NAVRÁTIL. Vojtěch. 2016.

spolupracovat s ČSSD, ale to se opět střetlo s odporem již tak malé členské základny. V konečném důsledku se spolupráce v rámci LSU straně vymstilo. Sice díky koalici dostala své zástupce do Parlamentu, ale vnitřně se natolik rozdělila, že v následujících volbách do Poslanecké sněmovny 1996 ani nekandidovala. Na druhou stranu se jako jediná s ostatních členů LSU dokázala v budoucnu, v roce 2006, samostatně dostat do sněmovny a následně figurovat i v koaliční vládě.

Zemědělská strana, která díky svému předsedovi a zároveň lídrovi celé LSU, byla veřejně jakýmsi lídrem spojení, nakonec zůstala v roce 1994 jedinou stranou v koaličním hnutí. Již v říjnu volebního roku se strana přejmenovala na Liberálně sociální unii – Zemědělskou stranu. Tím si přisvojila značku LSU. Poté, co všechny ostatní strany LSU opustily, spojila se s ní Zemědělská strana. Nová strana se začala více orientovat doprava, tak jako nové LSNS, a pro volby 1996 se spojila s Křesťansko-sociální unií (bývalí členové ČSL, kteří podporovali Josefa Bartoníčka) a Českomoravskou stranou středu, bývalým Hnutím za samosprávnou demokracii Moravy a Slezska (HZDMS), které se ve volbách 1992 také dostalo do sněmovny, aby založily Českomoravskou unii středu, stranu, která v současnosti nese název Moravané. Působení LSU mělo krátké trvání, svůj účel však splnilo a tři ministřany, které by samostatně atakovaly hranici pouhých dvou procent, dokázaly získat křesla pro své členy. Během volebního období na sebe LSU neupozornila pouze svým brzkým rozpadem, ale též spoluprací se silicí sociální demokracií Miloše Zemana v rámci tzv. Realistického bloku. Poté, co se Zeman stal v roce 1993 předsedou ČSSD a začal budovat opoziční spojení, které bude protiváhou vládnoucí ODS, nabídl – vedle komunistů v rámci Levého bloku – spojení téměř všem nevládním stranám. Kromě křesťansko-sociální unie se k ČSSD připojilo právě i hnutí LSU. Občanské hnutí Zemanovu nabídku odmítlo. Ještě před začátkem fungování Realistického bloku, však ČSS opustilo LSU. V Realistickém bloku tak měli zastoupení ČSSD, KSU a LSU. Byla vytvořena „stínová vláda“. Avšak po dalším odchodu Zelených a změně politického směru LSU se v roce 1994 rozpadá i Realistický blok. „*LSU teď prochází obdobím hluboké transformace, chce najít své místo. Na práci v Realistickém bloku nám prostě nezbyvá čas,*“ vysvětloval předseda unie František Trnka. „*LSU se podle svého lídra chce navíc ,velice výrazně profilovat jako strana středu‘ a levicové image Realistického bloku by jí v tom prý určitě nepomohla.*“¹³¹ Realistický blok měl tak pouze jeden výsledek. Do ČSSD přestoupila řada osobností z těchto menších stran, jako například bývalí předsedové Zelených Jaroslav Vlček a Jiří Vyvadil z ČSS.¹³²

¹³¹ ŠÍDLO, Jindřich. *REALISTICKÝ BLOK KONČÍ*. Respekt 18/1994. 2. 5. 1994.

¹³² NAVRÁTIL, Vojtěch. 2016.

8. Koalice ve volbách v roce 2002

Další volební uskupení, které zasáhlo do politického vývoje ČR, je spojení stran s názvem Čtyřkoalice. Jak už název napovídá, jednalo se o spojení čtyř politických stran, které si v roce 1998 vytýčily cíl kandidovat ve všech následujících volbách. V reálu kandidovala do Senátu v letech 1998 a 2000, v krajských volbách do zastupitelstev roku 2000, ačkoliv hlavním cílem byly sněmovní volby v roce 2002. Čtyřkoalici tvořily strany KDU-ČSL, Unie svobody (US), Občanská demokratická aliance (ODA) a Demokratická unie (DEU). Čtyřkoalice vznikla jako reakce na jednobarevnou vládu ČSSD a s ní spojenou tzv. opoziční smlouvu. Zároveň se jednalo o jeden z nejvýznamnějších politických subjektů v historii České republiky, kvůli kterému došlo i k úpravě volebního zákona. Z toho důvodu bude tato kapitola obsáhlejší, jelikož analýza událostí před jejím vznikem pomůže celkově pochopit důvody této politické spolupráce.

Pád vlády a situace před volbami 1998

Parlamentní volby v roce 1996 vyhrála opět Klausova pravicová ODS, avšak oproti předchozím volbám si výrazně pohoršila. Sice opět získala přes 29,5 % hlasů (29,62 oproti 29,73 z roku 1992), nicméně se ziskem 68 poslanců získala o osm mandátů méně. Větším problémem pro ODS a pro dosavadní pravicové vládní strany (ODS, KDU-ČSL a ODA) byl vzestup České strany sociálně demokratické (ČSSD) pod vedením Miloše Zemana, která skončila druhá s 26,44 % hlasů a 61 zvolenými poslanci. Oproti roku 1992 získala tato strana o téměř 20 procent více a ve sněmovně jí připadlo o 45 mandátů více. I dosavadní koaliční partneři ODS, získali přibližně stejný počet poslanců jako před čtyři roky. KDU-ČSL měla nově 18 poslanců místo 15 a ODA si pohoršila o jeden mandát na 13 křesel, díky čemuž bylo zřejmé, že pro vládní strany se jednalo spíše o neúspěšný výsledek, jelikož nebylo možné opět vytvořit většinovou vládu i vzhledem k tomu, že kromě těchto stran se do Parlamentu dostaly jen další dvě strany – KSČM a Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa (SPR-RSČ), které patřily mezi strany s nulovým koaličním potenciálem. Václav Klaus byl však jako předseda vítězné strany pověřen vytvořením vládního kabinetu. Opět byla tedy vytvořena vládní koalice ODS, KDU-ČSL a ODA, která však měla v poslanecké sněmovně pouze 99 křesel. Lze tak říci, že těmito volbami začala jistá vládní krize v České republice.

Výsledek voleb se dá označit za jednoznačný propad pravice v české politice. Nová vláda nyní byla závislá na podpoře opozice v rámci jednotlivých zákonů. Nejdůležitějším poslancem se v tomto období stal Jiří Wagner. Bývalý člen ČSSD, který se nedohodl se svým předsedou na přístupu k nové Klausově vládě, získal najednou obrovskou moc rozhodovat při vyrovnaném hlasování ve sněmovně.^{133, 134} Již tato situace není pro parlamentní demokracii

¹³³ KOPEČEK, Lubomír. 2015. Str. 28.

¹³⁴ TABERY, Erik. 2008. Str. 16.

známkou stability. V roce 1997 navíc vrcholily problémy v ekonomice. Po letech hospodářského růstu díky doposud úspěšné transformaci, se začala ekonomika státu propadat. Nejtvrdší dopad na vládu měla měnová krize v roce 1997, kvůli které výrazně oslabil kurz české koruny. *„Vláda na propad státních příjmů reagovala takzvanými úspornými balíčky, tedy škrty ve státních investicích a výdajích, což mělo značné sociální dopady.“* Navíc se objevily různé pochybnosti kolem zprivatizovaných podniků, krachů bank, či často *nefungujícího státního aparátu*.¹³⁵ To vše způsobilo ve společnosti značný pokles popularity a důvěry ve vládu i v samotného Václava Klause jako premiéra. Příčinou pádu pravicové vlády se však nakonec stal postupný rozpad vládní koalice. Již v senátních volbách pro rok 1996 se KDU-ČSL a ODA dohodly na spolupráci bez jejich nejsilnějšího vládního partnera. Zejména KDU-ČSL se obávala, že ODS získá v Senátu většinu, a proto ve druhém kole nepodpořila kandidáty za ODS ani v boji proti kandidátům ČSSD. Václav Klaus po těchto volbách útočil především na předsedu KDU-ČSL Josefa Luxe, protože *„organizoval úplně jinou koalici proti svému formálnímu koaličnímu partnerovi, proti ODS.“*¹³⁶

Propast mezi vládními stranami se tak prohlubovala po celou dobu trvání vlády. *„Zejména lidovci postupně ztráceli na další existenci vlády zájem, což ovlivňovala představa jejich šéfa Josefa Luxe o jejich mnohem větší úloze v české politice. Průzkumy voličských preferencí během roku 1997 pak naznačovaly, že lidovci jdou voličsky vzhůru. Velkou zásluhu na tom měla právě šikovná Luxova strategie prezentující lidovce jako jakousi kritickou opozici v rámci koalice.“*¹³⁷ Vláda se ocitla stále v hlubší krizi a ztrácela přízeň veřejnosti, což mělo za následek i vnitrostranické rozepře uvnitř ODS, v níž byl její předseda Václav Klaus dosud téměř nedotknutelnou osobností. Jako první kritizoval Václava Klause místopředseda ODS a ministr zahraničních věcí Josef Zieleniec za to, že špatně řídí kabinet.¹³⁸ To se však obešlo bez výraznějších komplikací pro předsedu strany, jelikož Zieleniec poté rezignoval na post ministra i na všechny své vládní posty. Výrazný problém nastal až při otázce financování strany, kdy se objevily informace o přijímání darů od fiktivních sponzorů. *„Zjištění, že za smyšlenými jmény LáJose Báce a Rádžíva Sinhy stojí bývalý tenista a podnikatel Milan Šrejber, který získal státní podíl v Třineckých železárnách, mělo mimořádně ničivý účinek. Jeho jádrem bylo podezření, zda Šrejbrův sponzoring nebyl korupční ‚provizí‘ za jím zprivatizovaný státní podíl v Třineckých železárnách. Účinek skandálu ještě zesílila v pátek 28. listopadu 1997 medializovaná informace o údajném tajném účtu občanských demokratů v zahraničí.“*¹³⁹ Ještě ten den dva významní politici ODS, Jan Ruml a Ivan Pilip, v médiích charakterizovaný jako „korunní princ ODS“, vyzvali Klause k rezignaci na funkci předsedy strany. *„Vzhledem k tomu, že Václav Klaus jako předseda ODS nedokázal průkazně vyvrátit mimořádně závažná obvinění vnesená proti ODS, vyzýváme jej k okamžité rezignaci na funkci předsedy strany. K tomuto kroku jsme se odhodlali proto, že vývoj posledních hodin ohrožuje důvěru veřejnosti nejen v ODS, ale i*

¹³⁵ KOPEČEK, Lubomír. 2015. Str. 25.

¹³⁶ SILBER, Radomír. 2013. Str. 193.

¹³⁷ KOPEČEK, Lubomír. 2015. Str. 28.

¹³⁸ Zieleniec zahájil boj s Klausem i s celou ODS. Telegraf. 5. 6. 1997. Anopress. 16. 11. 1997.

¹³⁹ KOPEČEK, Lubomír. 2015. Str. 30.

základy politického systému. ¹⁴⁰ Vzhledem k tomu, že tuto výzvu podali v jeho nepřítomnosti, jelikož Václav Klaus těsně před výzvou odletěl do Sarajeva na setkání Středoevropské iniciativy, označuje se tento politický tah jako tzv. „*Sarajevský atentát*“.^{141,142,143} Situace se vyhroutil natolik, že poté co si Klaus díky podpoře regionů udržel pozici lídra strany, odcházejí Ruml, Pilip, hlavní postavy opozice vůči Klausovi, a další elitní politici strany z ODS a později zakládají Unii svobody (US).

Tyto události jsou důležité pro celkové pochopení politické situace v České republice na konci 90. let a proč Čtyřkoalice vůbec vznikla. „*Sarajevský atentát*“ sice Václav Klaus „přežil“ a zůstal v čele ODS, avšak nepřežil jeho vládní kabinet, jelikož koaliční partneři KDU-ČSL a ODA z vlády vystoupili, což znamenalo dosazení dočasné úřednické vlády a vypsaní nových předčasných voleb. Úřednická vláda, kterou sestavil v prosinci 1997 dosavadní guvernér centrální banky Josef Tošovský, se skládala z politiků KDU-ČSL, ODA, několika členů ODS (především budoucí US), kteří po „Sarajevu“ odcházeli ze strany, a také nestraníků.¹⁴⁴ Tošovského vláda se těšila poměrně velké popularitě veřejnosti. „*Například podle Institutu pro výzkum veřejného mínění (IVMM) jí v únoru 1998 důvěřovala polovina občanů, což kontrastovalo se závěrem existence Klausova kabinetu. Sám Tošovský bleskově vystoupal na pozici nejdůvěryhodnější politika v zemi a po dvou měsících ve funkci mu věřily tři čtvrtiny lidí.*“¹⁴⁵ Toho chtěly využít především vládní strany KDU-ČSL a nově vzniklí unionisté (Unie svobody byla založena v lednu 1998). Již zde vzniká první myšlenka společného postupu stran, avšak ke vzniku možné koalice zatím nedošlo.

Tošovského vláda dovedla zemi k předčasným volbám, které se uskutečnily v červnu 1998. Již před volbami bylo jasné, že ODS bude po všech kauzách a nepříjemnostech mít problém opět uspět a získat možnost sestavovat novou vládu. Je důležité si uvědomit, že Václav Klaus byl doposud jediným premiérem České republiky, který vzešel z vítězných voleb. Navíc se zde objevila nová Unie svobody, která měla na kandidátkách přední tváře ODS a za občanské demokraty byl tak viděn de facto pouze její předseda. Původní předvolební preference dávaly ODS pouze kolem deseti procent.¹⁴⁶ Největším favoritem tak byla levicová ČSSD, v té době pod vedením Miloše Zemana silně na vzestupu. Již ve volbách 1996 dosáhla překvapivého úspěchu a nyní cílila na premiérský post. Velké ambice a vysoké preference měla původně Unie svobody. V jednu chvíli měla až osmnáctiprocentní podporu veřejnosti a těžila převážně z velkého zájmu médií i podpory prezidenta Václava Havla. KDU-ČSL měla téměř jistotu dalšího vstupu do Poslanecké sněmovny, a tak se spíše očekávalo, jak jejich voliči zareagují na

¹⁴⁰ TABERY, Erik. 2008. Str. 21.

¹⁴¹ TABERY, Erik. 2008. Str. 237.

¹⁴² KOPEČEK, Lubomír. 2015. Str. 30.

¹⁴³ SILBER, Radomír. 2013. Str. 194.

¹⁴⁴ VLÁDA ČR. *Přehled členů vlády (2. 1. 1998 - 17. 7. 1998)*. [online.] vlada.cz. 30. 4. 2009. [cit. 26. 3. 2023]. Dostupné z <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2007-cr/josef-tosovsky/prehled-ministru-24633/>.

¹⁴⁵ IVMM, „Popularita politiků“ a „Důvěra ústavním institucím“, informace z výzkumu. 24. 6. 1998 a 3. 8. 1998.

¹⁴⁶ TABERY, Erik. 2008. Str. 25.

působení lidovců ve vládě, kteří se snažili být jakousi opozicí vůči politice Václava Klause. Stejně jako u křesťanských demokratů bylo jisté, že stále silná voličská základna pošle do sněmovny i komunisty. Na hranici pěti procent balancovali Republikáni a strana Důchodci za životní jistoty (DŽJ). Ta byla silně levicově orientovaná, ovšem velmi nečitelná z důvodu absence volebního programu. Podle novináře Erika Taberyho to byla strana, která „*oscilovala mezi komunismem, socialismem a šílenstvím.*“¹⁴⁷ S touto stranou však hodlal po volbách uzavřít vládní koalici Miloš Zeman. Již před volbami byla země rozdělena na dva klasické tábory. Na jedné straně pravice s ODS a US, na druhé levicové strany ČSSD, DŽJ a také komunisté, o kterých Zeman prohlásil, že je ochoten s nimi jednat o případné menšinové vládě s jejich podporou.¹⁴⁸ Rozhodující slovo mohla mít KDU-ČSL, jejíž předseda Josef Lux již před volbami vyhlášoval, že by chtěl vytvořit velkou koalici spolu s ČSSD a US.

Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny 1998 a povolební vyjednávání

Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky 1998 dopadly následovně:

- vítězná **ČSSD** – 74 mandátů
- druhá **ODS** – 63 mandátů
- třetí **KSČM** – 24 mandátů
- čtvrtá **KDU-ČSL** – 20 mandátů
- pátá **Unie svobody (US)** – 19 mandátů

Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa (3,9 %) ani Důchodci za životní jistoty (3,06 %) se do sněmovny nedostali. Nastalo tedy povolební jednání, které na konci nasměrovalo Českou republiku do politického systému, který je mnohdy označován za zničení demokratické volební soutěže a přímo podnítil vznik Čtyřkoalice, která je jedním z témat této diplomové práce.

Teoreticky se nabízely čtyři možné varianty vzniku vládní koalice. Vzhledem k tomu, že byl Miloš Zeman, jako šéf vítězné strany, prezidentem pověřen jednáním o sestavení vlády, první možná koalice se nabízelo spojení ČSSD s KDU-ČSL a Unií svobody. O tuto koalici silně stál především předseda lidovců Josef Lux. Takovou možnost ovšem vylučovaly vztahy mezi Zemanem a unionisty. Miloš Zeman již před volbami silně útočil na US, jelikož je bral jako nového vůdce pravice, a tedy hlavního soupeře v politice. Nebránil se ani osobním útokům na předsedu US, Jana Rumla, či šíření dezinformací o údajném politickém převratu řízeným

¹⁴⁷ TABERY, Erik. 2008. Str. 33.

¹⁴⁸ TABERY, Erik. 2008. Str. 30-31.

právě Rumlem společně s prezidentem Havlem a se zapojením zahraničních sil NATO.¹⁴⁹ Zeman chtěl před volbami také přidat US na seznam stran, se kterými si ČSSD zakázala vytvořit vládu, na němž již figurovali komunisté, republikáni a také občanští demokraté. „*Dokud budu předsedou sociální demokracie, mohu garantovat, že k žádné takové koalici nikdy nedojde. Unie svobody je podle mého názoru tunelářská firma, mně se dělá špatně od žaludku, když čtu volební program Unie svobody*“, říkal Zeman před volbami v několika rozhovorech.¹⁵⁰

Zajímavé je, že po volbách se všemi těmito stranami, vyjma republikánů, kteří se nedostali do sněmovny, předseda ČSSD jednal o případné vládě. Především Jan Ruml však i kvůli předvolební kampani vládní spolupráci se sociální demokracií odmítal. Předseda US dokonce odmítl i Zemanův kompromis, že by ve vládě ČSSD, KDU-ČSL a US byl premiérem Josef Lux a Unii by byly nabídnuty i důležité posty ministrů financí a zahraničí, konkrétně do rukou Josefa Tošovského, respektive Josefa Zieleniece.¹⁵¹ Josef Ruml však stále viděl US jako pravicovou stranu, která je ideologicky na jiném konci než sociální demokraté a stále spíše hleděl na možnou vládní spolupráci s ODS a lidovci.¹⁵²

Druhá možnost, zahrnující středolevou menšinovou vládu ČSSD pouze s lidovci, se zase nelíbila Luxovi, jelikož by to znamenalo tichou podporu od komunistické strany. S tím by měla určité problémy i sama sociální demokracie, jelikož pouze tři roky před volbami si ČSSD Bohumínským usnesením zakázala jakoukoliv politickou spolupráci s extrémistickými politickými stranami, včetně KSČM. „*Sjezd schvaluje platnost závěrů hradeckého sjezdu ČSSD o nepřípustnosti spolupráce sociální demokracie s extremistickými politickými stranami. Vylučuje politickou spolupráci se SPR-RSČ, KSČ, MNS, KSČM, LB a SDL.*“^{153,154} Vzhledem k tomu, že Miloš Zeman před volbami otevřeně prohlásil, že by o případné menšinové vládě s podporou komunistů uvažoval, je možné, že by byl tento problém vyřešen.

Možnost středopravé koalice ODS + KDU-ČSL a US by sice získala potřebnou většinu, avšak spory mezi ODS a US byly stále čerstvé, a především Jan Ruml kladl podmínky ke vstupu do vlády, které se neslučovaly s politikou Václava Klause, a zároveň i požadavek, aby ve vládě neměla většinu ODS, nejsilnější strana koalice.¹⁵⁵

Nakonec se tedy podařilo sestavit vládu, se kterou nikdo ve veřejnosti nepočítal a jejíž možnost se jevila jen jako teoretická. Miloš Zeman se domluvil se svým největším politickým nepřítelem a postavil jednobarevný menšinový kabinet s podporou Klausovy ODS. Společně

¹⁴⁹ TABERY, Erik. 2008. Str. 30.

¹⁵⁰ TABERY, Erik. 2008. Str. 31.

¹⁵¹ PRÁTOVÁ, Renata. *Zprávy neděle, 28. června 1998*. [online.] cesky.radio.cz. 28. 6. 1998. [cit. 28. 3. 2023]. Dostupné z <https://cesky.radio.cz/zpravy-nedele-28-cervna-1998-8055734>.

¹⁵² ŠVEC, Kamil. MALÁ, Veronika. *Dohoda, která vymazala rozdíl mezi pravíci a levíci. Před 20 lety politici podepsali opoziční smlouvu*. [online.] ct24.ceskatelevize.cz. 9. 7. 2018. [cit. 28. 3. 2023]. Dostupné z <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2532988-dohoda-ktera-vymazala-rozdil-mezi-pravici-a-levici-pred-20-let-politici-podepsali>.

¹⁵³ Tamtéž.

¹⁵⁴ CHARVÁT, Jakub. *Politika volebních reforem v ČR po roce 1989*. Praha: Grada. 2013. S. 189–190. ISBN 978-80-247-4700-2. S. 189–190.

¹⁵⁵ PRÁTOVÁ, Renata. 1998.

podepsali tzv. „opoziční smlouvu“, díky níž se Miloš Zeman stal premiérem a Václav Klaus předsedou Poslanecké sněmovny. Společně měly tyto strany v Poslanecké sněmovně 137 mandátů, což zaručovalo i ústavní většinu v Parlamentu. Nejednalo se o klasickou vládní koalici, nýbrž o podporu vládní strany nejsilnějším opozičním aktérem, čímž byla vládní opozice ve sněmovně de facto zrušena.

Nejdůležitějším bodem smlouvy bylo, že ODS se vzdala svého výsadního práva opozice vyslovit vládě nedůvěru. „*Výše jmenované strany se zavazují, že v průběhu volebního období Poslanecké sněmovny žádná z nich nevyvolá hlasování o nedůvěře vládě ani nevyužijí ústavních možností vedoucích k rozpuštění Poslanecké sněmovny, a budou-li takové návrhy předloženy jiným politickým subjektem, nepodpoří je hlasováním.*“¹⁵⁶ Zároveň se strany zavázaly, že nebudou uzavírat koalici nebo jiné dohody s třetí stranou, z čehož vyplývala vlastně stejná spolupráce jako u klasických vládních koalicí.¹⁵⁷ Na tuto dohodu reagovala veřejnost a ostatní strany velmi negativně, avšak spojenectví bylo natolik silné, že až do voleb 2002 nebyla jakákoliv změna možná. Reakce veřejnosti, kromě mnoha protestních akcí a výzev, byla také nechut' věnovat se politice, což dokazuje i pokles volební účasti ze 74 % při volbách do Poslanecké sněmovny v roce 1998 na 58 % ve volbách následujících, přičemž v žádných jiných volbách již hranice 70 % nebyla překročena.¹⁵⁸ Přímo reakcí na opoziční smlouvu tak byla nová koalice menších stran, která si dala za cíl porazit tyto dva nejsilnější subjekty v zemi.

¹⁵⁶ Opoziční smlouva bod VI.

¹⁵⁷ Opoziční smlouva bod IX.

¹⁵⁸ E15. *Volební účast: Data a historické srovnání pro všechny volby.* [online.] e15.cz. 28. 1. 2023. [cit. 30. 3. 2023]. Dostupné z <https://www.e15.cz/volebni-ucast-v-cr>.

8.1. Koalice (Čtyřkoalice)

Vznik Čtyřkoalice a jednotlivé strany

Jak již bylo zmíněno, první myšlenky o spojení stran se objevily v době úřednické vlády Josefa Tošovského, kde strany chtěly využít tehdejší popularity vlády. S návrhem tehdy přišel předseda lidovců Josef Lux, ale předseda US Jan Ruml jej odmítl. Nyní, v reakci na opoziční smlouvu, Josef Lux svou představu znovu nastolil, a tentokrát se setkala s větším zájmem. Po dojednání spolupráce sociální demokracie a občanských demokratů měly tyto strany drtivou převahu ve sněmovně. Jelikož měly ústavní většinu, mohly měnit i ústavní zákony. Proto bylo pro ostatní strany důležité získat v senátních volbách 1998 dostatek mandátů, aby obě dominantní strany neměly převahu i v horní komoře. To urychlilo jednání lidovců a unionistů o vzniku aliance. Dohoda byla podepsaná již 1. září 1998. Josef Lux chtěl vytvořit původně koalici pouze dvou stran s Uníí svobody, ovšem unionisté chtěli zapojit i Občanskou demokratickou alianci, které po sněmovních volbách 1998 zmizela z Dolní sněmovny, a Demokratickou unii. „*Obával jsem se, že příliš silní lidovci by nás pohltili. Luxovi se zejména představa ODA v týmu nelíbila, považoval ji za přežitou stranu,*“ vzpomínal později Jan Ruml.¹⁵⁹

Tyto strany měly již jen minimální voličskou základnu. ODA cílila na pravicové voliče, kteří nesouhlasili s politikou Václava Klause v ODS. Problémem pro ni ale byl vznik US, která většinu voličů ODA přetáhla k sobě. DEU byla stranou ještě menší, nikdy neměla zastoupení v Poslanecké sněmovně a ve své dosavadní historii získala pouze jedno křeslo, a to v senátních volbách 1996. Jednalo se o pravicovou stranu, jejíž politický program stál na bezvýhradném antikomunismu. KDU-ČSL se nejdříve obávala spolupráce s ODA, jelikož tato strana měla velké finanční problémy spojené s padesátimilionovým dluhem u České pojišťovny.¹⁶⁰ Nicméně ODA slíbila, že dokáže dluh splatit. Za ODA se postavil hlavně lídr KDU-ČSL Josef Lux. Tím vznikl jakýsi paradox, jelikož rozpad vlády v roce 1997, zapříčiněný odchodem lidovců z vlády, stejně jako vznik US, byl odůvodněn nejasnými finančními operacemi v ODS. Nyní se však tyto strany staly hlavním spojencem strany s podobnými problémy.

Nová koalice s názvem Čtyřkoalice měla jasný cíl. Vyzvat strany opoziční smlouvy ve volbách a zamezit tak jejich téměř nedotknutelnému vládnutí. Klaus i Zeman totiž prohlašovali, že se jejich spolupráce nemusí týkat pouze jednoho volebního období, ale může pokračovat i po dalších volbách. Protismluvní strany, jak se začaly označovat, tak hodlaly profitovat z toho, že byly jedinou opravdovou opozicí vládě, kromě komunistů. „*Přímo se nabízela možnost protismluvní mobilizace, přičemž základem se stalo využití představy společné obrany ‚malých a dobrých‘ proti ‚velkým a zlým‘. Tyto podprahové asociace jsou pro českou mentalitu typické minimálně od dob národního obrození.*“¹⁶¹ ODA a DEU tak v koalici plnily funkci

¹⁵⁹ TABERY, Erik. 2008. Str. 250.

¹⁶⁰ KOPEČEK, Lubomír. 2015. Str. 115.

¹⁶¹ KOPEČEK, Lubomír. 2015. Str. 114.

symbolů malých stran. Motivací pro působení ve spojení bylo udržení jejich samotné existence. Pro KDU-ČSL a US bylo důvodem zapojení ODA také možnost dostat na své kandidátky výrazné osobnosti jako Daniel Kroupa, Michael Žantovský nebo Vladimír Dlouhý. Spojením s DEU se koalice jasně vymezila proti poslední opoziční straně, KSČM. Koalice nebyla jasně ideologicky zaměřená. Byla zde US a DEU, které se hlásily k pravicové politice, KDU-ČSL, kterou lze řadit spíše mezi středové strany, jelikož se lidovci díky Luxovi začínali více zabývat sociální politikou, a ODA, která sice také více inklinovala k pravicové politice, ale nikdy se plně nevymezila, a tedy nebylo jasné, zda se jedná o konzervativní či liberální uskupení. Koalici tedy více než ideologie spojovalo vymezování se proti společnému nepříteli, tedy stranám opoziční smlouvy.

Otázkou bylo, zda se jedná o koalici trvalou nebo dočasnou. První dohody se týkaly pouze senátních voleb 1998 a většina bodů se zaměřovala na nominaci kandidátů do Senátu či rozdělení finančního zisku za mandáty. Body naznačující trvalejší spolupráci byly jen formule typu „*vůle najít shodu v základních programových otázkách*“, ochota „*vytvářet společné orgány*“ a „*prohlubovat vzájemnou spolupráci nad rámec této dohody*“.¹⁶² Představy o spojení se lišily především z pohledu předsedů dvou největších stran koalice. Zatímco Josef Lux si dokázal představit hlubší spolupráci, v rozhovoru pro *MF Dnes* z června 1998 se vyjádřil, že z dlouhodobého hlediska by mohlo spojení přejít až do sloučení stran,¹⁶³ Jan Ruml charakterizoval Čtyřkoalici jako „*účelové spojení s jasně deklarovaným cílem zabránit tomu, aby ODS a ČSSD získaly v horní komoře Parlamentu ústavní většinu*“.¹⁶⁴ Ze začátku koalice opravdu působila jako pouhá reakce na opoziční smlouvu pro nejbližší volby, jelikož téměř všechny strany měly mezi sebou určité spory, které by, nebýt spojení Klause a Zemana, těžko dokázaly tak rychle urovnat. Jak již bylo řečeno, KDU-ČSL jen pár měsíců předtím, díky odmítavému postoji US, přišla o pozici premiéra, ODA měla finanční problémy a až příliš vysoké ambice v porovnání se silou samotné strany. Především předseda ODA Daniel Kroupa chtěl získat nominaci na senátní mandát v rámci koalice, jelikož bez její podpory by křeslo nezískal, čímž podmínil případné podepsání dohody. Především lidovci, zejména v té době místopředseda strany Jan Kasal, měli s přístupem ODA velké problémy. Zajímavé bylo, že strany nepočítaly se vznikem jednotného povolebního senátního klubu, ale pouze se spojením senátorů ODA a US.

Hlavní osobností koalice byl architekt celého spojení Josef Lux. Tento charismatický politik byl schopen vést novou politickou sílu proti silným soupeřům v podobě Václava Klause a Miloše Zemana, kteří svým vystupováním dokázali přitáhnout voliče i přes negativitu opoziční smlouvy. Nicméně první pohroma pro nové uskupení přišla již na začátku spojení. 24. září 1998, tedy ani ne měsíc po podepsání spolupráce, Josef Lux na mimořádné tiskovce oznámil, že má leukémii, a proto odstupuje ze všech veřejných funkcí. „*Před hodinou jsem na jednání celostátního výboru společně s klubem poslanců křesťanských demokratů rezignoval*

¹⁶² „*Dohoda o volební koalici pro senátní a komunální volby v listopadu 1998 uzavřená mezi KDU-ČSL, US, ODA a DEU*“, přetištěno v *Politice v ČR*, roč. 2, č. 5, 1998.

¹⁶³ DIMUN. Petr. *Komentář: Taková byla Čtyřkoalice*. [online.] cdk.cz. 2016. [cit. 30. 3. 2023]. Dostupné z <https://www.cdk.cz/komentar-takova-byla-ctyrkoalice>.

¹⁶⁴ PEČINKA. Bohumil. *KOMPROMISY BY UNII ZNIČILY*. Respekt 36/1998. 31. 8. 1999.

na funkci předsedy KDU-ČSL a předsedy poslaneckého klubu křesťanských demokratů. Důvod je jediný: Je to porucha krvetvorby, chcete-li jakási chronická forma leukémie.“¹⁶⁵ Čtyřkoalice na to nebyla připravená, a proto se začalo řešit, kdo bude jejím lídrem. „Budoucí osud Čtyřkoalice ukázal, že osobnost Luxova typu jí fatálně chyběla. Nebyl to bohémský nadšenec Ruml, strojený Majzlík (předseda DEU) ani emotivní idealistka Marvanová či výbušný Žantovský.“¹⁶⁶ V čele KDU-ČSL nahradil Luxe Jan Kasal.

Začátky a první úspěchy

První volby znamenaly pro Čtyřkoalici úspěch. V senátních volbách 1998 získala celkem 13 mandátů, druhá ODS jich získala 9 a vládní sociální demokracie pouze 3 křesla. Úspěch strany více namotivoval dále spolupracovat. Především strany ODA a DEU se více držely myšlenky pokračování v koalici, jelikož jim šlo na politickém poli o holé přežití. Předseda ODA Kroupa hovořil o Čtyřkoalici jako o „novém odrazovém můstku k dalšímu politickému životu ODA.“¹⁶⁷

Nicméně se objevily první problémy. Jelikož se předvolební koaliční smlouva zabývala především nadcházejícími volbami, nezabývala se tím, jak má koalice fungovat po volbách. A tak již v lednu 1999 KDU-ČSL, bez vědomí ostatních partnerů, jednala s poslanci KSČM a ČSSD o novém rozpočtu. To ostře kritizovala především US a pro případnou další spolupráci chtěla nastavit pravidla, která by stanovila, že žádná koaliční strana nebude s jinými stranami jednat bez společného vědomí. „Přes radikální stanovisko poslaneckého klubu Unie se její republikový výbor vyslovil pro pokračování spolupráce, ovšem pod podmínkou, že se ve formě smlouvy vytyčí její přesná pravidla. Lidovci ovšem podpis takové dohody vnímali jako nepotřebný, nebo dokonce hovořili o ‚výrazu nedůvěry‘. ‚Nedovedu si představit, že by poslanec demokratické strany byl nucen hlasovat podle písemných dohod. Podobné metody měly zmizet z Parlamentu společně s republikány,‘ shrnul svůj názor na podmínky Unie svobody předseda lidovců Jan Kasal.“¹⁶⁸

Uvolnění senátorského křesla v roce 1999 po smrti Václava Bendy však koalici opět spojilo a strany obnovily spolupráci, neboť pokud by se jim křeslo podařilo získat, mohly v Senátu připravit blok ODS – ČSSD o ústavní většinu.¹⁶⁹ Strany začaly silné spojenectví manifestovat hovory o společném lídru Čtyřkoalice pro následující sněmovní volby. S myšlenkou ještě užší spolupráce přišla KDU-ČSL, která chtěla, aby US pod sebe vzala ODA a DEU, čímž by vznikl silný dvojblok. „Unie svobody by se mohla stát základem pro integraci menších pravicových stran. Proevropsky orientovaný dvojblok by pak byl jasnou a pevnou politickou silou,

¹⁶⁵ HOSPODÁŘSKÉ NOVINY. *Josef Lux kvůli leukémii odchází z vysoké politiky*. [online.] archiv.hn.cz. 25. 9. 1998. [cit. 1. 4. 2023]. Dostupné z <https://archiv.hn.cz/c1-960993-josef-lux-kvuli-leukemii-odch=azi-z-vysoke-politiky>.

¹⁶⁶ TABERY, Erik. 2008. Str. 251.

¹⁶⁷ Hospodářské noviny. *Čtyřkoalice byla smluvně potvrzena*. 2. 9. 1998, s. 3, *Politika v ČR*, roč. 2, č. 5, 1998.

¹⁶⁸ DIMUN. Petr. 2016.

¹⁶⁹ FIALA. Petr. 2008. Str. 448.

kerá by byla alternativou oběma velkým stranám.“^{170, 171} Integraci však odmítly všechny tři strany. Naopak návrh ODA, aby se strany Čtyřkoalice spojily v jednu stranu *Unie pro Evropu*, razantně odmítli lidovci z důvodu dlouhé historie křesťanské demokracie.

I přes mnohé podobné roztržky strany 28. září 1999 podepisují tzv. svatováclavskou smlouvu, která dala čtyřem stranám pevný základ spolupráce. Jejím obsahem byl společný postup před parlamentními volbami a následně i po volbách, neuzavírání jakékoli dohody o spolupráci s jinými stranami na parlamentní úrovni a zřízení Rady Čtyřkoalice tvořené předsedy a místopředsedy jednotlivých stran.¹⁷² V září 2000 strany spolupráci ještě prohloubily podpisem nové tzv. Čtyřkoaliční svatováclavské smlouvy, na jejímž základě byla zřízena Politická rada Čtyřkoalice, která měla 8 členů (KDU-ČSL a US po třech členech, ODA a DEU po jednom). Na základě smlouvy se jednalo o nejvyšší orgán Čtyřkoalice. V téže smlouvě se však koalice definovala jako uskupení čtyř samostatných stran.¹⁷³ Nedílnou součástí smlouvy byla i deklarace podrobně popisující čtyři základní pilíře uzavřené smlouvy. Jsou to:

- spravedlnost a vymahatelnost práva
- solidarita a odpovědnost
- vzdělání a informační společnost
- budoucnost bez dluhů¹⁷⁴

V senátních volbách 2000 byla koaliční spolupráce ještě úspěšnější než o dva roky dříve. Strany získaly celkem 17 mandátů z 27 možných, díky čemuž měly tyto strany v Senátu celkem 39 křesel. Vzhledem k tomu, že v Senátu byli i dva nezávislí senátoři Václav Fischer a Jaroslav Kubín, kteří spíše pomáhali čtyřkoaličním stranám, získala Čtyřkoalice těsnou většinu v Senátu. Tím se zamezilo připravované ústavní reformě v rámci opoziční smlouvy, včetně změny volebního zákona, o kterém se pojednávalo výše. Společně byla úspěšná i v paralelně probíhajících krajských volbách v roce 2000, kde skončila těsně druhá za ODS (celkově 22,9 % hlasů oproti 23,8 %), a uskupení tak mohlo vytvořit koalice ve všech čtrnácti krajích, přičemž získalo pět hejtmanů. *„Příčina úspěchů byla jediná – pro veřejnost byla po agresivním chování Klause a Zemana ochota čtyř stran spolupracovat a nabízet slušné kandidáty pohlazením.“*¹⁷⁵

¹⁷⁰ DIMUN. Petr. 2016.

¹⁷¹ FIALA. Petr. 2008. Str. 448.

¹⁷² FIALA, P.; SUCHÝ, P. (2005). Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová. In MAREK, P.; MALÍŘ, J. (eds.). Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. díl: Období 1938-2004. 1. vyd. Brno: Doplněk, s. 1433-1453.

¹⁷³ FIALA, P., MAREŠ, M. (2005). Unie Svobody – Demokratická unie. In MAREK, P.; MALÍŘ, J. (eds.). Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. díl: Období 1938-2004. 1. vyd. Brno: Doplněk, s. 1563-1578.

¹⁷⁴ LINEK. Lukáš. *Volby do poslanecké sněmovny 2002*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky. 2003. Setkávání. str. 211. ISBN 80-7330-021-4.

¹⁷⁵ TABERY, Erik. 2008. Str. 251.

Volba lídra Čtyřkoalice

Nejdůležitější pro tuto diplomovou práci jsou však přípravy na volby do Poslanecké sněmovny v roce 2002.

Strany se smluvně dohodly, že budou postupovat jednotně a že si zvolí společného lídra. To se však ukázalo být zásadním problémem. Původně jasný lídr koalice Josef Lux zemřel na leukémii v listopadu 1999 a Jan Ruml, druhá nejvýraznější tvář Čtyřkoalice, po veřejné výzvě *Děkujeme, odejděte*, která byla ovšem mířena především na politiky opoziční smlouvy, rezignoval na funkci předsedy strany s tím, že se „cítí být spoluzodpovědný za současnou politickou situaci“.¹⁷⁶ V čele US nahradil Rumla bývalý ministr průmyslu a obchodu Karel Kühnl. Problémy s volbou lídra koalice vycházely především z ambic jednotlivých stran. „*Nic není silnějšího než lidské ambice. Tu si ODA na svém sněmu postěžovala, že je vytláčována na okraj politického rozhodování, jindy zase unionisté protestovali, že lidovci získali post šéfa Senátu i všechny šéfy krajů – hejtmany. Jejich narůstající znepokojení ještě více posílily ambice lidovců mít i lídra čtyřky.*“¹⁷⁷ V lednu 2001 se zástupci všech stran sjeli do Žďáru nad Sázavou, kde měli vybrat lídra koalice pro sněmovní volby. Lídra vybírala Politická rada Čtyřkoalice.¹⁷⁸ O post se ucházeli tři kandidáti – KDU-ČSL navrhla Jaroslava Kopřivu, Unie svobody nominovala svého předsedu Karla Kühnla a ODA Michaela Žantovského, bývalého mluvčího prezidenta Václava Havla a expředsedu strany. Demokratická unie svého kandidáta nepostavila. Lidoveckou nominaci Kopřivy, který v tajné volbě na celostátní konferenci KDU-ČSL porazil místopředsedu strany Cyrila Svobodu, chápali unionisté a ODA jako vstřícné gesto křesťanských demokratů. Oproti Svobodovi se ostatním stranám zdál Jaroslav Kopřiva slabým a nevýrazným kandidátem, a proto se domnívaly, že lidovci jim přenechávají pozici lídra. V tom se však velmi zmýlili, jelikož Kopřiva byl blízkým spojencem předsedy lidovců Kasala i místopředsedy Miroslava Kalouska.^{179, 180}

Jednání byla poměrně vyostřená, jelikož ani jeden lídr nesplňoval požadavky všech stran. Kopřiva byl nepřijatelný pro US i ODA, protože nechtěly přenechat další důležitou funkci lidovcům, a především ne spojenci Jana Kasala. Navíc strany nechtěly volit člověka, kterého prakticky vůbec neznají.¹⁸¹ Kühnl nechtěli lidovci, jelikož podle Kasala, ale i podle

¹⁷⁶ iDNES. *Jan Ruml rezignoval na funkci předsedy Unie svobody*. [online.] idnes.cz. 1. 12. 1999. [cit. 1. 4. 2023]. Dostupné z https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/jan-ruml-rezignoval-na-funkci-predsedy-unie-svobody.A_991201_111546_domaci_jkl.

¹⁷⁷ TABERY, Erik. 2008. Str. 251.

¹⁷⁸ Zastoupení v radě bylo následovné: za KDU-ČSL jednali Kasal, Kalousek a Cyril Svoboda, US zastupovali Kühnl, Vladimír Mlynář a Hana Marvanová a ODA a DEU reprezentovali jejich předsedové Daniel Kroupa a Ratibor Majzlík.

¹⁷⁹ TABERY, Erik. 2008. Str. 252.

¹⁸⁰ DIMUN. Petr. 2016.

¹⁸¹ TABERY, Erik. 2008. Str. 252.

předsedy ODA Daniela Kroupy by neměl být lídr čtyřkoalice současně lídrem jedné ze stran.¹⁸² Proti Kühnlovi byl Kroupa i z toho důvodu, že byl dříve v Alianci, ze které odešel.¹⁸³

O Žantovském se neuvažovalo, jelikož se spíše jednalo o boj mezi lidovci a unionisty. Lidovci se například nebáli vytáhnout argument, že otec a tchán Karla Kühnla prý spolupracoval s StB.¹⁸⁴ Z těchto jednání lze vyvodit, že vztahy mezi US a KDU-ČSL byly převážně pragmatického rázu, že se nejednalo o spojenectví na základě stejných hodnot či zaměření. Poté, co ani jeden z kandidátů nedokázal přesvědčit ostatní o svém zvolení, dosáhly strany dohody v podobě volby Cyrila Svobody. Ten i přesto, že nebyl zprvu nominovaný, ale účastnil se jako místopředseda lidovců jednání, byl zvolen novým lídrem Čtyřkoalice pro sněmovní volby 2002. Jednalo se do jisté míry o kompromis napříč stranami, ze kterého však kromě Svobody nebyl výrazně nadšen žádný z členů rady. US i ODA přenechali po hejtmanech i předsedovi Senátu i lídra Čtyřkoalice KDU-ČSL, předseda Kasal zase pomohl svému stranickému rivalovi v politickém vzestupu. Cyril Svoboda totiž ve straně reprezentoval opozici vůči jejímu předsedovi. Reakce na koaličního lídra tak byly poměrně odměřené. „*Cyrl Svoboda z KDU-ČSL je lídrem neboli alternativním premiérem Čtyřkoalice, my s ODA a DEU máme ve Čtyřkoalici ale stále většinu,*“ prohlásil po zvolení Kühnl. Jan Ruml, tehdy již pouze senátor za US, který tedy o novém lídru nejednal, se vyjádřil, že „*každý musel ve prospěch té společné věci něco obětovat. My jsme museli obětovat Karla Kühnla, Jan Kasal musel obětovat část své pozice v KDU-ČSL.*“¹⁸⁵ Nicméně později vzpomínal, že v tomto okamžiku Unie svobody ztratila svoji duši. „*Měli jsme trvat na svém kandidátovi, a pokud by neprošel, tak opustit jednání, nechat lidovce odejít, přijmout někoho jiného a zachovat název Čtyřkoalice.*“¹⁸⁶

Kromě nového lídra se strany 28. ledna 2001 dohodly také na tom, že nový kandidát na premiéra nebude členem čtyřkoaliční politické rady, tedy že lidovcům zůstanou tři místa v radě. Dále byl domluven vznik čtyřkoaliční stínové vlády v poměru 7 členů za US, 4 za KDU-ČSL, 2 za ODA a 1 za DEU. Měl co nejdříve vzniknout společný senátní klub a KDU-ČSL mělo podpořit kandidáta ODA na předsedu tohoto klubu. A v rámci fungování koalice měly být v „*Poslanecké sněmovně přijaty mezi poslaneckými kluby KDU-ČSL a US takové mechanismy, na jejichž základě budou formulována společná čtyřkoaliční stanoviska tak, aby podpora jakéhokoliv návrhu byla podmíněna souhlasným stanoviskem obou klubů.*“¹⁸⁷

¹⁸² JÍRA, Jiří. *Kühnl vstoupil do boje o Čtyřkoalici*. [online.] idnes.cz. 15. 12. 2000. [cit. 2. 4. 2023]. Dostupné z https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/kuhnl-vstoupil-do-boje-o-ctyrkoalici.A001215_120646_domaci_mhk.

¹⁸³ TABERY, Erik. 2008. Str. 252.

¹⁸⁴ Tamtéž.

¹⁸⁵ IDNES. *Čtyřkoalici povede Cyril Svoboda*. [online.] idnes.cz. 29. 1. 2001. [cit. 3. 4. 2023]. Dostupné z https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/ctyrkoalici-povede-cyrl-svoboda.A010126_111108_domaci_mhk.

¹⁸⁶ TABERY, Erik. 2008. Str. 252.

¹⁸⁷ Dohoda stran Čtyřkoalice ze dne 28. ledna 2001.

Problémy koalice a směr dvojkoalice

Již při sestavování stínové vlády se v KDU-ČSL ukázaly vnitrostranické spory o její podobě mezi místopředsedy Svobodou a Kalouskem. Svoboda totiž Kalouska ve vládě vůbec nechtěl. Předseda strany Kasal jakožto Kalouskův spojenec trval na jeho místě ve stínové vládě, ale Cyril Svoboda odmítl. Tento spor dopadl pro lidovce asi nejhůře, jak mohl. Kalousek rezignoval na post místopředsedy KDU-ČSL i na post ve stínové vládě, stejně tak ale rezignoval i Svoboda na lídra Čtyřkoalice. Tento spor ovlivnil veřejné mínění natolik, že Čtyřkoalici poprvé lehce poklesly volební preference. Novým koaličním lídrem se tak stal Karel Kühnl. Čtyřkoalice se nicméně začala rozpadat zároveň s tím, jak se vnitřně rozpadaly jednotlivé strany.

Po fiasku KDU-ČSL se ztrátou kandidáta na premiéra se uskutečnil plánovaný programový sjezd strany, nicméně ten rychle přerostl ve sjezd volební. Novým předsedou se stal právě Cyril Svoboda. Ten měl ke koalici odlišný postoj než Kasal. Vyloučil možnost integrace čtyřkoaličních stran do jedné strany, jak to dříve navrhoval Kasal, chtěl ovšem koalici čtyř stran nahradit dvoukoalicí s unionisty s tím, že ODA a DEU se mají buď integrovat nebo odejít. Svoboda shrnul svoje představy v rozhovoru pro MF Dnes 28. 5. 2001 takto: „... *jsem zastáncem dvou proudů: liberálního, reprezentovaného Unií, a křesťanskodemokratického, který představujeme my. Vytvoření jedné strany po nás sice nikdo nežádá, ale na druhé straně by byla podle mne chyba trvat na tom, že Čtyřkoalice zůstane ve stejné podobě, jakou má dnes. Výhledově jsem pro to, aby ji tvořily dvě strany, neznamená to však, že to má být zítra.*“ O týden později opět ujišťuje: „*Ani já, ani nikdo kolem mne neplánuje nějakou revoluci uvnitř Čtyřkoalice.*“¹⁸⁸

Podobný názor měl i Vladimír Mlynář, který kandidoval na předsedu Unie poté, co Kühnl z této funkce odstoupil, aby mohl být lídrem kandidátky. Do čela Unie svobody však byla zvolena Hana Marvanová, která prosazovala projekt Čtyřkoalice tak, jak začal, tedy jako spolupráci čtyř samostatných stran. „*Čtyřkoalice musí ukázat, že přes některé ideové rozdíly je schopna se dohodnout a že koaliční způsob vládnutí není překonán,*“ prohlásila nová předsedkyně strany. Liberecký sjezd, kde se volilo nové vedení US, je zajímavé i tím, že kromě místopředsedy Petra Mareše bylo celé vedení US tvořeno bývalými členy Klausovy ODS.¹⁸⁹ US začíná postupovat pragmatičtěji a v prosinci 2001 dochází ke sloučení Unie svobody s menší koaliční stranou, s Demokratickou unií, čímž vznikla US-DEU.

Nejslabší a nejmenší stranou v koalici tak zůstává poměrně problémová ODA. I ta si zvolila v roce 2001 nového předsedu. Stal jsem jím Michael Žantovský, díky němuž se strana profilovala liberálnějším směrem. Pod Žantovského vedením se ODA přidala k Evropským liberálům, čímž se rozešel s lidovci i unionisty, kteří byli součástí Evropské lidové strany.¹⁹⁰ Sám Žantovský se pak několikrát ohradil proti další integraci čtyř koaličních stran.¹⁹¹ Žantovský si pak proti sobě poštval většinu lidovců i odmítnutím uhradit menší dluh, který vznikl při

¹⁸⁸ DIMUN. Petr. 2016.

¹⁸⁹ TABERY, Erik. 2008. Str. 252.

¹⁹⁰ KOPEČEK, Lubomír. 2015. Str. 230.

¹⁹¹ LINEK, Lukáš. 2003. Str. 212.

kampani Čtyřkoalice u krajských a senátních voleb 2000 a jehož poměrná část připadla právě ODA.¹⁹² I přes všechny tyto problémy měla koalice podle volebních průzkumů na konci roku možnost vyhrát následující volby a její volební potenciál atakoval téměř třicetiprocentní hranici.¹⁹³

Události na přelomu roku 2001 a 2002 však původní koalici čtyř stran definitivně odsoudily k zániku. V médiích se začala řešit kauza obrovského finančního dluhu ODA ve výši 68 milionů, který měla Aliance u České pojišťovny. Situace se chopila média i ostatní strany, které ji začaly silně využívat v kampani proti svému konkurentovi. Pro Čtyřkoalici to byl i problém s jejím programem, jelikož jedním z pilířů politiky koalice byla *budoucnost bez dluhů*. Problém se musel vyřešit hned, a především KDU-ČSL využila této situace k odstranění ODA z koalice. ODA už před touto kauzou byla do jisté míry trnem v oku jak lidovcům, tak i části unionistů. Poté co se DEU sloučila s US a ODA se stala nejmenší stranou v koalici, měla z pohledu obou stran přehnaně velké nároky. „*ODA tvrdila, že chce na čtyřkoaličních kandidátkách pro sněmovní volby získat tolik volitelných míst, aby obsadila alespoň 11 poslaneckých křesel.*“¹⁹⁴ Jan Kasal se v roce 2011 k Čtyřkoalici vyjádřil následovně: „*ODA nás štvála pochopitelně jako menší partner, který měl větší nároky, než by mu příslušelo z jeho přínosů, jako jsme my štváli ČSSD a ODS.*“¹⁹⁵ Objevila se i hrozba v podobě nového volebního zákona. Již z důvodu hrozby nepřekročení 20 % se spojila US s DEU. KDU-ČSL i US však měly pochyby, zda koalice vůbec překročí potřebnou patnáctiprocentní hranici.

Vedení ODA předpokládalo, že tak krátce před volbami nebude nikdo chtít odchod její strany. V tom se však mylilo. Špatnou finanční situaci ODA chtěli především lidovci otočit ve svůj prospěch. Za normálních okolností by k vyřešení této situace stačila záruka jedné z větších koaličních stran stejně, jako se za ODA zaručil Josef Lux při vzniku Čtyřkoalice. Nyní ochota k něčemu takovému chyběla.¹⁹⁶ KDU-ČSL dala ODA požadavek, aby problém dluhů vyřešilo do poloviny ledna, nebo budou její kandidáti vyškrtnuti ze společných kandidátních listin. Možností ODA bylo také spojení s US.^{197, 198} ODA sice určité řešení nabídla a byla připravena dluh splácet, nicméně lidovci s daným řešením nebyli spokojeni a v podstatě nechtěli již se samostatnou ODA spolupracovat. Pro vedení lidovců bylo důležité najít viníka již tak krachujícího projektu, aby vina nepadla na KDU-ČSL. 1. února 2002 Žantovský prohlásil, že Čtyřkoalice již neexistuje a ODA se rozhodla kandidovat sama. Karel Kühnl odstoupil z pozice koaličního lídra.

Vzhledem k tomu, že Čtyřkoalice již měla nakoupené billboardy a začínala se rozjíždět předvolební kampaň, musely zbylé strany jednat rychle. Na sjezdu US se rozhodovalo, zda má

¹⁹² KOPEČEK, Lubomír. 2015. Str. 230.

¹⁹³ STEM. *Stranické preference STEM – prosinec 2001*. [online.] stem.cz. 20. 12. 2001. [cit. 4. 4. 2023]. Dostupné z <https://www.stem.cz/stranicke-preference-stem-prosinec-2001/>.

¹⁹⁴ Politika v ČR. v č. 4, 2001, s. 134.

¹⁹⁵ KOPEČEK, Lubomír. 2015. Str. 232.

¹⁹⁶ KOPEČEK, Lubomír. 2015. Str. 232.

¹⁹⁷ TABERY, Erik. 2008. Str. 255.

¹⁹⁸ DIMUN, Petr. 2016.

jít strana do voleb sama nebo ve dvojkoalici. I přesto, že předsedkyně strany Marvanová byla pro samostatnou kandidaturu, rozhodlo se, že strana půjde do voleb v koalici, což prosazovali především pragmatičtí politici Unie Ivan Pilip a Vladimír Mlynář. Pro společnou kandidaturu pomohl také souhlas lidovců s nápadem Marvanové, že volná místa po kandidátech ODA nahradí nezávislé osobnosti.¹⁹⁹ Obě strany tak šly do voleb společně, ale bez společného lídra, pod názvem Koalice. Zavázali se také, že po volbách budou jednání zařizovat společně.

Dříve než rozebereme výsledky sněmovních voleb v roce 2002, podívejme se na tři vybraná hlasování z Poslanecké sněmovny z doby fungování Koalice. Jedná se o hlasování o vstupu do NATO z roku 1998, o vzniku celostátního referenda o vstupu do EU z roku 1999 a v liberálních otázkách zákon o vzniku registrovaného partnerství z roku 2005.

Při hlasování o vstupu do NATO panovala mezi stranami KDU-ČSL a US stoprocentní shoda. Všichni poslanci zde hlasovali pro. Obecně pro vstup ČR do NATO hlasovaly všechny strany kromě KSČM a SPR-RSČ.²⁰⁰ Rozdíly jsou ovšem u hlasování o vzniku celostátního referenda pro vstup do EU. Zde již nevidíme plnou shodu mezi lidovci a unionisty. Zatímco lidovci byli v hlasování téměř stoprocentně pro vznik, pouze poslankyně Vlasta Parkanová se zdržela, samotná US byla rozdělená, 8 poslanců hlasovalo pro, 6 poslanců proti a 2 se zdrželi. Pro úplnost: dva poslanci za US nebyli přihlášení. Tento rozpor u US je dán tím, že velká část poslanců byli dřívějšími členy ODS a stále sdíleli podobné názory se stranou Václava Klause. Ta v tomto hlasování byla jediná jednoznačně proti, jelikož ze 63 poslanců hned 56 hlasovalo proti a zbylých 7 nebylo přihlášených.²⁰¹

V otázce vzniku registrovaného partnerství je situace mezi US a KDU-ČSL očekávaně rozdílná. Toto hlasování sem dávám z důvodu přítomnosti liberálního tématu, ale také kvůli jeho výsledku. Všichni přítomní poslanci z řad KDU-ČSL hlasovali proti. Stejně tak většinově hlasovala ODS, kde se však našly výjimky a strana nebyla tak jednotná (13 pro, 30 proti a 4 se zdrželi). Zástupci US hlasovali poměrně jednoznačně (5 přítomných pro, 1 proti). Zajímavý je postoj KSČM, kteří ačkoli jsou tradičně silní odpůrci otázek tohoto typu, hlasovali většinově ANO (22 poslanců z celkového počtu 41).²⁰²

¹⁹⁹ TABERY, Erik. 2008. Str. 256.

²⁰⁰ POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMANTU ČR. 24. Schůze. 22. Hlasování. 15. dubna 1998. 10:54. VI. návrh k vysl. souhl. přístupu ČR k NATO.

²⁰¹ POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMANTU ČR. 19. Schůze. 344. Hlasování. 9. prosince 1999. 15:04. Návrh zák. o referendu-vstup ČR do EU.

²⁰² POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMANTU ČR. 51. Schůze. 933. Hlasování. 16. prosince 2005. 10:26. Návrh zákona o registrovaném partnerství.

Volby 2002

Kampaň Koalice byla postavená na ochraně kvality demokracie, vymezovala se proti opoziční smlouvě. „Čtyři roky trvající nekontrolovatelná mocenská a ekonomická vazba dvou stran – vládní a pseudoopoziční – posílila obecný názor, že v politice nejde o zodpovědnou správu věcí veřejných, ale především o osobní zájmy mocných. Propojení úzké vrstvy majitelů moci s majiteli peněz a jejich pocit beztrestnosti se zasloužily o růst korupčního prostředí. Konkurenční prostředí je narušeno, protože neplatí stejná pravidla pro všechny. Chceme zemi rovných šancí pro všechny. Svým vítězstvím ve volbách chceme rozlomit tato pouta, která svazují tvořivost a berou lidem chuť účastnit se veřejného života. Je čas vrátit smysl a sílu demokratickému uspořádání státu. Vrátit lidem důvěru v politiku a kontrolovatelnou státní moc.“²⁰³

Problémem Koalice však byl značný nezájem veřejnosti o volby. To dokládá i počet voličů, volební účast dosáhla pouze 58 %, přičemž o čtyři roky dříve byla o 16 % vyšší. Původní myšlenka Josefa Luxe z roku 1998 spojit se proti největším stranám se nenaplnila kvůli několika kauzám a problémům samotné koalice. Projekt ztrácel smysl, neboť lidé z počátku volili Čtyřkoalici právě proto, že se politici v ní dokázali dohodnout a nabídnou alternativní státní politiku. Nyní se však po odchodu ODA pouze navzájem osočovali. V prosinci 2001 byly volební preference uskupení kolem 30 %, v dubnu už jen kolem 15. Koalice ve výsledku nakonec spadla na úplné dno, když skončila až čtvrtá, a tedy jako poslední volební subjekt, který se dostal do Poslanecké sněmovny. Její volební výsledek činil pouhých 14,21 % hlasů a získal 31 poslaneckých mandátů.

Výsledek voleb navíc definitivně zničil další naděje na pokračování spolupráce mezi Unií svobody a Křesťanskou demokratickou stranou, jelikož do těchto voleb silně zasáhlo preferenční hlasování. Celkem za koalici kandidovalo do sněmovny 177 osobností navržených US a 165 lidovci. Koalice si rozdělila krajské lídry 7 ku 7. V Praze byla volebním lídrem Hana Marvanová a US měla další volební lídry převážně v českých krajích (Jihočeský, Plzeňský, Karlovarský, Ústecký, Liberecký a také Moravskoslezský). Oproti tomu KDU-ČSL, která má silnou volební základnu na Moravě, měla volební lídry ve všech moravských krajích, vyjma Moravskoslezského, a k tomu také ve Středočeském, Pardubickém a Královéhradeckém a v kraji Vysočina.²⁰⁴ V pěti krajích bylo zastoupení kandidátů stran půl na půl, v Olomouckém měla o jednoho kandidáta víc US a v Pardubickém zase KDU-ČSL z důvodu lichého počtu kandidátů. Největší rozdíly byl v Praze (20 za US a 16 za KDU-ČSL) a v Moravskoslezském kraji (16 za US a 20 za KDU-ČSL), především z důvodu volebních preferencí jednotlivých stran.²⁰⁵

Jak lze tedy z těchto dat vyčíst, Koalice fungovala na rovnocenné spolupráci i tam, kde dokonce unionisté měli mírnou převahu v počtu kandidátů, ačkoli silnější voličskou základnu

²⁰³ Volební program Koalice pro volby 2002.

²⁰⁴ ČSU. *Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 14. - 15.6.2002.* [online.] volby.cz. [cit. 8. 4. 2023]. Dostupné z <https://www.volby.cz/pls/ps2002/ps111?xjazyk=CZ&xv=1&xt=2&xkstrana=25&xkraj=0>.

²⁰⁵ Tamtéž.

měli lidovci. Výsledky Koalice však silně ovlivnilo preferenční hlasování. Podíl preferenčních hlasů vůči hlasům voličů Koalice byl 62,7 %. A těžila z nich především KDU-ČSL, jelikož její kandidáti obdrželi tři pětiny preferenčních hlasů. Celkem tedy bylo za Koalici zvoleno 31 kandidátů, přičemž za KDU-ČSL jich bylo zvoleno 22, zatímco poslanců navržených US bylo zvoleno pouze 9. Zajímavé je, že ze 14 volebních krajů byl hned ve čtyřech lídr kandidátky přeskočen a nezvolen. V Karlovarském kraji nezískal z celkových 5 mandátů kandidát Koalice ani jeden. Všichni nezvolení lídři byli členy Unie svobody. Za US nebyli zvoleni například ani její místopředsedové Ivan Pilip, Pavel Pešek nebo Petr Mareš i přesto, že kandidovali na prvním či druhém místě krajských kandidátek.²⁰⁶ Vyjádřením Pilipa po volbách se dá shrnout nálada unionistů z výsledku Koalice. „*Jsem ochoten přiznat porážku, když by někdo prohrál se svým vlastním partnerem, kdyby se posunovalo uvnitř stran. Ale když přeskočil kandidát jedné strany kandidáta druhé strany, to je prostě pouze porušení rovnováhy v Koalici.*“²⁰⁷ Důvodem se ukázala silná voličská základna KDU-ČSL, která chtěla podpořit především svou stranu, oproti tomu unionisté v krajích, vyjma Prahy, neměli silné zázemí ani stranické struktury a jejich voliči věřili spíše v projekt původní Čtyřkoalice, resp. Koalice, než v samotnou stranu. Tyto volby tak víceméně odsoudily Unii svobody k zániku. US dokonce neměla tolik poslanců, aby vytvořila vlastní poslanecký klub. Proto lidovci souhlasili s „přestupem“ nestranického poslance Svatopluka Karáska, i přesto že jej nominovala do voleb KDU-ČSL.

Po volbách, které vyhrála ČSSD s novým předsedou Vladimírem Špidlou (70 mandátů, 30,20 %), se začalo jednat o nové vládě. Špidla odmítal pokračování opoziční smlouvy, která se opět nabízela a se kterou počítal předseda druhé nejsilnější strany ODS Klaus (58 mandátů, 27,74 %). Vzhledem k tomu, že třetí skončili značně posílení komunisté (získali 41 mandátů, o 17 více než v minulých volbách), začala sociální demokracie jednat s předními členy Koalice nebo spíše s lídry jednotlivých stran. Během těchto jednání totiž postupovali lidovci i unionisté samostatně. Zatímco KDU-ČSL se spolupráci nebránili, což předznamenalo již zvolení Cyrila Svobody do čela strany, který prosazoval spolupráci s lídrem levice, u US tato spolupráce vyvolávala spory. Předsedkyně Hana Marvanová byla proti, chtěla zůstat s unionisty v opozici a pomáhat vládě v bodech při podpoře vstupu do Evropské unie. Unionisté však nechtěli být následující čtyři roky opět v opozici, Marvanová byla přehlasována a následně odstoupila z pozice předsedkyně strany.²⁰⁸ Po její rezignaci jednal o vzniku nové vlády za US Ivan Pilip a v roce 2003 byl novým předsedou zvolen Petr Mareš. Vláda nakonec vznikla ve složení ČSSD, KDU-ČSL a US. Poslanci těchto stran měli dohromady 101 křesel, tedy minimální potřebnou většinu. Vláda byla složena z 12 členů ČSSD a po třech členech z lidovců a unionistů. Pro US byl tak úspěch alespoň počet ministrů v poměru s počtem zvolených poslanců. Nicméně to byl jejich poslední úspěch v české politice, jelikož v následujících volbách 2006 získali již pouze 0,3 % hlasů.

KDU-ČSL a její předseda Svoboda se dokázali stát součástí vlády tak, jak si to plánovali, nicméně výsledek voleb brali také jako neúspěch. Procentuálně dostala Koalice méně

²⁰⁶ ČSU. *Volby 14. – 15.6. 2002.*

²⁰⁷ PRÁVO. 18. 6. 2002.

²⁰⁸ TABERY, Erik. 2008. Str. 258.

hlasů než v roce 1998 v součtu lidovci a unionisté. O další bližší spolupráci již u žádné ze stran nebyl zájem. Cyril Svoboda výsledek volebního kroužkování označil za „soud voličů“, kteří preferovali lidovecké kandidáty. V KDU-ČSL se navíc rozrůstal vnitrostranický boj. Po neúspěšných volbách do Senátu 2002, kdy lidovci obhájili 6 mandátů a dokázali získat pouze jednoho senátora, začal Miroslav Kalousek útočit na post předsedy strany, který skutečně získal v roce 2003. Kalousek dal straně výrazně pragmatictější tvář a prosazoval pro lidovce působení spíše v pravicové vládě. Nicméně vládu s ČSSD nechtěl potopit.

Jak tedy shrnout celkové působení Čtyřkoalice na české politické scéně? Původní projekt vznikl v reakci na nový styl vládnutí v ČR, spojení dvou nejsilnějších subjektů z opačných konců politického spektra a k tomu spojení vládnoucí strany s nejsilnější opoziční stranou. Zbývající opoziční strany, vyjma komunistů, se tedy rozhodly spojit a přibrat dvě malé mimoparlamentní strany. Jednalo se o jasné vymezení se vůči novému politickému systému. Tento nový projekt z počátku těžil z veřejného odporu vůči novému systému, a především zdůrazňoval svou schopnost dohodnout se, což je v politice žádaná, ač často deficitní vlastnost. Celé spojení ze začátku stálo na jasném lídrovi v podobě Josefa Luxe a na veřejností oblíbeném Janu Rumlovi. Po odchodu obou mužů začal rozpad koalice. Mezi hlavní důvody celkového neúspěchu v podobě nejdůležitějších voleb v roce 2002 patří jednoznačně problémy uvnitř spojení. Často zmiňovaná schopnost spolupráce poprvé narazila při volbě lídra Koalice a následně i při tvorbě kandidátek. Výše zmíněný problém financí ODA byl až zástupným problémem. Odlišné názory a ideologie jednotlivých stran se ukázaly jako nepřekonatelné, především mezi KDU-ČSL a ODA. Problémem se také stal nový volební zákon a nové procentní hranice pro koalice, kvůli kterým došlo nejdříve ke spojení dvou stran a poté i k odchodu jedné z nich. V samotných volbách, kde z původní koalice čtyř stran kandidovaly již pouze dvě, se projevil účinek preferenčních hlasů, který má pro volební koalice spíše negativní účinek. Již před volbami však bylo jasné, že případná další spolupráce dvou nejsilnějších stran Koalice, tedy KDU-ČSL a US, je téměř nemožná.

9. Koalice ve volbách v roce 2021

Jak bylo zmíněno výše, poslední volební koalicí ve sněmovních volbách byla Koalice v roce 2002. Od té doby strany, které se úspěšně dostaly do Poslanecké sněmovny ČR, kandidovaly pouze samostatně. Před volbami v roce 2021 se však v České republice výrazně změnilo politické prostředí, a i z toho důvodu vznikly tři volební koalice, z nichž dvě získaly mandáty v dolní komoře Parlamentu a dokonce spolu složily vládu. Právě ty budou dalším předmětem této diplomové práce. Třetí volební koalice, Trikolóra Svobodní Soukromníci (TSS), která se zaregistrovala do těchto voleb jako strana, například po vzoru výše zmíněného LSU, se do Poslanecké sněmovny nedostala, a proto se jí nebudeme dále zabývat. Nejprve nastíníme klíčové změny v politickém prostředí, které vyvolaly vznik volebních koalic, a důvody, proč se spojily parlamentní strany s vysokým potenciálem – poprvé po téměř 20 letech.

Změna v českém politickém prostředí nastává ve volbách 2013. Za vítěznou ČSSD se umístilo nové protikorupční hnutí ANO 2011 vedené českým miliardářem Andrejem Babišem. Ten v červnu 2013, pár měsíců před říjnovými předčasnými volbami, koupil nakladatelství MAFRA, a tím získal do svého holdingu značnou část soukromého média. Dochází zde tedy k propojení politiky a médií. Například tehdejší místopředseda ČSSD Lubomír Zaorálek označil takové spojení za „*berlusconizaci*“, a uvedl, že „*spojení politiky s ovládním významných médií je hrozba*“.²⁰⁹ Nicméně po volbách se ČSSD spolu s ANO a KDU-ČSL dohodlo na koaliční spolupráci a utvořily vládu v čele s předsedou sociální demokracie Bohuslavem Sobotkou. Vláda sice vydržela po celé své funkční období, ale ke konci mandátu vznikaly velké spory mezi premiérem Sobotkou a tehdejším ministrem financí Andrejem Babišem. Důvodů bylo několik. Vše vyvrcholilo na přelomu dubna a května 2017, kdy veřejností rezonovaly dvě kauzy, obě spojené s osobou Andreje Babiše. Nejdříve šlo o nejasnosti v nákupech korunových dluhopisů Babišem, kvůli kterým chtěl Sobotka podat demisi vlády.²¹⁰ Druhou aférou se stala uniklá nahrávka, kde sám Babiš úkoluje novináře Mladé fronty Dnes, jaké kauzy mají připravit na jaké politiky a kdy je publikovat. Tím porušil svůj předchozí slib, že nebude svá média používat pro politické účely.²¹¹ Do té doby by takové aféry znamenaly pád vlády či ztrátu důvěry daného politika i celého politického subjektu. Příkladem může být pád bývalého protikorupčního hnutí Věcí veřejných po kauze zakladatele Víta Bárty v roce 2011, problém Stanislava Grosse s vysvětlením financování bytu v roce 2005, nebo již výše zmíněný „Sarajevský atentát“ z roku 1997. Nyní se však podobný scénář odehrál jen z části. Sobotka odvolal Andreje Babiše z funkce ministra, ale Babiš získal větší podporu u veřejnosti.

²⁰⁹ SOUDNÝ. Vojtěch. *Babišova akvizice Mafry znervóznila politiky. Bojí se berlusconizace Česka před volbami*. [online.] domaci.hn.cz. 28. 6. 2013. [cit. 8. 4. 2023]. Dostupné z <https://domaci.hn.cz/c1-60150260-babisova-akvizice-mafry-znervoznila-politiky-boji-se-berlusconizace-ceska-pred-volbami>.

²¹⁰ iDNES. *Premiér Sobotka otočil. Demisi nepodá, odvolává Babiše*. [online.] idnes.cz. 5. 5. 2017. [cit. 9. 4. 2023]. Dostupné z https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/premier-sobotka-cssd-vladni-krize-demise-prezident-zeman.A170505_094558_domaci_jw.

²¹¹ SEZNAM ZPRÁVY. *Politikou otrásá nahrávka, jak Babiš úkoluje novináře MF Dnes*. [online.] seznamzpravy.cz. 3. 5. 2017. [cit. 8. 4. 2023]. Dostupné z <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/politikou-otrasa-nahravka-jak-babis-ukoluje-mf-dnes-30926>.

V roce 2017 ANO v čele s Babišem, i přes veškeré veřejné kauzy, vyhrál sněmovní volby s téměř třiceti procenty hlasů (29,64 %). Andrej Babiš dokázal s pomocí svých vlastních médií voliče zaujmout – jak pravicové, tak levicové. Jelikož s ním však nikdo, kromě ČSSD s novým předsedou strany, nechtěl spolupracovat ve vládě, došlo k zásadnímu zlomu v českém politickém prostředí, když se Andrej Babiš na podpoře vlády domluvil s KSČM. Poprvé od sametové revoluce se tak vláda opírala o hlasy komunistických poslanců. ČSSD tímto navíc porušila vlastní Bohumínské usnesení. Vláda poté čelila několika krizím především kvůli osobě Babiše, například v kauze Čapí hnízdo, kvůli které dokonce stanul před soudem, kvůli jeho střetu zájmů v podobě předsedy vlády a společnosti Agrofert i kvůli osobní minulosti premiéra a jeho údajné spolupráce s StB. I přes všechny tyto kauzy a protivládní demonstrace, které byly největší od Sametové revoluce v roce 2019,²¹² vláda vše z toho odmítala a nevyvozovalo patřičné závěry, čímž byl narušen základ demokracie v politické odpovědnosti občanům. Vzhledem k rozdělené společnosti a volebním průzkumům pro následující volby 2021 se opoziční strany rozhodly jednat o možné spolupráci proti tehdejší vládě. Vznikly proto dvě volební koalice, které jsou tématem následující kapitoly.

²¹² iDNES. *Největší demonstrace od roku 1989, píší ve světě o protestu proti Babišovi*. [online.] idnes.cz. 5. 6. 2019. [cit. 10. 4. 2023]. Dostupné z https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/demonstrace-praha-premier-andrej-babis-milion-chvilek-pro-demokracii-svetova-media-odvolani-demise-m.A190605_101504_zahranicni_dtt.

9.1. SPOLU

První koalici, která vznikla pro volby do Poslanecké sněmovny v roce 2021 byla koalice SPOLU. Tu tvořily tři pravicové strany – ODS, KDU-ČSL a TOP 09. Strany ODS a KDU-ČSL již byly stručně představeny v předcházejících kapitolách, proto přiblížíme jejich politické působení v poslední době před vznikem koalice.

Historie stran před koalicí

ODS si prošla krizí po pádu Nečasovy vlády v roce 2013. V předčasných volbách v roce 2013 zaznamenala ODS nejhorší volební výsledek, pouhých 7,72 % hlasů, a skončila až na pátém místě. Poprvé v historii se nestala ani nejsilnější pravicovou stranou v dolní sněmovně Parlamentu, kde ji na této pozici vystřídal TOP 09 s 11,99 % hlasů. V roce 2014 se novým předsedou strany stal profesor politologie Petr Fiala. Pod jeho vedením ODS změnila svoji politiku a vrátila se k tradiční konzervativně pravicové politice. Před volbami do Evropského parlamentu v roce 2014 se také změnila politika vůči Evropské unii. V kampani ODS představila vizi „eurorealistické“ politiky s příznivějším postojem vůči EU. Nicméně dále nesouhlasila s přesouváním větších pravomocí do Bruselu. ODS vydala tzv. *Petici pro korunu*, čímž dala najevo nesouhlas s možným vstupem ČR do eurozóny. Občanští demokraté pod novým vedením zaznamenali úspěšný návrat do čela politických stran a ve sněmovních volbách 2017, ve kterých představili program *Slušný lídr, dobrý program, silná pravice*, se stali druhou nejsilnější stranou (po vítězném hnutí ANO) s 11,3 % hlasů. Po volbách však i nadále zůstali v opozici k levicové vládě Andreje Babiše.

I KDU-ČSL si prošla krizí, ovšem o jedno volební období dříve než občanští demokraté. Po pádu vlády Mirka Topolánka v roce 2009, ve které byli lidovci s ODS a Stranou zelených, se několik vlivných členů KDU-ČSL v čele s Miroslavem Kalouskem rozhodlo stranu opustit a založit novou stranu TOP 09. Lidovci se pod vedením staronového předsedy Cyrila Svobody rozhodli pro návrat ke konzervativním křesťanským hodnotám a oprostili se od pravicové politiky, kterou prosazoval především Kalousek a jeho spojenci. Ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2010 však KDU-ČSL zcela propadla, nedokázala zastavit odchod svých voličů k nové straně TOP 09 a se ziskem 4,39 % hlasů nepřekročila potřebnou pětiprocentní hranici. Po neúspěšných volbách odstoupil Cyril Svoboda z pozice předsedy.

Novým předsedou strany se stal Pavel Bělobrádek. Proběhla kompletní obměna vedení strany, kdy se do vedoucích stranických pozic dostali většinou mladí lidé do 40 let. Strana opět změnila svůj politický kurz a opět se posunula více k pravicové politice. Pod novým vedením došlo k úpravě stranických stanov. KDU-ČSL si dala za cíl více se otevřít nečlenům církvi a na volebních kandidátkách by tak mohli být i „nevěřící – nečlenové církve“. Strana

pro nadcházející volby cílila především na rodiny, střední třídu a starší generaci.²¹³ Změny se ukázaly být účinné a lidovci se v předčasných volbách v roce 2013 dostali do sněmovny se ziskem 6,78 % hlasů a získali 14 mandátů, tedy o 1 více než ve volbách 2006. I přesto, že spolu s hnutím Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury mělo KDU-ČSL nejméně poslanců v dolní komoře, stalo se součástí vládní koalice ČSSD + ANO 2011 + KDU-ČSL premiéra Bohuslava Sobotky a sami lidovci získali tři ministerská křesla. Pro následující volby v roce 2017 se KDU-ČSL snažilo o koaliční předvolební spolupráci s hnutím STAN. Tato koalice by splňovala veškeré parametry pro samostatnou kapitolu této práce, ale jelikož se spolupráce dvou stran rozpadla ještě před volbami a obě strany nakonec kandidovaly samostatně, není jí zde již věnována další pozornost

Hnutí Starostové a nezávislí ve dvou předešlých sněmovních volbách kandidovalo pod kandidátkou TOP 09. V roce 2016 se však rozhodlo od této spolupráce odstoupit a hledalo nového partnera. Koaliční spolupráce vznikla v dubnu roku 2017: jednalo se o rovnocennou spolupráci dvou politických stran. Dvojkoalice se rozhodla pro název Koalice. Z koaliční smlouvy vyplývalo, že volebním lídrem bude předseda strany KDU-ČSL a republikový poměr zastoupení koaličních stran při skládání kandidátek bude lehce příznivější pro lidovce, a to v poměru 60 ku 40. Stejný poměr platil i u rozdělení finančních nákladů na volební kampaň.²¹⁴

Koalice chtěla cílit především na středové voliče. Ideologické zakotvení koalice popsal na svém twitterovém účtu předseda KDU-ČSL Pavel Bělobrádek: „*KDU-ČSL v koalici se STAN je férová nabídka pro ty, kteří chtějí aktivní roli ČR v EU a NATO, konstruktivní vládnutí odspodu, tradiční hodnoty.*“²¹⁵ Cílem Koalice bylo podle předsedy lidovců Bělobrádka a hnutí STAN Petra Gazdíka stát se jakousi „třetí silou“, která by mohla získat až 15 % hlasů. „*Nutná desetiprocentní hranice ve volbách pro nás není překážka, ale nutnost, pokud chceme tuto zemi změnit. Věříme, že společně můžeme být třetí silou, která získá 15 a více procent hlasů voličů*“, prohlásil Petr Gazdík.²¹⁶ Nicméně agentury v předvolebních průzkumech koalici přisuzovaly zisk kolem 9 % hlasů. Toho se lekli především lidovci, jelikož nechtěli riskovat další vypadnutí ze sněmovny a rozhodli se koaliční spolupráci upravit tak, aby kandidovala strana KDU-ČSL s podporou STAN, jehož zástupci by byli na lidoveckých kandidátkách. Prosazovali tedy stejný model spolupráce, jaký Starostové zažili v předchozích volbách s TOP 09. S tím ale Starostové nesouhlasili především z obav o svou samostatnou existenci. „*Jsem dodnes poslancem TOP 09, zacyklili bychom se tak v začarovaném kruhu. V průzkumech veřejného mínění Starostové*

²¹³ ČESKÁ TELEVIZE. *KDU-ČSL bude bojovat o místa ve sněmovně.* [online.] ct24.ceskatelevize.cz. 1. 12. 2012. [cit. 10. 4. 2023]. Dostupné z <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/1131343-kdu-csl-bude-bojovat-o-mista-ve-snemovne>.

²¹⁴ Koaliční smlouva KDU-ČSL a STAN.

²¹⁵ Oficiální twitterový účet Pavla Bělobrádka.

²¹⁶ KOTTOVÁ, Anna. *Lidovci a STAN rozhodli, že půjdou společně do voleb. Potřebují 10 procent hlasů.* [online.] irozhlas.cz. 18. 3. 2017. [cit. 10. 4. 2023]. Dostupné z https://www.irozhlas.cz/zpravy-z-domova/lidovci-a-stan-rozhodli-ze-pujdou-spolecne-do-voleb-potrebuji-10-procent-hlasu_1703180732_.

neexcelují, protože je voliči příliš samostatně nevnímají. Starostové chtějí budovat svoji identitu,“ uvedl pro *Radiožurnál Gazdík*.²¹⁷ KDU-ČSL nakonec ve sněmovních volbách 2017 kandidovala samostatně a získala 5,8 % hlasů, což byl značný propad. STAN svou samostatnou kandidaturou riskoval, ale nakonec se jim toto riziko vyplatilo, a i oni se se ziskem 5,18 % dostali do sněmovny. KDU-ČSL si ve sněmovně pohoršila na 10 mandátů.²¹⁸

Třetí stranou koalice SPOLU je TOP 09. Jak již bylo zmíněno výše, stranu založili v roce 2009 bývalý předseda KDU-ČSL Miroslav Kalousek spolu s bývalým ministrem zahraničních věcí v Topolánkově vládě Karlem Schwarzenbergem. Schwarzenberg se stal jejím prvním předsedou. Název TOP 09 odkazuje na principy, ze kterých vychází – Tradice, Odpovědnost, Prosperita. Jedná se o středopravicovou, liberálně konzervativní stranu. V české parlamentní politice se v současnosti jedná o nejvíce proevropskou stranu.²¹⁹ Strana se ve svých prvních sněmovních volbách v roce 2010 snažila zaujmout především mladé a městské voliče a vsadila na vtipnou kampaň a využití internetového prostředí.^{220, 221} Styl kampaně se straně vyplatil a ve volbách zaznamenala obrovský úspěch v podobě třetího místa za ČSSD a ODS s 16,7 % hlasů.²²² Následně byla strana členem koaliční vlády Petra Nečase s ODS a stranou Věci veřejné. TOP 09 zde obsadila pět ministerstev.

Po pádu vlády však přichází i postupný pád TOP 09. Ještě v první přímé volbě prezidenta ČR v roce 2013 byl za TOP 09 vybrán kandidát Karel Schwarzenberg. Opět se vsadilo na vtipně vedenou kampaň směřovanou především na mladší, městské voliče s vysokoškolským vzděláním. Schwarzenberg sice postoupil do druhého kola voleb, ale v něm neuspěl proti Miloši Zemanovi, z velké části kvůli odmítnutí vést negativní kampaň vůči protikandidátovi, zatímco strana Miloše Zemana se před druhým kolem uchýlila k dezinformační kampani proti předsedovi TOP 09.²²³ Ve stejném roce se ve sněmovních volbách se ziskem 11,9 % hlasů propadla na 4. místo za ČSSD, ANO, a dokonce i za KSČM. Byl to důsledek celkového propadu pravice v těchto volbách. Strana skončila v opozici s 26 mandáty. V roce 2015 na stranickém sjezdu již nekandidoval Schwarzenberg na post předsedy strany a do čela byl zvolen

²¹⁷ iROZHLAS. *Rozpad dvojkoalice: Starostové půjdou do voleb bez lidovců. Chceme budovat svou identitu, řekl Gazdík*. [online.] irozhlas.cz. 25. 7. 2017. [cit. 10. 4. 2023]. Dostupné z https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/dvojkoalice-se-rozpada-starostove-chteji-jit-do-snemovnich-voleb-bez-lidovcu_1707251740_ako.

²¹⁸ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 20.10. – 21.10.2017 (promítnuto usnesení NSS)*.

²¹⁹ STANOVY POLITICKÉ STRANY TOP 09. [online.] top09.cz. [cit. 10. 4. 2023]. Dostupné z <https://www.top09.cz/o-nas/stanovy/>.

²²⁰ TOP09. *Expert: vtipná byla jen kampaň TOP 09*. [online.] top09. 28. 5. 2010. [cit. 10. 4. 2023]. Dostupné z <https://www.top09.cz/co-delame/medialni-vystupy/experti-vtipna-byla-jen-kampan-top-09-2411.html>.

²²¹ POKORNÝ, Jakub. *Nejlepší slogan podle expertů: Když se kecají blbosti, tak spím*. [online.] idnes.cz. 21. 4. 2010. [cit. 10. 4. 2023]. Dostupné z https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/nejlepsi-slogan-podle-expertu-kdyz-se-kecaji-blbosti-tak-spim.A100421_081144_domaci_nos.

²²² ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 28.05. – 29.05.2010, Celkové výsledky hlasování* [online]. Český statistický úřad. Dostupné z <https://www.volby.cz/pls/ps2010/ps2?xjazyk=CZ>.

²²³ KRUŠINOVÁ, Iva. *Využití nástrojů politického marketingu v první přímé prezidentské volbě v ČR*. Brno, 2013. DP. Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita v Brně.

Miroslav Kalousek. Kalousek byl sice silná politická osobnost, ale pro veřejnost byl zároveň i silně kontroverzní postavou. V roce 2016 navíc TOP 09 ukončila spolupráci s hnutím STAN a ve volbách 2017 již obě uskupení kandidovala samostatně. Tyto volby znamenaly pro TOP 09 tvrdý pád, kdy se dostala do Poslanecké sněmovny na poslední chvíli díky voličům v Praze a tamním lídrovi kandidátky Schwarzenbergovi, který získal třetí největší počet preferenčních hlasů v rámci celé republiky.²²⁴ Celkově TOP 09 získala 5,3 % hlasů, což znamenalo získání 7 mandátů. Straně značně ublížila samostatná kandidatura hnutí STAN i velmi útočná rétorika Andreje Babiše vůči Kalouskovi po celé volební období.

Po neúspěchu ve volbách se Miroslav Kalousek neucházel o znovuzvolení do čela strany a novým předsedou byl zvolen bývalý ministr spravedlnosti a europoslanec Jiří Pospíšil. Za jeho působení se konaly pouze jedny volby, konkrétně do zastupitelstva hlavního města Prahy, kde TOP 09 kandidovala v čele koalice Spojené síly pro Prahu (TOP 09, STAN ve spolupráci s KDU-ČSL, Liberálně ekologickou stranou a SNK Evropští demokraté) a skončila na čtvrtém místě, ale pouze se ztrátou jednoho mandátu na vítěznou ODS. Po volbách se stala koalice členkou vládnoucí pražské koalice. Pospíšil jakožto člen zastupitelstva a stále europoslanec se rozhodl nepokračovat v čele TOP 09, a tak se na stranickém sjezdu v roce 2019 rozhodovalo mezi dvěma křídly o novém vedení strany. Za konzervativní křídlo, podporované zakladateli Kalouskem a Schwarzenbergem, byl kandidát Tomáš Czernin. Za liberálnější křídlo kandidovala Markéta Pekarová Adamová, která volbu vyhrála. Od jejího nástupu se TOP 09 posunula k liberálnější politice. Tento směr se ukázal úspěšný zejména v krajských a senátních volbách o rok později. I přesto, že strana v žádném kraji nekandidovala sama, dostala své kandidáty do 11 krajských zastupitelstev. V senátních volbách získala dvě nová senátorská křesla a s celkovým počtem pěti senátorů zaznamenala historicky největší zastoupení.

Vznik a fungování koalice

Koalice vznikla v roce 2020 přímo pro následující sněmovní volby v roce 2021. Byla vytvořena za účelem spojení pravicových a středopravicových stran, jelikož v předchozích volbách 2017 tyto strany celkově neuspěly. Jak bylo uvedeno výše, pouze ODS zaznamenala zlepšení, TOP 09, KDU-ČSL i hnutí STAN se ocitly těsně nad hranicí pěti procent. Poslední pravicovou stranou, která v těchto volbách uspěla, byla SPD s 10,64 % hlasů, ale tato strana má kvůli své krajně pravicové politice minimální koaliční potenciál.²²⁵ Ihned po těchto volbách, tedy 27. října 2020, předsedové stran Petr Fiala, Marian Jurečka a Markéta Pekarová Adamová, podepsali memorandum o spolupráci a oznámili, že ODS, KDU-ČSL a TOP 09 utvořily volební koalici pro volby do Poslanecké sněmovny v roce 2021. Hnutí STAN, které se nabízelo jako

²²⁴ ČESKÁ TELEVIZE. *TOP 09 poztrácela statisíce voličů, do sněmovny ale nakonec proklouzla*. [online.] ct24.cz. 21. 10. 2017. [cit. 10. 5. 2023]. Dostupné z <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2280820-top-09-poztracela-statisice-volicu-do-snemovny-ale-nakonec-proklouzla>.

²²⁵ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 20.10. – 21.10.2017 (promítnuto usnesení NSS)*. [online.] volby.cz. [cit. 10. 4. 2023]. Dostupné z <https://www.volby.cz/pls/ps2017nss/ps2?xjazyk=CZ>

další možný partner se během roku více sblížovalo s Českou pirátskou stranou, což nakonec vedlo k vytvoření vlastní koalice.

V koaliční smlouvě strany uvádějí, že spojení je reakcí na politickou situaci v ČR. „*Pro lepší budoucnost České republiky překročily ke společné kandidatuře, protože současná politická a společenská situace vyžaduje více než kdykoliv předtím mimořádnou spolupráci demokratických stran.*”²²⁶ Nicméně podle Petra Fialy se nejedná o koalici „*proti někomu, ale pro něco*“.²²⁷ V prosinci se strany dohodly na názvu koalice *SPOLU*, což bylo heslo pro nadcházející volby „*Jdeme do to toho SPOLU*“.²²⁸ Koalice se prezentovala jako jediná alternativa pro pravicové a středopracové voliče a Pekarová Adamová ji charakterizovala „*jako konzervativně liberální sílu, které má v srdci tradice, ale dívá se na svět moderním pohledem*“.²²⁹ Cílem voleb bylo vítězství a sestavení vlády. To, že koalice chtěla překonat „*současné problémy naší demokracie*“ symbolizovalo i představení vzniku spojenectví u sochy Tomáše Garrigue Masaryka.

Rozvržení sil v rámci koalice odpovídalo síle jednotlivých stran. Lídrem, a tedy kandidátem na post předsedy vlády, byl zvolen předseda ODS Petr Fiala. Ten se stal i krajským lídrem koalice v Jihomoravském kraji a vedle něj měla ODS lídra v dalších osmi krajích. KDU-ČSL držela post krajského lídra ve třech krajích (Vysočina, Olomoucký a Zlínský kraj) a ve dvou krajích obsadila pozici lídra TOP 09 (Praha a Pardubický kraj).²³⁰ Rozložení bylo strategické, zejména u menších stran uskupení, jelikož zatímco lidovci mají nejsilnější volební základnu na Moravě, TOP 09 je především pražskou stranou. Všichni lídři kandidovali ve svých krajích. Strany pragmaticky vycházely i z výsledků předchozích krajských voleb. Z hlediska financování kampaně bylo opět jasné, že je to ODS, která táhne koalici, jelikož podle smlouvy se strany dohodly na poměru 55 % ODS, 25 % KDU-ČSL a 20 % TOP 09.²³¹ Tomuto poměru přibližně odpovídá i celkové zastoupení kandidátů jednotlivých stran. Strany se dohodly, že po volbách nevznikne jeden společný poslanecký klub, ale každá strana bude mít svůj vlastní. V povolebním jednání o případné vládní koalici však budou jednat společně.²³² Strany se dále dohodly, že nebudou po volbách jednat ani s hnutím ANO, ani s extremistickými stranami KSČM a SPD. „*Lidem říkám, že jsou dvě možnosti. Bud' zvítězí strany v čele s koalicí Spolu,*

²²⁶ SPOLU koaliční smlouva. Preambule.

²²⁷ BARTONÍČEK. Radek. *Pravicová trojkoalice ukázala předvolební kampaň. Jdeme do toho spolu, hlásí.* [online.] aktualne.cz. 9. 12. 2020. [cit. 10. 5. 2023]. Dostupné z <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/pravicova-trojkoalice-ukazala-predvolebni-heslo/r~f3701c943a0011eb8b230cc47ab5f122/>.

²²⁸ iDNES. *Jdeme do toho SPOLU, zní heslo ODS, lidovců a TOP 09 pro příští volby.* [online.] idnes.cz. 9. 12. 2020. [cit. 10. 5. 2023]. Dostupné z https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/ods-lidovci-top-09-kampan.A201209_120118_domaci_mkop.

²²⁹ Tamtéž.

²³⁰ RAMBOUSKOVÁ. Michaela. *Koalice ODS, KDU-ČSL a TOP 09 si dělí republiku. Otazník je nad Prahou.* [online.] seznamzpravy.cz. 12. 11. 2020. [cit. 15. 5. 2023]. Dostupné z <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/koalice-ods-kdu-csl-a-top-09-si-deli-republiku-otaznik-je-nad-prahou-129320>.

²³¹ Koaliční smlouva SPOLU. Čl. 8, bod. 4.

²³² KOPECKÝ. Josef. *Kandidát ODS, TOP 09 a KDU-ČSL na premiéra je Fiala, strany zachovají kluby.* [online.] idnes.cz. 16. 12. 2020. [cit. 10. 6. 2023]. Dostupné z https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/koalice-ods-top-09-kdu-csl-kandidat-na-premiera-fiala.A201216_112017_domaci_kop.

*keré to chtějí dělat jinak, nebo tu bude vláda populistů a extremistů. Nejde o žádné strašení, ale o realitu. Vždyť hnutí ANO vtáhlo komunisty fakticky do vlády a k moci. Nijak se netají tím, že bude vládnout s SPD. Pokud to početně vyjde, není se o čem bavit. To si musí každý uvědomit. Buď budeme mít normální vládu a v politice se prosadí slušnost, kompetence a odpovědnost, nebo tu budou ti druzí.*²³³

Kampaň koalice byla postavena na soudržnosti a silně kritickém postoji k vládě Andreje Babiše. Heslem „*SPOLU dáme Česko dohromady*”²³⁴ poukazovala na problémy vlády za koronavirové krize a kontroverze kolem předsedy vlády. V programu se strany zavázaly k větší orientaci země na západ, především na prohlubování vztahů s EU a NATO.²³⁵ Dále SPOLU slibovala méně byrokracie ve státě, tedy zjednodušení systému sociálních dávek nebo zjednodušení daňového systému. V oblasti bezpečnosti se v programu zavázala k posílení boje proti dezinformačním a hybridním hrozbám.²³⁶ I přesto, že cílem SPOLU bylo porazit hnutí ANO a celkově zvítězit ve volbách, první předvolební průzkumy odhadovaly zisk kolem 20 %, a tedy nikoliv jen za hnutím ANO, ale i za druhou koalicí Piráti + STAN, které se pohybovaly mezi 23–26 %.²³⁷ Navíc se mnoho politologů shodovalo, že v koalici mohou nastat problémy mezi jednotlivými stranami.

Ideologické a názorové rozdíly v koalici SPOLU

Důvodů, proč mnozí nevěřili soudržnosti koalice až do sněmovních voleb, bylo více. Nejdříve se však pokusme nahlédnout názorové shody koaličních stran. Na pravolevé škále se jedná o pravicové či středopравicové strany. Všechny strany spojovala převážně touha porazit ve volbách Andreje Babiše a přerušit jeho vládu fungující s pomocí komunistické strany. Strany, zejména KDU-ČSL a TOP 09, také sdílely kritiku volebního zákona,²³⁸ který znevýhodňoval malé strany. Kvůli tomu také pravicové spojení vzniklo: aby se neštěpila opozice. Koaliční partneři se také shodovali na větším zapojování ČR do západních struktur, převážně NATO a EU – v tomto případě se kritika týkala především prezidenta Miloše Zemana a předsedy vlády, kteří měli tendenci přibližovat Česko spíše k Rusku a Číně. Nicméně v otázce EU jsou zde již

²³³ PERKNEROVÁ, Kateřina. *S hnutím ANO do vlády nepůjdeme, řekl Fiala*. [online.] denik.cz. 16. 9. 2021. [cit. 15. 6. 2023]. Dostupné z <https://www.denik.cz/volby-ps-2021-osobnosti/s-hnutim-ano-do-vlady-nepujdeme-rekl-fiala-20210915.html>.

²³⁴ RAMBOUSKOVÁ, Michaela. *ODS, KDU-ČSL a TOP 09 jdou do voleb jako koalice SPOLU. Daly 17 slibů*. [online.] seznamzpravy.cz. 9. 12. 2020. [cit. 15. 6. 2023]. Dostupné z <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/ods-kdu-csl-a-top-09-jsou-do-voleb-jako-koalice-spolu-133025>.

²³⁵ BARTONÍČEK, Radek. *Pravicová trojkoalice ukázala předvolební kampaň. Jdeme do toho spolu, hlásí*. [online.] zpravy.aktualne.cz. 9. 12. 2020. [cit. 15. 5. 2023]. Dostupné z <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/pravicova-trojkoalice-ukazala-predvolebni-heslo/r~f3701c943a0011eb8b230cc47ab5f122/>.

²³⁶ Volební program SPOLU.

²³⁷ MAHDALOVÁ, Kateřina. *Unikátní model. Kdo vyhraje volby*. [online.] seznamzpravy.cz. 27. 9. 2021. [cit. 28. 6. 2023]. Dostupné z <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/pocitame-sance-kdo-vyhraje-volby-144566>.

²³⁸ Forma volebního zákona v kapitole “*Volební zákon*”.

patrné neshody.

Programových rozporů je hned několik. Zatímco silně proevropská TOP 09 je dlouhodobým zastáncem co nejrychlejšího vstupu do eurozóny a ani KDU-ČSL se nechce vstupu do eurozóny ve svém dlouhodobém programu vzdávat, euroskeptická ODS se staví k této otázce odmítavě. „*Považuji to dnes a v příštích letech za umělou otázku, která není vůbec aktuální, v příštím volebním období nebude přijetí eura reálným tématem. ODS nemusí a nebude měnit svoji pozici,*“ řekl šéf ODS Petr Fiala *Novinkám*.²³⁹ Ve společném programu se tak k tématu eurozóny SPOLU nevyjadřuje. Názorově se také liší postoje stran vůči postmoderním tématům, což je nejlépe vidět v otázce manželství pro všechny. Konzervativní KDU-ČSL, jakožto křesťanská strana by nejraději jakékoli podobné návrhy smetla ze stolu, a podobně je na tom také většina občanských demokratů. TOP 09, zejména poté, co vedení ve straně převzalo křídlo charakterizované Pekarovou Adamovou, hájí čistě liberální postoje.²⁴⁰ Dalším problémem, který vyvstal až po oznámení koaliční spolupráce, bylo jednání v Poslanecké sněmovně ohledně superhrubé mzdy v listopadu 2020. Pro její zrušení hlasovali spolu s vládním ANO také ODS, SPD a KSČM, zatímco TOP 09 a KDU-ČSL krok silně kritizovaly.^{241, 242} Ani v otázkách ekologie či daní nejsou strany ve svých dlouhodobých programech jednotné.

Obava z rozpadu koalice tak v těchto otázkách byla oprávněná. Zároveň se čekalo, zda se neprojeví i určité osobní spory například mezi TOP 09 a KDU-ČSL, jelikož v TOP 09 stále zůstávali lidé, kteří se v minulosti odtrhli právě od lidovců a i jejich přičiněním se KDU-ČSL ocitlo mimo dolní komoru Parlamentu. Hrozila jistá paralela se Čtyřkoalicí, poslední předvolební koalicí v českých sněmovních volbách. Koalici do jisté míry nepomohlo ani zrušení volebního zákona a jeho nová podoba, i přesto že si ji samotné strany přály. Sice došlo ke snížení potřebné hranice pro koalice z 15 % hlasů na 11 % (pro koalice o 3 členech), Nicméně kvůli větší podpoře menších stran, a tedy znevýhodnění velkých uskupení, koalice ztratila částečný důvod vzniku. Zejména v ODS se začaly objevovat hlasy, že pouze vytahují své koaliční partnery do sněmovny. Fiala však důrazně tyto pochyby odmítl s tím, že celému projektu věří. Lidovci ani TOP 09 neměli důvod ze spojení odcházet, jelikož samostatně se pohybovali kolem 5 %.

²³⁹ JEŘÁBKOVÁ, Dominika. *Budoucí protibabišovská koalice má kostlivce ve skříni. Jmenuje se euro*. [online.] novinky.cz. 4. 1. 2021. [cit. 25. 6. 2023]. Dostupné z <https://www.novinky.cz/clanek/domaci-budouci-protibabisovska-koalice-ma-kostlivce-ve-skrine-jmenuje-se-euro-40346828>.

²⁴⁰ GAVENDA, Jaroslav. *Manželství pro gaye prošlo prvním čtením. Rozpoltilo strany i koalice*. [online.] seznamzpravy.cz. 29. 4. 2021. [cit. 26. 6. 2023]. Dostupné z <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/manzelstvi-pro-gaye-proslo-prvnim-ctenim-rozpoltilo-strany-i-koalice-152571>.

²⁴¹ RAMBOUSKOVÁ, Michaela. *Babiš s ODS a SPD prosadili masivní snížení daní, vyjde na 130 miliard*. [online.] seznamzpravy.cz. 19. 11. 2020. [cit. 26. 6. 2023]. Dostupné z <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/zacina-dlouhy-den-ve-snemovne-resit-se-bude-nouzovy-stav-i-superhruba-mzda-130112>.

²⁴² POSLANECKÁ SNĚMOVNA ČR. 65. Schůze. 64. Hlasování. 20. listopadu 2020. 01:58. Vl.n.z., kterým se mění některé zákony v oblasti daní – EU.

Volby 2021 a povolební spolupráce

Koalice i přes mnohé pochyby vydržela až do voleb, kde zaznamenala neočekávaný úspěch. I přesto, že se ve většině volebních průzkumech nacházela na třetím místě, pár týdnů před volbami se vyhoupla na druhé místo před koalici PirStan, v konečném hlasování dokázala překonat i hnutí ANO a celé volby do Poslanecké sněmovny vyhrát se ziskem 27,79 % hlasů, díky nimž obsadila 71 mandátů. I přesto, že voliči koalice SPOLU nejčastěji ze všech uskupení využili možnost preferenčního hlasování (42 % voličů), na poměrném dosažení mandátů pro jednotlivé strany to nemělo velký vliv. Podle agentury STEM využilo své preferenční hlasy 47 % voličů KDU-ČSL, 44 % ODS a 35 % TOP 09. Poměrové zastoupení stran koalice SPOLU však zůstalo podobné koaliční dohodě, kdy ODS získala 34 mandátů (47,8 %), KDU-ČSL 23 (32,3 %) a TOP 09 získala 14 mandátů (19 %).²⁴³ Z čísel vyplývá, že si díky kroužkování mírně polepšili lidovci na úkor ODS. SPOLU paradoxně pomohlo samo ANO, které se ve své kampani zaměřilo především na diskreditaci Pirátů, čímž zapříčinilo, že případní voliči této koalice přešli ke druhé. Po vítězství ve volbách se SPOLU poměrně rychle dohodlo na vládní koalici se Starosty a Piráty a Petr Fiala se stal premiérem. SPOLU si ve vládě rozdělilo ministerstva v podobném poměru jako bylo rozdělení lídrů na kandidátních listinách a z celkového počtu 11 členů vlády připadlo 6, včetně pozice premiéra, ODS, 3 ministry získala KDU-ČSL a 2 ministry TOP 09 s tím, že předsedkyně TOP 09 se stala předsedkyní Poslanecké sněmovny.

SPOLU sice koaliční spolupráci představilo pro volby v roce 2021, ale zatím od své spolupráce nijak neustupuje. Ve volbách do zastupitelstva hlavního města Prahy v roce 2022 opět tyto tři strany sestavily společnou kandidátku a opět byly úspěšné – vyhrály a získaly post pražského primátora. V otázce následujících voleb do Evropského parlamentu v roce 2024 se však strany stále ještě nerozhodly, zda budou kandidovat samostatně či opět spolu. Zatímco Petr Fiala je spíše pro udržení spolupráce, menší partneři si tak jistí zatím nejsou.²⁴⁴ Další fungování této koalice je však pravděpodobné. SPOLU se dohromady ve volebních průzkumech drží vysoko, v březnu 2023 bylo dokonce ve vedení s 31 % hlasů, (v květnu se pohybovala kolem 25 %), ale roste především ODS na úkor svých partnerů. KDU-ČSL se podle průzkumů nachází mimo Poslaneckou sněmovnu (prognózy ukazují mezi 3–4 % hlasů, a TOP 09 se drží většinou těsně pod pětiprocentní hranicí. Z těchto dat tak vyplývá, že obě strany by odchodem z koalice riskovaly své pozice ve sněmovně. Ve volbách do Evropského parlamentu jsou však tyto strany dlouhodobě poměrně úspěšné a pokud by dokázaly být úspěšné i samostatně, pomohlo by jim to v utvrzení pozice v rámci koalice oproti stále silnější ODS. Může se také opakovat scénář z roku 1996, kdy ODS do sebe integrovala svého koaličního partnera KDS. Ač taková možnost momentálně není příliš pravděpodobná, podle mého názoru by se tohoto procesu měli obávat spíše původně silnější lidovci než TOP 09, jelikož jejich konzervativní politika odkazující na křes-

²⁴³ STEM. *Stručná analýza letošního volebního chování*. [online.] stem.cz. 12. 11. 2021. [cit. 25. 6. 2023]. Dostupné z <https://www.stem.cz/strucna-analyza-letosniho-volebniho-chovani/>.

²⁴⁴ MACHOVÁ, Martina. *Sami, nebo Spolu? Strany koalice váhají, zda jít eurovoleb společně*. [online.] seznamzpravy.cz. 19. 3. 2023. [cit. 25. 6. 2023]. Dostupné z <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/domaci-politika-vice-negativ-nez-pozitiv-ve-spolu-neni-jasno-zda-jit-do-eurovoleb-spolecne-227902>.

řanské hodnoty se více ztotožňuje se současnou politikou ODS. Jak je vidět i v těchto průzkumech, občanští demokraté posilují právě na úkor KDU-ČSL. Oproti tomu TOP 09 stále nabízí pravicovým voličům liberální alternativu.

9.2. Piráti a Starostové

Druhou koalici, která kandidovala ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2021, je volební koalice České pirátské strany (Piráti) a hnutí Starostů a nezávislí (STAN). Stejně jako u předchozích koalic i zde nejdříve stručně představíme tyto strany v jejich předkoaličním období.

Česká pirátská strana

Česká pirátská strana působí na politické scéně od roku 2009. „*Impulsem bylo odsouzení provozovatelů švédské internetové stránky The Pirate Bay. Soudní kauza vzbudila celosvětovou diskusi o reformě autorského práva. Požadavek na reformu práva pro realitu 21. století se stal prvním politickým cílem Pirátů.*“²⁴⁵ Strana vznikla mimo parlament z občanské iniciativy. 28. června 2009 se prvním předsedou stal Kamil Horký, ovšem již na konci října stejného roku se na 1. zasedání celostátního fóra stal předsedou Ivan Bartoš. Prvních voleb, kterých se strana účastnila, byly volby do Poslanecké sněmovny v roce 2010. Tyto volby však byly neúspěšné a strana získala pouhých 0,8 % hlasů. Strana se jako jedna z prvních v ČR začala zabývat tématy jako obrana práv a svobod v internetovém prostředí, volné šíření materiálu na internetu, ale také tradiční boj proti korupci v politice a větší možnost občanské kontroly politiků.²⁴⁶

Parlamentní stranou se stali Piráti po senátních volbách v r. 2012, kdy byl senátorem zvolen Libor Michálek, který kandidoval za koalici Pirátů, KDU-ČSL a Zelených. Tímto výsledkem se čeští Piráti stali první pirátskou stranou na světě, která má zastoupení v národním parlamentu.²⁴⁷ V předčasných sněmovních volbách 2013 se Piráti ještě nedokázali prosadit a nezískali ani potřebná tři procenta hlasů pro státní finanční příspěvek, ale v roce 2017 již znamenali největší politický úspěch. Se ziskem 10,79 % hlasů strana obsadila třetí místo a získala 22 poslaneckých mandátů. Piráti jsou středovou až středolevicovou liberálně progresivní stranou. Prosazuje takzvanou „participativní demokracii“, tedy aktivní účast občanů na

²⁴⁵ PIRÁTSKÁ STRANA. *O nás*. [online]. pirati.cz, [cit. 8. 7. 2023] Dostupné z: <https://www.pirati.cz/o-nas/>.

²⁴⁶ PIRÁTSKÁ STRANA. *Program pro volby do sněmovny 2010*. [online]. pirati.cz, [cit. 8. 7. 2023] Dostupné z <https://wiki.pirati.cz/volby/2010/komplet>.

²⁴⁷ MATĚJČEK. Petr. *Světový závod o prvního piráta v národním parlamentu vyhráli nečekaně Češi*. [online]. Lidovky.cz, [cit. 8. 7. 2023] Dostupné z https://www.lidovky.cz/ceska-pozice/svetovy-zavod-o-prvniho-pirata-v-narodnim-parlamentu-vyhrali-necekane-cesi.A121022_151604_pozice_80775.

politice a veřejné správě.²⁴⁸ Pro volby 2017 použili heslo „*Pust'te nás na ně*“, čímž se prezentovali jako další protikorupční nepolitická strana.²⁴⁹ Do svého programu například přidali ekologické otázky, čímž v českém politickém prostoru převzali témata Strany zelených, prosazovali možnosti referenda i legalizaci konopí. Ačkoli se strana nebránila možnosti referenda o vystoupení ČR z mezinárodních uskupení jako EU nebo NATO, označuje se za stranu proevropskou a prounijní.

Starostové a nezávislí

Roku 2004 vzniklo protestní hnutí Nezávislí starostové pro kraj (NSK). Účelem bylo pozvednout úroveň komunální politiky, a proto bylo založeno především starosty, místostarosty, radními a ostatními komunálními politiky. Původní hnutí vzniklo ve Zlínském kraji, kde zástupci hnutí kandidovali do komunálních voleb již v roce 2004. O čtyři roky později se již kandidáti hnutí účastnili v pěti krajích. Ve Středočeském, Pardubickém a Olomouckém kraji sestavilo kandidátku přímo hnutí Nezávislí starostové pro kraj. Úspěšní však byli pouze ve středních Čechách, kde získali čtyři mandáty.²⁵⁰ Ve Zlínském kraji kandidovali Starostové a nezávislí pro Zlínský kraj, což bylo spojení NSK a Zlínského hnutí nezávislých (ZHN). Trochu odlišná situace byla v Libereckém kraji. Zde kandidovala strana Starostové pro Liberecký kraj (SLK). Tento samostatný subjekt však od začátku vzniku velmi úzce spolupracoval jak s hnutím NSK, tak i později se Starosty a nezávislími. I v posledních komunálních volbách 2020, kdy STAN je již plnohodnotnou celostátní stranou, v Libereckém kraji kandidovali pouze Starostové pro Liberecký kraj a nikoliv STAN. Od roku 2009, kdy hnutí kandidovalo, spolu se stranou ALTERNATIVA, do Evropského parlamentu, se již nezaměřovali pouze na komunální politiku, ačkoliv ta i nadále zůstává velmi vysoko ve stranických prioritách. Dokládá to i vnitrostranická zásada, že do poslanecké sněmovny může být zvolen pouze člověk, který již má politickou zkušenost na komunální úrovni.

Zlom nastal až po zvolení Petra Gazdíka předsedou hnutí STAN v roce 2009. Již s novým názvem Starostové a nezávislí podepsali spolupráci na všech úrovních s nově vzniklou stranou TOP 09 a společně kandidovali v koalici do poslanecké sněmovny v roce 2010. Hnutí STAN potvrzuje, že se jedná spíše o tzv. kádrovou stranu, tedy o stranu s kvalitní členskou základnou.²⁵¹ Do svých řad se snaží získat spíše osobnosti spojené s určitou kvalifikací, a konkrétně hnutí STAN si silně potrpí na profesionalizaci volených kandidátů, kteří jsou většinou

²⁴⁸ PIRÁTSKÁ STRANA. Stanovy České pirátské strany. [online]. pirati.cz, [cit. 8. 7. 2020]. Dostupné z: <https://wiki.pirati.cz/rules/st>.

²⁴⁹ BARTOŠ, Ivan. *Piráti představují předvolební video: Pust'te nás na ně. Všichni nekradou!* [online]. pirati.cz, [cit. 8. 7. 2020]. Dostupné z: <https://www.pirati.cz/jak-pirati-pracuji/pirati-predstavuji-predvolebni-video-pustte-nas-na-ne-vsichni-nekradou/>.

²⁵⁰ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Volby do zastupitelstev krajů konané dne 17.10. – 18.10.2008*.

²⁵¹ FIALA Petr. STRMISKA, Maxmilián. *Teorie politických stran*, Barrister & Principal. 2009. Str. 78.

odborníci či uznávané osobnosti ve svých profesích. Potvrzuje se to zejména v senátních volbách. V těchto volbách STANu neustále rostou volební preference a poslední senátní volby 2020 dokonce dokázalo hnutí vyhrát s počtem 11 zvolených mandátů. Tím se stalo nejsilnější senátní stranou s celkem 19 zástupci a jeho členové patří do druhého nejsilnějšího senátního klubu.²⁵²

Kromě senátních voleb je STAN tradičně silné na komunální úrovni. Po komunálních volbách 2020 má STAN nyní celkem čtyři hejtmany a podílí se na komunálních vládách celkem v 8 krajích plus Praha, kde je členem koalice tvořené celkem pěti stranami. Vzhledem k posledním výsledkům voleb se tedy zdálo, že hnutí STAN je na vzestupu. Ve volbách do Poslanecké sněmovny zatím Starostové a nezávislí kandidovali samostatně pouze v roce 2017. Se ziskem 5,18 % hlasů se jen těsně dostalo do sněmovny a získalo 6 mandátů. Výsledek byl ovlivněn neúspěšným jednáním o předvolební koalici s KDU-ČSL.

Hnutí STAN se prezentuje jako středové liberální hnutí. Své voliče získává především díky své komunální politice v menších městech, ale postupně sílí i ve větších městech, kde odebírá mladší voliče pravicovým TOP 09, ODS, ale i levicovým uskupením ČSSD a ANO.²⁵³

Vznik a program koalice PirSTAN

Původní myšlenky na vytvoření koalice se objevují již po sněmovních volbách v roce 2017, stejně jako u stran koalice SPOLU. V roce 2020 spolu Piráti a STAN kandidovali pod názvem Piráti a Starostové v krajských volbách v Olomouckém kraji, kde získali post hejtmána. Na základě úspěšné spolupráce si hned po volbách vedení hnutí STAN odsouhlasilo vznik stejné koalice pro nadcházející parlamentní volby.²⁵⁴ 23. listopadu odsouhlasili spolupráci i Piráti vnitrostranickým referendem.²⁵⁵ Koaliční smlouvu podepsaly obě strany 22. ledna.

Dle koaliční smlouvy se jedná o rovnocennou spolupráci, kde však Piráti, jakožto silnější subjekt dle volebních preferencí, mají lepší podmínky pro kandidátní listinu, ale také přebírají větší zodpovědnost za chod a financování kampaně. Spolupráce byla uzavřena pouze pro volby do Poslanecké sněmovny 2021, ale v podepsané dohodě již strany deklarují zájem i o

²⁵² Nejpočetnější senátní klub je ODS + TOP09 s 27 členy, klub STAN má 24 členů.

²⁵³ TVRDOŇ, Jan. *Kde berou hlasy Starostové a kam utíkají zklamaní voliči ANO? Vysvětlujeme překvapivá data agentury Kantar.* [online.] denikn.cz. 15. 3. 2021. [cit. 8. 7. 2023]. Dostupné z <https://denikn.cz/582707/kde-berou-hlasy-starostove-a-kam-utikaji-zklamani-volici-ano-vysvetlujeme-prekvapiva-data-agentury-kantar/>.

²⁵⁴ KOPECKÝ, Josef. *STAN schválil zahájení vyjednávání s Piráty o koalici pro parlamentní volby.* [online.] idnes.cz. 8. 10. 2021. [cit. 8. 7. 2023]. Dostupné z https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/stn-pirati-koalice-volby-2021.A201008_175326_domaci_kop.

²⁵⁵ ČTK. *Volební koalice se starosty se rýsuje. Vedení Pirátů dostalo zelenou od členů, návrh smlouvy má být do měsíce.* [online.] domaci.hn.cz. 24. 11. 2020. [cit. 8. 7. 2023]. Dostupné z <https://domaci.hn.cz/c1-66848530-pirati-budou-jednat-o-volebni-koalici-se-stan-pro-bylo-81-procent-hlasujicich-clenu>.

dlouhodobější spolupráci.²⁵⁶ Celostátním lídrem, a tedy kandidátem na premiéra ČR se stal předseda Pirátů Ivan Bartoš. Nicméně lídrem koalice byl i předseda STAN Vít Rakušan a například v televizních předvolebních debatách stranických lídrů se často střídali. Poměr lídrů v jednotlivých krajích byl ujednáán v poměru 10 pro Pirátskou stranu a 4 pro hnutí STAN. Starostové měli své lídry ve svých tradičně silných lokalitách (Středočeský, Liberecký, Plzeňský a Olomoucký kraj).²⁵⁷ Financování kampaně si strany rozdělily na dvě třetiny pro Piráty, přesně 33 milionů korun, a třetinu pro hnutí STAN (16 milionů korun). Po volbách strany ujednaly, že společně budou jednat o případné vládní koalici, a zároveň se zavázaly, že do vlády nebo do opozice půjdou pouze spolu. Na druhou stranu měly po volbách vzniknout samostatné poslanecké kluby na místo jednoho společného.²⁵⁸ Oba subjekty si zakázaly jakoukoli politickou spolupráci se stranou KSČM a jinými nedemokratickými a extremistickými subjekty.²⁵⁹

Koalice se definovala jako středové protikorupční hnutí. Podle předsedy Pirátů Bartoše k sobě mají strany ideově blízko. „*STAN se profiluje, zejména v posledním sněmovním období, jako středová liberální strana, i když je tam trochu konzervativního nádechu z předchozí spolupráce s TOP 09.*“²⁶⁰ STAN je sice pravicovější strana, což ukazují i původní myšlenky, že by STAN kandidovalo v koalici s ODS, KDU-ČSL a TOP 09, ale rozhodlo především liberálnější myšlení ke vzniku spojení s Piráty. Programově koalice nabízela „lepší fungování státu“, tedy především digitalizaci státní správy a tím méně byrokracie, nízké daně, dostupné zdravotnictví ve všech regionech, ochranu klimatu nebo transparentní vládnutí. V zahraniční politice prosazovala aktivní účast v EU a NATO.²⁶¹ Obě strany se také dohodly, že jsou pro přijetí eura.²⁶²

²⁵⁶ KOALIČNÍ SMLOUVA PRO VOLBY DO POSLANECKÉ SNĚMOVNY KONANÉ V ROCE 2021. Příloha 2. *Kodex spolupráce*. Bod 1. 1.3.

²⁵⁷ KOALIČNÍ SMLOUVA PRO VOLBY DO POSLANECKÉ SNĚMOVNY KONANÉ V ROCE 2021. Příloha 3. *OBSAZENÍ KANDIDÁTNÍCH LISTIN*.

²⁵⁸ KOALIČNÍ SMLOUVA PRO VOLBY DO POSLANECKÉ SNĚMOVNY KONANÉ V ROCE 2021. Příloha 2. *Kodex spolupráce*. Bod 13.

²⁵⁹ KOALIČNÍ SMLOUVA PRO VOLBY DO POSLANECKÉ SNĚMOVNY KONANÉ V ROCE 2021. Příloha 2. *Kodex spolupráce*. Bod 8.

²⁶⁰ IDNES. Bartoš: „*Chci být premiér*“ *zní spratkovsky, ale jsem připraven řídit vládu*. [online.] idnes.cz. 25. 11. 2020. [cit. 8. 7. 2023]. Dostupné z https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/pirati-ivan-bartos-stan-koalice-vlada-premier-spratkovsky-koronavirus-blatny.A201124_190715_domaci_vov.

²⁶¹ KOALIČNÍ SMLOUVA PRO VOLBY DO POSLANECKÉ SNĚMOVNY KONANÉ V ROCE 2021. Programová východiska. *EU, zahraniční politika a obrana*.

²⁶² KOALIČNÍ SMLOUVA PRO VOLBY DO POSLANECKÉ SNĚMOVNY KONANÉ V ROCE 2021. Programová vize. *Priority koalice*.

Volby 2021 a povolební chování koalice

Uskupení bylo velmi ambiciózní a hlavním cílem bylo vítězství ve volbách. „*Pokud se nám podaří vyjednat co nejširší programovou shodu, personální obsazení kandidátek a další parametry spolupráce, můžeme společně bojovat o vítězství v blížících se sněmovních volbách a konečně získat možnost prosazovat náš program ve vedení této země,*“ uvedl Bartoš k výsledku hlasování.²⁶³ Po vzniku koalice mířilo vedení na zisk až 25 % hlasů. A první průzkumy koalici Pirátů a Starostové podobný úspěch skutečně odhadovaly. Hned v prvním volebním průzkumu z ledna 2021 přeskočilo nové uskupení doposud suverénní ANO se ziskem přes 26 % hlasů, a rázem se stalo favoritem voleb. Maxima dosáhla koalice v únoru, kdy se předpokládaný výsledek pohyboval kolem 27 %. Postupně však jejich počet hlasů začal klesat. Ve výsledku z toho bylo třetí místo se ziskem 15,6 % hlasů a celkem 37 mandátů.²⁶⁴

Výsledek ale oba koaliční partneři hodnotili odlišně. Zatímco Starostové slavili historický úspěch, jelikož získali ve sněmovně 33 křesel, čímž si polepšili o 27 poslanců, Piráti obsadili pouze 4 mandáty a volby pro ně znamenaly politický debakl.²⁶⁵ Před volbami byli třetí nejsilnější stranou s 22 poslanci, nyní jsou nejmenším uskupením. Důvodem dosaženého výsledku je preferenční hlasování voličů, díky kterému kandidáti hnutí STAN přeskočili na listinách kandidáty Pirátů. Podle analýzy volebního chování agentury STEM byl podíl kroužkujících v koalici PirSTAN 58:29 pro Starosty. I přesto, že si obě strany uvědomovaly rizika preferenčního hlasování v rámci volební koalice, a proto se v koaliční smlouvě zavázali „*nenavrhovat na nižší místa kandidátní listiny osobnosti se zjevným záměrem získat preferenční hlasy a změnit tak dohodnutý poměr na volitelných místech*“²⁶⁶, především voliči STAN se rozhodli podpořit výhradně svoji stranu. Problémem pro Piráty bylo paradoxně výhodnější postavení jejich kandidátů. Vzhledem k tomu, že pirátští kandidáti se na většině kandidátních listinách pohybovali na vysokých pozicích, jejich voliči neměli potřebu je kroužkovat. Zároveň se preferenční hlasy pro jejich kandidáty rozložily mezi více osob. Na druhé straně se voliči hnutí STAN, pravděpodobně z obavy, že se jejich kandidáti nedostanou do sněmovny, rozhodli podpořit je preferenčními hlasy. Do jisté míry také mohla kroužkování ovlivnit historie kandidatur hnutí STAN. Jelikož ve volbách do Poslanecké sněmovny 2010 a 2013 kandidovali zástupci hnutí STAN v rámci TOP 09, jejich voliči byli zvyklí tímto způsobem kandidáty podpořit.²⁶⁷ Roli hrála také silná dezinformační kampaň mířená proti Pirátům, především od hnutí ANO,

²⁶³ ČTK. 24.11. 2020.

²⁶⁴ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 8.10. – 9.10.2021.* [online.] volby.cz. [cit. 8. 7. 2023]. Dostupné z <https://volby.cz/pls/ps2021/ps53?xjazyk=CZ&xv=1>.

²⁶⁵ Tamtéž.

²⁶⁶ KOALIČNÍ SMLOUVA PRO VOLBY DO POSLANECKÉ SNĚMOVNY KONANÉ V ROCE 2021. 4. KANDIDÁTNÍ LISTINY. Bod 4.4.

²⁶⁷ RAMBOUSKOVÁ, Michaela. *Čtyři důvody, proč Piráti propadli v kroužkování.* [online.] seznamzpravy.cz. 12. 10. 2021. [cit. 8. 7. 2023]. Dostupné z <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/co-v-krouzkovani-usko-dilo-piratum-177569>.

na kterou nestačili rychle a správně reagovat a která stranu silně poškodila.²⁶⁸

Dalším důvodem mohlo být i jisté porušení koaliční smlouvy ze strany STAN. Někteří politici hnutí, především v Libereckém kraji, před volbami vyzývali k podpoře vlastních kandidátů. Senátor za STAN z volebního obvodu Liberec Michael Canov například napsal ve stranických novinách „*Já osobně budu u volební urny řešit problém, které čtyři z devítky kandidátů Starostů pro Liberecký kraj jmenovitě podpořit (více zákon bohužel neumožňuje). Budu potěšen, pokud budete řešit a úspěšně vyřešíte stejný problém. Přeji vám všem šťastnou ruku. Michael Canov – senátor volebního obvodu Liberec, starosta Chrastavy.*“²⁶⁹ Stejně tak starostka Hodkovic Markéta Khauerová de facto zpochybnila koalici PirSTAN, když napsala: „*Výzva všem, kteří ještě váháte a je pro vás spojení Pirátů a Starostů z jakéhokoliv důvodu těžko přijatelné. Využijte svého práva vybrat kandidáty, které znáte ze svého kraje, z města či obce.*“²⁷⁰ Tyto výzvy jsou přímým porušením koaliční smlouvy, jelikož v kodexu spolupráce v bodě 5 „*Povinnost kandidátů*“ se členové obou subjektů zavazali „*zdržet se jakékoliv výzvy, přímé či nepřímé, veřejné či osobní, ke kroužkování*“.²⁷¹

Po volbách obě strany dodržely znění koaliční smlouvy a začaly jednat o vzniku vládní koalice s vítěznou koalicí SPOLU. I přesto, že poslanci České pirátské strany nebyli potřeba pro získání nadpoloviční většiny ve Sněmovně (koalice SPOLU + hnutí STAN mají dohromady 104 křesel), hnutí STAN trvalo na účasti Pirátů v této vládě na základě koaliční smlouvy. Koalice jako celek získala ve vládě 7 ministerstev. Předseda Starostů Vít Rakušan se stal prvním místopředsedou vlády a také ministrem vnitra. K tomu STAN obsadilo další tři ministerstva. Piráti získali tři ministerstva, což je v porovnání se 4 poslanci v dolní komoře úspěch. Vzhledem k volebnímu výsledku je nepravděpodobné, že by koalice opět kandidovala spolu. Již ve volbách do pražského zastupitelstva v roce 2022, kandidovaly strany samostatně. Strany nyní spolupracují v rámci vládní koalice, kde se obě snaží být liberálnějším hlasem.

²⁶⁸ DRAGON, Radek, KLÉZL, Tomáš. *Piráti poraženými voleb. Kroužkováním posílení starostové ale za svými spojenci stojí.* [online.] zpravy.aktualne.cz. 9. 10. 2021. [cit. 25. 6. 2023]. Dostupné z <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/politika/pirati-porazenymi-voleb-starostove-je-prekrouzkovali/r~bf0cf800291011eca824ac1f6b220ee8/>.

²⁶⁹ STRÁNSKÝ, Jan. *Jak Starostové po(d)razili Piráty.* [online.] seznamzpravy.cz. 12. 10. 2021. [cit. 25. 6. 2023]. Dostupné z <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/blog-jak-starostove-podrazili-piraty-177603>.

²⁷⁰ Tamtéž.

²⁷¹ KOALIČNÍ SMLOUVA PRO VOLBY DO POSLANECKÉ SNĚMOVNY KONANÉ V ROCE 2021. 5. POVINNOSTI KANDIDÁTŮ. Bod 5.1.2.

10. Porovnání hlasování v Poslanecké sněmovně koaličních uskupení Koalice, SPOLU a Piráti a Starostové

Ve volebním období 1998–2002 strany Koalice (US a KDU-ČSL) hlasovaly rozdílně v 8 %. Toto číslo ukazuje ta hlasování, kdy většina poslanců jedné strany hlasovala „pro“, zatímco většina strany druhé hlasovala „proti“. Příklad kdy všichni přítomní poslanci strany hlasovali proti všem přítomným poslancům druhé strany nastal v 1,3 % hlasování. Na druhé straně v 61,6 % hlasování panovala stoprocentní shoda přítomných lidovců a unionistů. V následujícím volebním období, kde poslanci byli zvoleni za politický subjekt Koalice, panovala stoprocentní shoda v rámci koalice v 15,9 % hlasování. Tedy v téměř v 16 procentech všichni přítomní poslanci zvoleni za Koalici hlasovali „pro“, „proti“ nebo se zdrželi. Ve 5,6 % hlasování byly poslanci Koalice názorově rozděleni na dva proti sobě stojící tábory.

Ve volebním období 2017–2021 jsem zkoumal data pěti politických stran tvořících dvě nově vzniklé koalice. První koalici je tříčlenná koalice SPOLU. Jak jsem uvedl v kapitole *Metodologie*, poměry v hlasování stran koalice uvedu v porovnání dvou stran, celkově tři porovnání. Zástupci stran ODS a TOP 09 se v 7,8 % hlasování v Poslanecké sněmovně většinově názorově rozcházel. V 81,4 % případů našli 100 % shodu a v 5,4 % hlasování šli všichni přítomní poslanci TOP 09 proti všem přítomným občanským demokratům. Zajímavý je zde malý rozdíl mezi úplným rozporem a většinovým rozporem, ovšem ten je dán malým zastoupením členů TOP 09 ve sněmovně, jelikož jich pro toto volební období bylo zvoleno pouze 7. Mezi poslanci za KDU-ČSL a TOP 09 panovala většinová neshoda v 5,4 % hlasování. Plná stoprocentní neshoda se uskutečnila ve 3,7 % případů, zatímco plná shoda poslanců obou stran se naskytl v 85,2 % hlasování. Lidovci a občanskí demokraté našli při hlasování v dolní komoře Parlamentu stoprocentní shodu v 79 % případů. Většina hlasujících poslanců obou stran se neshodla v 9,8 % hlasování a stoprocentní hlasování proti sobě proběhlo u přítomných poslanců v 6,8 %. Z těchto čísel tak můžeme překvapivě vyzorovat, že nejvíce jsou názorově propojeny strany KDU-ČSL a TOP 09, jelikož měly v rámci hlasování nejčastější stoprocentní shodu a také nejmenší počet protichůdných rozhodnutí. Na druhou stranu jsou od sebe nejvíce vzdáleny strany KDU-ČSL a ODS, které se nejvíce rozcházel ve výsledku hlasování. Výsledky jsou překvapivě především z toho důvodu, že z kvalitativní části výzkumu založeném na dlouhodobém programu, či vyjádření členů stran si jsou občanskí demokraté názorově bližší s lidovci a členové TOP 09 mají nejrozdílnější názory právě s členy KDU-ČSL, tedy přesný opak výsledku získaný kvantitativní metodou. Ta je bohužel zkreslená především malým počtem poslanců za tyto dvě strany, jelikož při počítání se 7 poslanci za TOP 09 a 10 za KDU-ČSL je tento výsledek předpokládán.

Při výpočtu dat za období po volbách v roce 2021 a obměně Poslanecké sněmovny vychází, že úplná shoda u koalice SPOLU nastává ve 23,1 % hlasování. Proti sobě šli poslanci ovšem pouze v 1,1 % hlasování. To je značně ovlivněno společným působením ve vládě, a tedy společnou podporou vládních návrhů.

Výsledky koalice České pirátské strany a hnutí Starostů a nezávislých mezi lety 2017–2021 je také velmi zkresleno počtem poslanců za hnutí STAN ve sněmovně. V tomto období působilo za Starosty pouze 6 poslanců, zatímco za Piráty drželo mandát hned 22 členů. Z dat

však vychází, že poslanci budoucí koalice PirSTAN spolu většinově nesouhlasili v 6,8 % hlasování. Stoprocentní shodu našli v 81,4 % případů a případů, kdy všichni členové obou subjektů hlasovali proti sobě, bylo 5,1 %. Od začátku volebního období 2021–2025 hlasovali všichni přítomní členové koalice PirSTAN ve 40,6 % hlasování stejně. Proti sobě zvedli ruce pouze v 1 % případů. I zde je stejné hlasování způsobeno fungováním koalice ve vládě.

Tato data můžeme velmi dobře porovnat mezi stranami obou koalic z roku 2021, jelikož počty hlasování v obou volebních obdobích jsou velmi podobné.²⁷² Při pohledu na data z let 2017–2021 můžeme nejlépe porovnat průniky hlasování mezi ODS a jejími menšími partnery a Piráty se Starosty, jelikož poměr poslanců je zde podobný. Z porovnání v tabulce č. 4 vyplývá, že největší názorovou shodu mají Piráti a Starostové. Dle čísel však nejsou o tolik jednotnější než strany ODS a TOP 09. Nejvíce vybočují výsledky u porovnání ODS s KDU-ČSL.

V tabulce č. 5 ukazují porovnání obou koalic od začátku volebního období 2021. Zde je porovnání nejpřesnější, jelikož obě koalice jsou jako celek vládním subjektem a obě koalice absolvovala přesně stejný počet hlasování. Zde není téměř žádný rozdíl při hlasování „proti sobě“, obě koalice tak hlasovali pouze v cca 1 %, a rozdíl mezi oběma koalicemi tvoří přesně 4 hlasování. Zajímavý je ovšem údaj ukazující stoprocentní shodu při hlasování, kdy je rozdíl 17,5 %. Důvodem je zajisté větší, téměř dvojnásobný počet poslanců koalice SPOLU a také to, že ji tvoří tři strany oproti dvěma v koalici PirSTAN, nicméně také to ukazuje, že méně úspěšnější koalice ve volbách je názorově jednotnější.

Tabulka 4

	Většina PROTI (v %)	100 % SHODA (v %)	100 % PROTI (v %)
TOP 09 – KDU-ČSL	5,4	85,2	3,7
ODS – KDU-ČSL	9,8	79	6,8
ODS – TOP 09	7,8	81,4	5,4
PirSTAN	6,8	81,4	5,1

Tabulka 5

	100 % SHODA (v %)	ODLIŠNÉ (v %)
SPOLU	23,1	1,1
PirSTAN	40,6	1

Tabulky 6 a 7 ukazují srovnání koalic z roku 2021 s Koalicí. Tato srovnání jsou sice zkrácená odlišným počtem hlasování, jelikož volební období 2021–2025 vstupuje teprve do poloviny, nicméně počty hlasování z let 1998–2002 a 2017–2021 jsou podobné.²⁷³ Z tabulky 6

²⁷² Ačkoli všechny strany byly v Poslanecké sněmovně stejnou dobu, ne všech hlasování se účastnil alespoň jeden zástupce některých stran a proto se u srovnání celkové počty hlasování liší.

²⁷³ Rozdíl přibližně 300 hlasování.

vyplývá, že strany Koalice hlasovaly přímo proti sobě ve značně menším počtu hlasování než strany SPOLU i strany koalice PirSTAN. Rozdíl mezi stoprocentní shodou při hlasování u stran Koalice a stranami v rámci PirSTAN a SPOLU činí 20 % ve prospěch stran koalic z roku 2021. Při hlasování, kdy většina poslanců stran hlasovala odlišně jako jejich budoucí kolegové, se poměry vyrovnávají. Zajímavým úkazem je porovnání tabulky 6 a 7. Zde se ukazuje, že „proti sobě“ hlasovali poslanci Koalice výrazně častěji. Zatímco u koalic vzniklých v roce 2021 je tendence hlasování „proti sobě“ klesající, u zástupců Koalice se jedná o přesný opak. Přitom jak koalice SPOLU a PirSTAN, tak členové Koalice spolu po volbách usedli ve vládě. Jak lze z výsledku zřejmé, čísla protichůdného hlasování v rámci koalic se po volbách zcela otočila.

Na závěr kvantitativního výzkumu v porovnání těchto tří koalic můžeme říct, že zatímco koalice SPOLU a Piráti a Starostové se po společné kandidatuře ve sněmovních volbách názorově spíše sjednocují, strany Koalice spojení pro volby v roce 2002 využili převážně z pragmatického hlediska a po nich se od sebe názorově oddálily.

Tabulka 6

	Většina PROTI (v %)	100 % SHODA (v %)	100 % PROTI (v %)
TOP 09 – KDU-ČSL	5,4	85,2	3,7
ODS – KDU-ČSL	9,8	79	6,8
ODS – TOP 09	7,8	81,4	5,4
PirSTAN	6,8	81,4	5,1
Koalice	8	61,6	1,3

Tabulka 7

	100 % SHODA (v %)	ODLIŠNÉ (v %)
SPOLU	23,1	1,1
PirSTAN	40,6	1
Koalice	15,9	5,6

11. Závěr

Ve své diplomové práci jsem zkoumal důvody vzniku, fungování a ideovou propojenost předvolebních, nebo také volebních koalic pro volby do Poslanecké sněmovny v České republice, nebo v případě voleb 1990 a 1992 voleb do České národní rady. Zabýval jsem se koalicemi, které kandidovaly mezi lety 1990–2021 a získaly v dolní komoře Parlamentu alespoň jeden mandát. Téma jsem si vybral z toho důvodu, že volební koalice nejsou v českém parlamentním prostředí příliš časté. Celkově se jedná o sedm koalic, které vznikly před sněmovními volbami, ovšem z celkem deseti voleb do Poslanecké sněmovny, uspěly koalice pouze ve čtyřech případech. Zajímavé proto je, že v posledních volbách 2021, kandidovaly hned dvě koalice.

Práci jsem rozdělil na teoretickou a praktickou část. V teoretické části jsem nejdříve vysvětlil metodologii, na základě čeho a jak jsem zkoumal své téma. Dále popisují, co v politickém prostředí znamená termín koalice a jaký je rozdíl mezi koalicí volební, legislativní a vládní. V poslední kapitole teoretické části se věnuji českému volebnímu zákonu, jelikož úzce souvisí s tématem volebních koalic a také jeho dvěma novelám, které měly vliv na vznik konkrétních koalic. Volební zákon je také důvodem proč volební koalice v ČR nevznikají často.

V praktické části se věnuji konkrétním předvolebním koalicím. Na těchto koalicích se snažím zjistit odpovědi na položené otázky „*Proč vznikají volební koalice pro volby do Poslanecké sněmovny v České republice? Jak volební koalice fungují před volbami a jak strany koalice spolupracují po volbách? Jak si jsou strany předvolebních koalic názorově a ideologicky blízké?*“

Na začátku práce jsem představil šest hypotéz:

Předvolební koalice v České republice se vytváří:

1. *Za účelem spojení stran se společnou ideologií.*
2. *Za účelem maximalizace volebního zisku.*
3. *Jako reakce na dominantní postavení konkurenční strany.*
4. *Jako reakce na postupný či hrozící propad strany v rámci volebních preferencí.*
5. *Za účelem postupné integrace politických subjektů.*
6. *Za účelem představit voličům alternativu vlády již v době voleb.*

Na základě těchto hypotéz jsem poté jednotlivé koalice zkoumal. Můj výzkum se skládal jak z kvantitativní, tak i kvalitativní metody. Pro potvrzení hypotéz jsem v kvantitativní části výzkumu použil data z hlasování na půdě Poslanecké sněmovny jednotlivých politiků. Zkoumal jsem hlasování z volebního období, během kterého určitá koalice vznikla, a poté z volebního období do kterého koalice získala mandáty. Na těchto hlasování jsem porovnával názorovou shodu mezi stranami, které spolupracovaly v rámci jednotlivých koalic. Tyto výsledky a závěry z výzkumu jsem jednotně představil v poslední kapitole „*Porovnání hlasování v Poslanecké sněmovně koaličních uskupení Koalice, SPOLU a Piráti a Starostové*“. Bohužel tuto metodu jsem mohl použít pouze pro koalice z let 2002 a 2021, jelikož pro dřívější volební období data z hlasování chybí.

V kvalitativní části výzkumu jsem pro potvrzení hypotéz porovnával volební program jednotlivých stran, jejich ideová zařazení v politickém systému i následně celkový volební program následné koalice. Tato porovnání jsem vytvořil pro všechny zkoumané koalice a popsal přímo v jednotlivých kapitolách. Kvůli ideovému rámci stran, jsem vždy uvedl i jejich stručnou historii a charakteristiku.

Pro potvrzení hypotézy vycházející z reakcí na dobu vzniku jsem stručně popsal období před vznikem koalic. Zaměřil jsem se na tehdejší politickou situaci a případné změny v politickém systému.

Z mého pohledu se kvantitativní metoda pro výzkum tohoto tématu nehodí. Zaprvé je to z důvodu nedostatku dat, zadruhé kvůli velkému počtu procedurálního hlasování v Poslanecké sněmovně. Dalšími důvody jsou často malé počty poslanců jednotlivých stran a také velký počet nehlasujících poslanců, kvůli kterým jsou výsledky velmi zkreslené. Nicméně i tak nám data ukazují zajímavé výsledky. Pro výzkum volebních koalic však považuji za vhodnější kvantitativní analýzu, tedy zkoumání jednotlivých stran, jejich ideologii a názory a následné porovnání se stranami ze stejné koalice.

Z mého výzkumu však vyplývá, že koalice vznikají jako reakce na určitou politickou situaci v zemi a existence dominantní strany v politickém systému. S tím souvisí i snaha o maximalizaci volebního zisku, jelikož konkurenční strany mají šanci porazit dominantní stran pouze společně. Dle mého zjištění se tak děje proto, že v českém politickém prostředí se strany příliš nemění. Pokud by tedy tyto strany měly k sobě velmi blízko, vznikalo by koalic více. Postupná integrace stran, proběhla v rámci koalice pouze v případě KDS, která se integrovala do svého většího partnera v podobě ODS. Ostatní koalice skončily rozpadem. Vznik koalice z důvodu hrozícího propadu ve volbách proběhl v případě LSU, ovšem jelikož strany koalice nebyly parlamentní, jednalo se spíše o maximalizaci volebního zisku než o možný propad stran ve volbách. Případnou alternativní vládu do jisté míry nabízely koalice v České republice v roce 2021. Ani jedna koalice však nepočítala s tím, že by sama získala nadpoloviční většinu, a tedy systém sestavování vládní koalice byl pro voliče stále malým otazníkem, i když se předpokládalo spojení obou koalic. V případě Koalice její politici také představovali alternativu k opoziční smlouvě, nicméně i tak nebylo voličům jasné, s kým tato alternativa ve vládě bude.

Pokud se však podíváme na období, kdy koalice vznikaly, vždy se jednalo o jakousi změnu do té doby trvajících politického systému. První volební koalice kandiduje v roce 1990, tedy po 40leté komunistické vládě v zemi. Navíc spojení vzniká, aby mohly tyto strany konkurovat OF obsahující všechny možné politické okruhy. I přesto, že se jednalo o obě strany z křesťanskodemokratického prostředí, bylo zde tolik rozdílů, že ihned po volbách se spojení rozpadlo. Následné koalice kandidovaly v roce 1992, tedy v období po rozpadu OF, v období rozpadu Československa, a především v období pravolevého boje na politické scéně. Proto zde vznikly až tři koalice, pravicová, levicová a menší středová koalice. Zde se dá považovat pravicovou a levicovou koalici za určité spojení stran se stejným názorem a podobným pohledem na politiku. Středová koalice LSU však byla výhradně projektem pro získání mandátů v dolní komoře Parlamentu a společná témata neměla téměř žádná.

Další koalice vzniká až pro volby 2002. Tato koalice je další reakcí na politickou změnu v republice. Tentokrát se zde přetrhla „tradice“, že vládní strana stojí proti opozici, a také, že největší levicová strana stojí proti největší pravicové. To se však změnilo, když ČSSD vládla s podporou ODS, a proto vznikla Čtyřkoalice, aby tomuto případnému spojení v dalších letech

zabránila.

Poslední koalice, které vznikly v ČR, jsou z voleb 2021. Tyto koalice opět vznikly především za účelem porazit hnutí ANO. To zde změnilo politický systém v tom, že jako první jiná strana, než ODS a ČSSD, dokázala vyhrát volby, a také kvůli nepřijetí odpovědnosti vůči občanům po několika skandálech vlády a premiéra. Do té doby bylo jistým zvykem, že pokud se objeví nějaký právní problém či možné porušení zákona u osob z vládních stran, buď ony samy rezignovaly a byla dosazena nová vláda, nebo došlo k personálním změnám ve vládě. V tomto případě se však i přes trestné stíhání premiéra nic z toho nestalo a vláda nepadla. Další změnou bylo, že vláda opírala svou existenci o podporu KSČM, a tedy poprvé od roku 1989 získala komunistická strana koaliční potenciál a podílela se, ač nepřímo, na vládě v ČR.

Pokud bychom tedy položili doplňující otázku, proč předvolební koalice v ČR vznikají tak málo, můžeme si odpovědět, že ze dvou důvodů. Zaprvé je to volební systém, který nastavuje vyšší volební práh pro koalice a zároveň umožňuje možnost preferenčního hlasování, díky kterému se mohou jakékoli dohody koalic při sestavování kandidátek naprosto rozpadnout. Ve svém textu uvádím příklady, jak na tento bod doplatila Unie Svobody v rámci Koalice a Česká pirátská strana v rámci koalice Piráti a Starostové. A zadruhé, dokud se nezmění status quo v českém politickém prostředí, je vznik volebních koalic nepotřebný.

Summary

In my master thesis I examined the reasons for the formation, functioning and ideological interconnectedness of pre-election or electoral coalitions for the elections to the Chamber of Deputies in the Czech Republic, or in the case of the 1990 and 1992 elections to the Czech National Council. I dealt with coalitions that ran between 1990 and 2021 and won at least one seat in the lower house of Parliament. I chose this topic because electoral coalitions are not very common in the Czech parliamentary environment. In total, seven coalitions were formed before the parliamentary elections, but out of ten elections to the Chamber of Deputies, coalitions succeeded in only four cases. It is therefore interesting to note that in the last elections in 2021, two coalitions were successful.

I have divided the paper into theoretical and practical parts. In the theoretical part, I first explained my methodology and how I researched my topic. Then I describe what the term coalition means in the political environment and what the difference between electoral, legislative and governmental coalitions is. In the last chapter of the theoretical part, I focus on the Czech electoral law, as it is closely related to the topic of electoral coalitions, as well as its two amendments that had an impact on the formation of specific coalitions. The electoral law is also the reason why electoral coalitions in the Czech Republic do not form often.

In the practical part I focus on specific electoral coalitions. On these coalitions I try to find answers to the questions *"Why are electoral coalitions formed for the elections to the Chamber of Deputies in the Czech Republic? How do electoral coalitions work before the elections and how do the coalition parties work together after the elections? How are the parties of the pre-election coalitions close in terms of ideas and ideology?"*

At the beginning of the paper I presented six hypotheses:

Pre-election coalitions in the Czech Republic are formed:

1. *In order to unite parties with a common ideology.*
2. *In order to maximize electoral gains.*
3. *In response to the dominance of a rival party.*
4. *In response to a party's gradual or imminent decline in electoral preferences.*
5. *In order to gradually integrate political entities.*
6. *In order to present an alternative government to the electorate at the time of the election.*

However, my research shows that coalitions are formed in response to a certain political situation in the country and the existence of a dominant party in the political system. This is related to the desire to maximize electoral gains, as competing parties have a chance to defeat the dominant party only together. I draw this conclusion because parties do not change much in the Czech political environment. Therefore, if these parties were very close to each other, more coalitions would be formed. The gradual integration of the parties, took place within the coalition only in the case of the KDS, which inter-grouped with its larger partner in the form of ODS. The other coalitions ended up breaking up. The formation of a coalition due to an imminent electoral landslide took place in the case of the LSU, but since the parties in the

coalition were not parliamentary, it was more a matter of maximising electoral gains than a landslide. A possible alternative government was to some extent offered by the coalitions in the Czech Republic in 2021. However, neither coalition counted on gaining a supermajority on its own, and thus the system of forming a government coalition was still a small question mark for voters, even if it was assumed that the two coalitions would merge. In the case of the Coalition, its politicians also presented an alternative to the Opposition Agreement, but even so it was not clear to voters with whom this alternative would be in government.

12. Seznam použitých informačních zdrojů

Odborná literatura

BALÍK, Stanislav. *Česká komunální politika v obcích s rozšířenou působností: koalice, voličské vzorce a politické strany na místní úrovni v letech 1994-2006*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008. Politologická řada. 387 s. ISBN 978-80-7325-144-4.

BUDGE, Ian. KEMAN, Hans. *Parties and Democracy. Coalition Formation and Government Functioning in Twenty States*. Oxford: Oxford University Press 1990.

DEBUS, Marc. *Pre-Electoral Commitments and Government Formation*. Public Choice. Vol. 138. No 1/2. 1/2009. Str. 45-64.

DOČKAL, Vít. *Vratký vzlet Fénixe: Československá strana lidová 1988-1990*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2004. 80 s. ISBN 80-210-3587-0.

FIALA Petr. STRMISKA, Maxmilián. *Teorie politických stran*, Barrister & Principal. 2009. 266 s. ISBN 978-80-87029-71-8.

FIALA, P., MAREŠ, M. (2005). Unie Svobody – Demokratická unie. In MAREK, P.; MALÍŘ, J. (eds.). *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*. II. díl: Období 1938-2004. 1. vyd. Brno: Doplněk, s. 1563-1578.

FIALA, P.; SUCHÝ, P. (2005). Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová. In MAREK, P.; MALÍŘ, J. (eds.). *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*. II. díl: Období 1938-2004. 1. vyd. Brno: Doplněk, s. 1433-1453.

FIALA, Petr. *Český politický katolicismus 1848-2005*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. 535 s. ISBN 978-80-7325-155-0.

FIALA, Petr. MAREŠ, Miroslav. *Konstituování systému politických stran v České republice (1989–1992)*. Politologický časopis. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 1998, vol. 1997, No 1, p. 104-126. ISSN 1211-3247.

FIALA, Petr. MAREŠ, Miroslav. *KSČM a koalice Levý blok. Formování české levice a otázka transformace komunistické strany*. Politologický časopis. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 1999, VI, č. 2, s. 183-206. ISSN 1211-3247.

FIALA, Petr. MAREŠ, Miroslav. *Vývoj systému politických stran v České republice (1992–1996)*. Politologický časopis. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 1997, vol. 1997, No 3, p. 305-316. ISSN 1211-3247.

GOLDER Sona N. *Pre-electoral coalitions in comparative perspective: A test of existing hypotheses*. Electoral Studies. Vol. 24. Issue 4. Prosinec. 2005.

- GOLDER, Sona N. *Pre-Electoral Coalition Formation in Parliamentary Democracies*. British Journal of Political Science. Duben. 2006. Vol. 36. N. 2. str.
- CHARVÁT, Jakub. *Politika volebních reforem v ČR po roce 1989*. Praha: Grada. 2013. S. 189–190. ISBN 978-80-247-4700-2. S. 189–190.
- IBENSKAS, Raymondas. *Understanding Pre-electoral Coalitions in Central and Eastern Europe*. British Journal of Political Science. Vol. 46. N. 4. 10/2016. str. 743-761.
- KOPECKÝ, Petr. *Politické strany v českém Parlamentu (1992–1996): organizace, chování a vliv*. Sociologický časopis. 1996. Vol. 32 (No. 4: 439-456).
- KOPEČEK, Lubomír. *Deformace demokracie?: opoziční smlouva a česká politika v letech 1998-2002*. Brno: Barrister & Principal, 2015. 304 s. ISBN 978-80-7485-031-8.
- KOPEČEK, Lubomír. *Éra nevinnosti. Česká politika 1989–1997*. Brno: Barrister & Principa. 2010. 380 s. ISBN 978-80-87029-98-5.
- KOUDELKA Zdeněk. *Změna volebního systému*. Politologický časopis Brno: Mezinárodní politologický ústav. 2000. roč. 2000. č. 1. s. 90-95. ISSN 1211-3247.
- KRUŠINOVÁ, Iva. *Využití nástrojů politického marketingu v první přímé prezidentské volbě v ČR*. Brno, 2013. DP. Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita v Brně.
- LINEK, Lukáš. *Volby do poslanecké sněmovny 2002*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky. 2003. Setkávání. str. 211. ISBN 80-7330-021-4.
- MALÍŘ, Jiří; MAREK, Pavel. *Politické strany – vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*. Brno: Doplněk, 2005. ISBN 80-7239-179-8.
- PEČÍNKA, Pavel. *Zelená zleva*. Praha: G plus G. 2002. 261 s. ISBN 80-86103-58-7.
- Politika v ČR. č. 4, 2001, s. 134.
- PŠEJA, Pavel. *Občanská demokratická strana jako hlavní „dědic“ OF a „agens“ stranického systému ČR (1991–1998)*. Politologický časopis. 4/2004. Str. 453–471. ISSN: 1805-9503.
- PINTO, Luca. *The dynamics of pre-electoral coalition formation*. Italian Doctoral Conference in Political Studies. 2009. Vol. 2.
- RIKER, William H. *The Theory of Political Coalition*. New Haven: Yale University Press 1962.
- SARTORI, Giovanni. *Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu*. Brno. CDK. 2005. s
- SILBER, Radomír. *Jak se dobývá parlament a ovládá stát: české politické stranictví a strany 90. let*. Brno: Tribun EU, 2013. 280 s. Knihovnicka.cz. ISBN 978-80-263-0387-9.
- SVITÁK, Ivan. *Levý blok: dialektika voleb*. Praha: Sakko. 1992. 110 s. Isis.

ŠEDO. Jakub. *Křesťanskodemokratická strana*, In: Malíř, Jiří Marek, Pavel: *Politické strany, Vývoj politických stran a hnutí v Českých zemích a Československu 1938-2004*. Doplněk, Brno. 2005. str. 1557-1561. ISBN 80-7239-179-8.

Novinové články a žurnalistické práce

„Dohoda o volební koalici pro senátní a komunální volby v listopadu 1998 uzavřená mezi-KDU-ČSL, US, ODA a DEU”, přetištěno v *Politice v ČR*, roč. 2, č. 5, 1998.

Co si lidé myslí o KSČ. In IVVM. Závěrečná zpráva z výzkumu 90–11. Aktuální otázky veřejného mínění. Duben 1990 (odpovědný řešitel Jiří Šubrt). Praha 1990. Str. 18.

DANEŠ. Martin. *JÁ S TEBOU, KDYŽ TY NE S NÍM*. Respekt 1/1992. 6. 1. 1992.

Hospodářské noviny. *Čtyřkoalice byla smluvně potvrzena*. 2. 9. 1998, s. 3, *Politika v ČR*, roč. 2, č. 5, 1998.

IVVM, „Popularita politiků” a “Důvěra ústavním institucím”, informace z výzkumu. 24. 6. 1998 a 3. 8. 1998.

JANYŠKA. Petr. *ČISTÉ JMÉNO PRO BUDOUCNOST*. Respekt 1/1992. 13. 6. 1990.

JANYŠKA. Petr. *JAK DOPADNOU VOLBY?*. Respekt 11/1990. 23. 5. 1990.

KRÁL. M. *Hovoříme s Lotharem Indruchem – Cíl: akční sjednocení levice*. Naše pravda 48/1991. Str. 1.

MLYNÁŘ. Vladimír. *NĚKTERÝM LIDEM JSEM NEBEZPEČNÝ*. Respekt 36/1993. 6. 9. 1993.

MLYNÁŘ. Vladimír. *STŘET S NÁMI ZNAMENÁ OHROŽENÍ STÁTU*. Respekt 11/1992. 16. 3. 1992.

PEČINKA. Bohumil. *KOMPROMISY BY UNII ZNIČILY*. Respekt 36/1998. 31. 8. 1999.

Stanovisko k situaci v Levém bloku, Naše pravda, str. 3/1994. str.3.

SVOBODA. Jiří. *Strana na rozcestí*. Naše pravda 9/1993 str. 2.

ŠÍDLO. Jindřich. *REALISTICKÝ BLOK KONČÍ*. Respekt 18/1994. 2. 5. 1994.

TABERY, Erik. *Vládeme, neruší: opoziční smlouva a její dědictví*. Vyd. 2. Praha: Respekt Publishing, 2008. Respekt (Respekt Publishing). 304 s. ISBN 978-80-903766-3-2.

Zieleniec zahájil boj s Klausem i s celou ODS. Telegraf. 5. 6. 1997. Anopress. 16. 11. 1997.

Parlamentní jednání, sněmovní tisky a volební programy

Dlouhodobý program KSČM.

Dohoda o koalici Levý blok.

Dohoda stran Čtyřkoalice ze dne 28. ledna 2001.

Koaliční smlouva KDU-ČSL a STAN.

KOALIČNÍ SMLOUVA PRO VOLBY DO POSLANECKÉ SNĚMOVNY KONANÉ V ROCE 2021.

Levý blok-KSČM a DL ČSFR (volební program 1992).

POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMANTU ČR. 19. Schůze. 344. Hlasování. 9. prosince 1999. 15:04. Návrh zák. o referendu-vstup ČR do EU.

POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMANTU ČR. 24. Schůze. 22. Hlasování. 15. dubna 1998. 10:54. VI. návrh k vysl. souhl. přístupu ČR k NATO.

POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMANTU ČR. 51. Schůze. 933. Hlasování. 16. prosince 2005. 10:26. Návrh zákona o registrovaném partnerství.

Smlouva o vytvoření stabilního politického prostředí v České republice uzavřená mezi *Českou stranou sociálně demokratickou a Občanskou demokratickou stranou*. (Opoziční smlouva).

SPOLU koaliční smlouva.

Stenozáznam z 15. schůze FS ČSFR 1990 -1992 z pátku 24. května 1992 [online.] Dostupné z (<https://www.psp.cz/eknih/1990fs/slsn/stenprot/015schuz/s015101.htm>).

Volební program Koalice pro volby 2002.

Volební program SPOLU.

Zákon č 247/1995 Sb. o volbách do Parlamentu České republiky.

Zákon č. 189/2021 Sb.

zákon. 15/1990 Sb.

Internetové zdroje

BARTONÍČEK. Radek. *Pravicová trojkoalice ukázala předvolební kampaň. Jdeme do toho spolu, hlásí*. [online.] 9. 12. 2020. [cit. 10. 5. 2023]. Dostupné z <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/pravicova-trojkoalice-ukazala-predvolebni-heslo/r~f3701c943a0011eb8b230cc47ab5f122/>.

BARTONÍČEK. Radek. *Pravicová trojkoalice ukázala předvolební kampaň. Jdeme do toho spolu, hlásí.* [online.] zpravy.aktualne.cz. 9. 12. 2020. [cit. 15. 5. 2023]. Dostupné z <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/pravicova-trojkoalice-ukazala-predvolebni-heslo/r~f3701c943a0011eb8b230cc47ab5f122/>.

BARTOŠ. Ivan. *Piráti představují předvolební video: Pusťte nás na ně. Všichni nekradou!* [online]. pirati.cz, [cit. 8. 7. 2020]. Dostupné z: <https://www.pirati.cz/jak-pirati-pracuji/pirati-predstavuji-predvolebni-video-pustte-nas-na-ne-vsichni-nekradou/>.

BURIANEC. Jan. *Téměř polovina lidí souhlasí s rozhodnutím Ústavního soudu.* [online.] Simar. [cit. 10. 1. 2023]. Dostupné z <https://simar.cz/cerstve-namleto/temer-polovina-lidi-souhlasí-s-rozhodnutim-ustavniho-soudu.html>.

ČESKÁ TELEVIZE. *30 let zpět: Atentát na předsedu KSČM.* [online.] ct24.cz. Zpravodajství České televize. 6. 2. 2002. [cit. 22. 3. 2023]. <https://ct24.ceskatelevize.cz/specially/30-let-zpet/3548989-30-let-zpet-atentat-na-predsedu-kscm>.

ČESKÁ TELEVIZE. *30 let zpět: Levicové strany utvořily koalici.* [online.] ct24.cz. Zpravodajství České televize. 19. 9. 2022. [cit. 22. 3. 2023]. <https://ct24.ceskatelevize.cz/specially/30-let-zpet/3530373-30-let-zpet-levicove-strany-utvorily-koalici>.

ČESKÁ TELEVIZE. *30 let zpět: Spolupráce ODS a KDS před volbami.* [online.] ct24.cz. Zpravodajství České televize. 18. 9. 2021. [cit. 20. 3. 2023]. Dostupné z <https://ct24.ceskatelevize.cz/specially/30-let-zpet/3370640-30-let-zpet-spoluprace-ods-a-kds-pred-volbami>.

ČESKÁ TELEVIZE. *30 let zpět: Ustavující sněm Občanského hnutí.* [online.] ct24.cz. 27. 4. 2021. [cit. 15. 2. 2023]. Dostupné z <https://ct24.ceskatelevize.cz/specially/30-let-zpet/3303415-30-let-zpet-ustavujici-snem-obcanskeho-hnuti>.

ČESKÁ TELEVIZE. *KDU-ČSL bude bojovat o místa ve sněmovně.* [online.] ct24.ceskatelevize.cz. 1. 12. 2012. [cit. 10. 4. 2023]. Dostupné z <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/1131343-kdu-csl-bude-bojovat-o-mista-ve-snemovne>.

ČESKÁ TELEVIZE. *Nekomunistická levice v komunistické době.* [online.] ct24.cz. 26. 5. 2011. [cit. 17. 2. 2023]. Dostupné z <https://ct24.ceskatelevize.cz/archiv/1263120-nekomunisticka-levice-v-komunisticke-dobe>.

ČESKÁ TELEVIZE. *TOP 09 poztrácela statisíce voličů, do sněmovny ale nakonec proklouzla.* [online.] 21. 10. 2017. [cit. 10. 5. 2023]. Dostupné z <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2280820-top-09-poztracela-statisice-volicu-do-snemovny-ale-nakonec-proklouzla>.

ČESKÁ TELEVIZE. *Zpravodaj krátkého filmu o volbách v roce 1990.* [online.] ceskatelevize.cz. 1990. [cit. 25. 3. 2023]. Dostupné z <https://www.ceskatelevize.cz/porady/12506795844-volby-1990/>.

ČESKÉ NOVINY. *Volební zákon o volbách do Poslanecké sněmovny* [online.] ceskenoviny.cz. posl. akt. 14. 5. 2002. [cit. 8. 1. 2023]. Dostupné z <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/volebni-zakon-o-volbach-do-poslanecke-snemovny/14462>.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Metody pro přepočítání hlasů na mandáty*. [online.] červen 2021. [cit. 8. 1. 2023]. Dostupné z https://www.czso.cz/csu/czso/metody_pro_prepočet_hlasu_na_mandaty.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 14. - 15.6.2002*. [online.] volby.cz. [cit.8. 4. 2023]. Dostupné z <https://www.volby.cz/pls/ps2002/ps111?xjazyk=CZ&xv=1&xt=2&xkstrana=25&xkraj=0>.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 20.10. – 21.10.2017 (promítnuto usnesení NSS)*.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 28.05. – 29.05.2010, Celkové výsledky hlasování* [online]. Český statistický úřad. Dostupné z <https://www.volby.cz/pls/ps2010/ps2?xjazyk=CZ>.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 8.10. – 9.10.2021*. [online.] volby.cz. [cit. 8. 7. 2023]. Dostupné z <https://volby.cz/pls/ps2021/ps53?xjazyk=CZ&xv=1>.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Volby do zastupitelstev krajů konané dne 17.10. – 18.10.2008*. [online.] volby.cz. [cit. 8. 7. 2023]. Dostupné z <https://volby.cz/pls/kz2008/kz311?xjazyk=CZ&xdatum=20081017&xkraj=1&xobec=533157>.

ČT24. *OF(F). Před čtvrtstoletím se rozpadlo Občanské fórum*. [online.] posl. akt.23. 12. 2016. [cit. 12. 2. 2023]. Dostupné z <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/1703487-pred-ctvrtstoletim-se-rozpadlo-obcanske-forum>.

ČTK. *Volební koalice se starosty se rýsuje. Vedení Pirátů dostalo zelenou od členů, návrh smlouvy má být do měsíce*. [online.] domaci.hn.cz. 24. 11. 2020. [cit. 8. 7. 2023]. Dostupné z <https://domaci.hn.cz/c1-66848530-pirati-budou-jednat-o-volebni-koalici-se-stan-pro-bylo-81-procent-hlasujicich-clenu>.

Demokracii pro všechny. Manifest, Hnutí za občanskou svobodu a další dokumenty. Československo říjen–listopad 1988. [online.] [cit. 13. 2. 2023]. Dostupné z <http://www.csds.cz/cs/2138-DS/version/7/part/15/data/Manifest%20HOS.pdf>.

DIMUN. Petr. *Komentář: Taková byla Čtyřkoalice*. [online.] cdk.cz. 2016. [cit. 30. 3. 2023]. Dostupné z <https://www.cdk.cz/komentar-takova-byla-ctyrkoalice>.

DRAGOUN. Radek. KLÉZL. Tomáš. *Piráti poraženými voleb. Kroužkováním posílení starostové ale za svými spojenci stojí*. [online.] zpravy.aktualne.cz. 9. 10. 2021. [cit. 25. 6. 2023]. Dostupné z <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/politika/pirati-porazenymi-voleb-starostove-je-prekrouzkovali/r~bf0cf800291011eca824ac1f6b220ee8/>.

E15. *Volební účast: Data a historické srovnání pro všechny volby*. [online.] e15.cz. 28. 1. 2023. [cit. 30. 3. 2023]. Dostupné z <https://www.e15.cz/volebni-ucast-v-cr>.

ECHO24. *D'Hondtova metoda s nestejně velkými 14 kraji zasahuje do rovnosti hlasů, řekl Rychetský*. [online.] echo24.cz. 3. 2. 2021. [cit. 10. 1. 2023]. Dostupné z

<https://echo24.cz/a/SBkwa/dhondtova-metoda-s-nestejne-velkymi-14-kraji-zasahuje-do-rovnosti-hlasu-rekl-rychetsky>.

GAVENDA, Jaroslav. *Manželství pro gaye prošlo prvním čtením. Rozpoltilo strany i koalice*. [online.] seznamzpravy.cz. 29. 4. 2021. [cit. 26. 6. 2023]. Dostupné z <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/manzelstvi-pro-gaye-proslo-prvnim-ctenim-rozpoltilo-strany-i-koalice-152571>.

HOSPODÁŘSKÉ NOVINY. *Josef Lux kvůli leukémii odchází z vysoké politiky*. [online.] archiv.hn.cz. 25. 9. 1998. [cit. 1. 4. 2023]. Dostupné z <https://archiv.hn.cz/c1-960993-josef-lux-kvuli-leukemii-odch=azi-z-vysoke-politiky>.

HOSPODÁŘSKÉ NOVINY. *Ústavní soud zrušil část volebního zákona. Rychetský se snaží dostat Babiše z politiky, rozčiloval se premiér*. [online.] domáci.hn.cz. 3. 2. 2021. [cit. 10. 1. 2023]. Dostupné z <https://domaci.hn.cz/c1-66877650-ustavni-soud-zrusil-cast-volebniho-zakona-pro-poruseni-rovnosti-volebniho-prava>.

IDNES. *Bartoš: „Chci být premiér“ zní spratkovsky, ale jsem připraven řídit vládu*. [online.] idnes.cz. 25. 11. 2020. [cit. 8. 7. 2023]. Dostupné z https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/pirati-ivan-bartos-stan-koalice-vlada-premier-spratkovsky-koronavirus-blatny.A201124_190715_domaci_vov.

iDNES. *Čtyřkoalici povede Cyril Svoboda*. [online.] idnes.cz. 29. 1. 2001. [cit. 3. 4. 2023]. Dostupné z https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/ctyrkoalici-povede-cyril-svoboda.A010126_111108_domaci_mhk.

iDNES. *Jan Ruml rezignoval na funkci předsedy Unie svobody*. [online.] idnes.cz. 1. 12. 1999. [cit. 1. 4. 2023]. Dostupné z https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/jan-ruml-rezignoval-na-funkci-predsedy-unie-svobody.A_991201_111546_domaci_jkl.

iDNES. *Jdeme do toho SPOLU, zní heslo ODS, lidovců a TOP 09 pro příští volby*. [online.] idnes.cz. 9. 12. 2020. [cit. 10. 5. 2023]. Dostupné z https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/ods-lidovci-top-09-kampan.A201209_120118_domaci_mkop.

iDNES. *Největší demonstrace od roku 1989, piší ve světě o protestu proti Babišovi*. [online.] idnes.cz. 5. 6. 2019. [cit. 10. 4. 2023]. Dostupné z https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/demonstrace-praha-premier-andrej-babis-milion-chvilek-pro-demokracii-svetova-media-odvolani-demise-m.A190605_101504_zahranicni_dtt.

IDNES. *Premiér Sobotka otočil. Demisi nepodá, odvolává Babiše*. [online.] idnes.cz. 5. 5. 2017. [cit. 9. 4. 2023]. Dostupné z https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/premier-sobotka-cssd-vladni-krize-demise-prezident-zeman.A170505_094558_domaci_jw.

IROZHLAS. *Rozpad dvojkoalice: Starostové půjdou do voleb bez lidovců. Chceme budovat svou identitu, řekl Gazdík*. [online.] irozhlas.cz. 25. 7. 2017. [cit. 10. 4. 2023]. Dostupné z https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/dvojkoalice-se-rozpada-starostove-chteji-jit-do-sne-movnich-voleb-bez-lidovcu_1707251740_ako.

JEŘÁBKOVÁ, Dominika. *Budoucí protibabišovská koalice má kostlivce ve skříni. Jmenuje se euro*. [online.] novinky.cz. 4. 1. 2021. [cit. 25. 6. 2023]. Dostupné z <https://www.novinky.cz/clanek/domaci-budouci-protibabisovska-koalice-ma-kostlivce-ve-skrine-jmenuje-se-euro-40346828>.

JÍRA, Jiří. *Kühnl vstoupil do boje o Čtyřkoalici*. [online.] idnes.cz. 15. 12. 2000. [cit. 2. 4. 2023]. Dostupné z https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/kuhnl-vstoupil-do-boje-o-ctyrkoalici.A001215_120646_domaci_mhk.

KDU-ČSL. *Stručná Historie ČSL a KDU-ČSL*. [online.] *Sametová revoluce a porevoluční Československo*. [cit. 13. 2. 2023]. Dostupné z <https://www.kdu.cz/o-nas/historie>.

KOPECKÝ, Josef. *Kandidát ODS, TOP 09 a KDU-ČSL na premiéra je Fiala, strany zachovají kluby*. [online.] idnes.cz. 16. 12. 2020. [cit. 10. 6. 2023]. Dostupné z https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/koalice-ods-top-09-kdu-csl-kandidat-na-premiera-fiala.A201216_112017_domaci_kop.

KOPECKÝ, Josef. *STAN schválil zahájení vyjednávání s Piráty o koalici pro parlamentní volby*. [online.] idnes.cz. 8. 10. 2021. [cit. 8. 7. 2023]. Dostupné z https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/stn-pirati-koalice-volby-2021.A201008_175326_domaci_kop.

KOTTOVÁ, Anna. *Lidovci a STAN rozhodli, že půjdou společně do voleb. Potřebují 10 procent hlasů*. [online.] irozhlas.cz. 18. 3. 2017. [cit. 10. 4. 2023]. Dostupné z https://www.irozhlas.cz/zpravy-z-domova/lidovci-a-stan-rozhodli-ze-pujdou-spolecne-do-voleb-potrebuji-10-procent-hlasu_1703180732_.

KRUŠINOVÁ, Iva. *Využití nástrojů politického marketingu v první přímé prezidentské volbě v ČR*. Brno, 2013. DP. Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita v Brně.

MAHDALOVÁ, Kateřina. *Unikátní model. Kdo vyhraje volby*. [online.] seznamzpravy.cz. 27. 9. 2021. [cit. 28. 6. 2023]. Dostupné z <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/pocitame-sance-kdo-vyhraje-volby-144566>.

MACHOVÁ, Martina. *Sami, nebo Spolu? Strany koalice váhají, zda jít eurovoleb společně*. [online.] seznamzpravy.cz. 19. 3. 2023. [cit. 25. 6. 2023]. Dostupné z <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/domaci-politika-vice-negativ-vez-pozitiv-ve-spolu-neni-jasno-zda-jit-do-eurovoleb-spolecne-227902>.

MATĚJČEK, Petr. *Světový závod o prvního piráta v národním parlamentu vyhráli nečekaně Češi*. [online.] Lidovky.cz, [cit. 8. 7. 2023] Dostupné z https://www.lidovky.cz/ceska-pozice/svetovy-zavod-o-prvniho-pirata-v-narodnim-parlamentu-vyhrali-necekane-cesi.A121022_151604_pozice_80775.

NAVARA, Luděk. *Vzpomínáte? Československé volby v roce 1990, to byla divočina!* [online.] 1. 6. 2010. [cit. 15. 2. 2023]. Dostupné z https://www.idnes.cz/zpravy/archiv/vzpominate-ceskoslovenske-volby-v-roce-1990-to-byla-divocina.A100531_180603_kavarna_chu.

- NAVRÁTIL. Vojtěch. *O dvacet let nazpět. Dění ve Sněmovně se vrací do první poloviny devadesátých let.* [online.] cdk.cz. 2016. [cit. 25. 3. 2023]. Dostupné z <https://www.cdk.cz/o-dvacet-let-nazpet>.
- ODS. *Historie Občanské demokratické strany.* [online.] ods.cz. [cit. 15. 2. 2023]. Dostupné z <https://www.ods.cz/o-nas/historie>.
- PEHE. Jiří. *Je sjednocení koaličních stran reálné?.* [online.] pehe.cz. 23. 7. 1996. [cit. 17. 2. 2023]. Dostupné z <https://pehe.cz/1996/07/23/je-sjednoceni-koalicnich-stran-realne/>.
- PERKNEROVÁ. Kateřina. *S hnutím ANO do vlády nepůjdeme, řekl Fiala.* [online.] denik.cz. 16. 9. 2021. [cit. 15. 6. 2023]. Dostupné z <https://www.denik.cz/volby-ps-2021-osobnosti/s-hnutim-ano-do-vlady-nepujdeme-rekl-fiala-20210915.html>.
- PIRÁTSKÁ STRANA. *O nás.* [online.] pirati.cz, [cit. 8. 7. 2023] Dostupné z: <https://www.pirati.cz/o-nas/>.
- PIRÁTSKÁ STRANA. *Program pro volby do sněmovny 2010.* [online.] pirati.cz, [cit. 8. 7. 2023] Dostupné z <https://wiki.pirati.cz/volby/2010/komplet>.
- PIRÁTSKÁ STRANA. *Stanovy České pirátské strany.* [online.] pirati.cz, [cit. 8. 7. 2020]. Dostupné z: <https://wiki.pirati.cz/rules/st>.
- POKORNÝ. Jakub. *Nejlepší slogan podle expertů: Když se kecají blbosti, tak spím.* [online.] idnes.cz. 21. 4. 2010. [cit. 10. 4. 2023]. Dostupné z https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/nejlepsi-slogan-podle-expertu-kdyz-se-kecaji-blbosti-tak-spim.A100421_081144_domaci_nos.
- POSLANECKÁ SNĚMOVNA ČR. 65. Schůze. 64. Hlasování. 20. listopadu 2020. 01:58. Vl.n.z., kterým se mění některé zákony v oblasti daní – EU.
- PRÁTOVÁ. Renata. *Zprávy neděle, 28. června 1998.* [online.] cesky.radio.cz. 28. 6. 1998. [cit. 28. 3. 2023]. Dostupné z <https://cesky.radio.cz/zpravy-nedele-28-cervna-1998-8055734>.
- RAMBOUSKOVÁ. Michaela. *Babiš s ODS a SPD prosadili masivní snížení daní, vyjde na 130 miliard.* [online.] seznamzpravy.cz. 19. 11. 2020. [cit. 26. 6. 2023]. Dostupné z <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/zacina-dlouhy-den-ve-snemovne-resit-se-bude-nouzovy-stav-i-superhruba-mzda-130112>
- RAMBOUSKOVÁ. Michaela. *Čtyři důvody, proč Piráti propadli v kroužkování.* [online.] seznamzpravy.cz. 12. 10. 2021. [cit. 8. 7. 2023]. Dostupné z <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/co-v-krouzkovani-uskodilo-piratum-177569>.
- RAMBOUSKOVÁ. Michaela. *Koalice ODS, KDU-ČSL a TOP 09 si dělí republiku. Otazník je nad Prahou.* [online.] seznamzpravy.cz. 12. 11. 2020. [cit. 15. 5. 2023]. Dostupné z <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/koalice-ods-kdu-csl-a-top-09-si-deli-republiku-otaznik-je-nad-prahou-129320>.
- RAMBOUSKOVÁ. Michaela. *ODS, KDU-ČSL a TOP 09 jdou do voleb jako koalice SPOLU. Daly 17 slibů.* [online.] seznamzpravy.cz. 9. 12. 2020. [cit. 15. 6. 2023]. Dostupné z

<https://www.seznamzpravy.cz/clanek/ods-kdu-csl-a-top-09-jsou-do-voleb-jako-koalice-spolu-133025>.

Rozhovor s prof. Janem Rychlíkem. *S Janem Rychlíkem o prvních svobodných parlamentních volbách roku 1990* [online.] [cit. 28. 3. 2023]. Dostupné z <https://gjk.cz/wp-content/uploads/2020/06/volby.pdf>.

SÁL Karel. *Předvolební koalice: Jeden problém za druhým*. [online]. Institut pro politiku a společnost. Duben 2021.[cit. 5. 10. 2022]. Dostupné z <https://www.politikaspolecnost.cz/wp-content/uploads/2021/04/P%C5%99edvolebn%C3%AD-koalice-Jeden-probl%C3%A9m-za-druh%C3%Bdm-IPPS.pdf>.

SEZNAM ZPRÁVY. *Politikou otrásá nahrávka, jak Babiš úkoluje novináře MF Dnes*. [online.] [seznamzpravy.cz](https://www.seznamzpravy.cz). 3. 5. 2017. [cit. 8. 4. 2023]. Dostupné z <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/politikou-otrasa-nahravka-jak-babis-ukoluje-mf-dnes-30926>.

SOUDNÝ. Vojtěch. *Babišova akvizice Mafry znervóznila politiky. Bojí se berlusconizace Česka před volbami*. [online.] domaci.hn.cz. 28. 6. 2013. [cit. 8. 4. 2023]. Dostupné z <https://domaci.hn.cz/c1-60150260-babisova-akvizice-mafry-znervoznila-politiky-boji-se-berlusconizace-ceska-pred-volbami>.

STANOVY POLITICKÉ STRANY TOP 09. [online.] [top09.cz](https://www.top09.cz). [cit. 10. 4. 2023]. Dostupné z <https://www.top09.cz/o-nas/stanovy/>.

STEM. *Stranické preference STEM – prosinec 2001*. [online.] [stem.cz](https://www.stem.cz). 20. 12. 2001. [cit. 4. 4. 2023]. Dostupné z <https://www.stem.cz/stranicke-preference-stem-prosinec-2001/>.

STEM. *Stručná analýza letošního volebního chování*. [online.] [stem.cz](https://www.stem.cz). 12. 11. 2021. [cit. 25. 6. 2023]. Dostupné z <https://www.stem.cz/strucna-analyza-letosniho-volebniho-chovani/>.

STRÁNSKÝ. Jan. *Jak Starostové po(d)razili Piráty*. [online.] [seznamzpravy.cz](https://www.seznamzpravy.cz). 12. 10. 2021. [cit. 25. 6. 2023]. Dostupné z <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/blog-jak-starostove-podrazili-piraty-177603>.

TOP09. *Expert: vtipná byla jen kampaň TOP 09*. [online.] [top09](https://www.top09.cz). 28. 5. 2010. [cit. 10. 4. 2023]. Dostupné z <https://www.top09.cz/co-delame/medialni-vystupy/experti-vtipna-byla-jen-kampan-top-09-2411.html>.

TVRDOŇ. Jan. *Kde berou hlasy Starostové a kam utíkají zklamání voliči ANO? Vysvětlujeme překvapivá data agentury Kantar*. [online.] denikn.cz. 15. 3. 2021. [cit. 8. 7. 2023]. Dostupné z <https://denikn.cz/582707/kde-berou-hlasy-starostove-a-kam-utikaji-zklamani-volici-ano-vysvetlujeme-prekvapiva-data-agentury-kantar/>

Usnesení III. Sjezdu KSČM. [online.] 26. 6. 1993. [cit. 25. 3. 2023]. Dostupné z http://www.sds.cz/docs/prectete/e_kolekt/usn_3sj.htm.

ÚSTAVNÍ SOUD. *Ústavní soud zrušil část volebního zákona pro porušení rovnosti volebního práva a šancí kandidujících stran*. [online.] 3. 2. 2021. [cit. 10. 1. 2023]. Dostupné z <https://www.usoud.cz/aktualne/ustavni-soud-zrusil-cast-volebniho-zakona-pro-poruseni-rovnosti-volebniho-prava-a-sanci-kandidujicich-stran>.

VEC. Kamil. MALÁ. Veronika. *Dohoda, která vymazala rozdíl mezi pravíci a levíci. Před 20 lety politici podepsali opoziční smlouvu.* [online.] ct24.ceskatelevize.cz. 9. 7. 2018. [cit. 28. 3. 2023]. Dostupné z <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2532988-dohoda-ktera-vymazala-rozdil-mezi-pravici-a-levici-pred-20-let-politici-podepsali>.

VÍTÁMVÁS. Petr. *Pohledy do historie: První svobodné volby v roce 1990.* [online.] ohlasy.info. 4. 8. 2015. [cit. 26. 3. 2023]. Dostupné z <https://ohlasy.info/clanky/2015/08/volby-1990.html>.

VLÁDA ČR. *Přehled členů vlády (2. 1. 1998 - 17. 7. 1998).* [online.] vlada.cz. 30. 4. 2009. [cit. 26. 3. 2023]. Dostupné z <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2007-cr/josef-tosovsky/prehled-ministru-24633/>.

TEZE ZÁVĚREČNÉ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Základní údaje

Jméno a příjmení: Jan Snížek

Název práce: Ideová a názorová propojenost volebních koalic v parlamentních volbách České republiky

Vedoucí práce: Mgr. Jakub Stauber, Ph.D.

Název práce v AJ: Connectedness of political parties in country-level electoral coalitions in the Czech Republic

Klíčová slova: koalice, volby, ideologie, poslanecká sněmovna česká pirátská strana, Starostové a nezávislí, SPOLU, ODS, TOP 09, KDU-ČSL, Čtyřkoalice, Levý Blok, hlasování, zákony, stranická spolupráce

Klíčová slova v AJ: coalition, election, Czech Pirate party, Mayors and Independents, SPOLU, ODS, TOP 09, KDU-ČSL, Čtyřkoalice, Levý Blok, ideology, law, party cooperation, parliament

Studijní obor: Politologie (NMgr.)

Semestr zadání: LS 2020/2021

Akademický rok podání: 2020/2021

Předpokládaný termín dokončení: LS 2021/2022

Typ práce: diplomová

Zdůvodnění výběru práce

Předvolební koalice do parlamentních voleb nejsou v české politice příliš časté. Pokud nebereme v potaz spolupráci stran, které kandidují v rámci společné kandidátní listiny, např. spojení strany TOP 09 a hnutí STAN ve volbách do poslanecké sněmovny v letech 2010 a 2013, výrazněji se dosud prosadily pouze tři koalice. Jedná se o Levý blok ve volbách 1992, který spojoval levicové skupiny v čele s komunistickou stranou, koalici ODS + KDS ve stejných volbách a také Čtyřkoalici, která vznikla pro volby v roce 2002 a která spojovala čtyři strany tvořící opozici proti spojení ODS a ČSSD tzv. opoziční smlouvou. Tato koalice však vydržela spolu pouze v senátních volbách a do parlamentních voleb 2002 již kandidovalo spojení pouze dvou stran, KDU-ČSL a US-DEU. Ke vzniku předvolebních koalic u nás nedocházelo zejména z toho důvodu, že pro tyto subjekty bylo těžší se dostat do poslanecké sněmovny. Volební zákon stanovoval hranici pro získání mandátů překročení 5 % za každou stranu, která byla součástí koalice. Spojování menších stran bylo tedy poměrně nepraktické i přesto, že volební zákon ve výsledku zvýhodňoval silné subjekty. Jelikož v následujících sněmovních volbách v roce 2021 kandidují hned 2 koalice, zaměřím se ve své diplomové práci na toto politické téma a pokusím se zjistit, co zapříčinilo spojení stranických subjektů, zda se jedná o určitou politickou situaci nebo zda se jedná o nový nastupující trend spojování ideově a názorově propojených stran. Nové koalice vznikly ještě předtím, než se v ČR změnil volební zákon, upravující kromě způsobu přepočtu hlasů na jednotlivé mandáty. Nový zákon nahradil d'Hondtovu metodu Imperialiho kvótou. Novým volebním zákonem se blíže budu zabývat ve své práci.

Předpokládaný cíl

Cílem diplomové práce je přiblížit, proč na české politické scéně vznikají předvolební koalice. Zaměřím se jak na koalice v minulosti, tak převážně na koalice nově vzniklé, tedy na spojení Pirátů a STAN a koalici SPOLU. Pokusím se zjistit, jak mají strany v koalicích k sobě navzájem blízko ideově a názorově a jestli spolupráce může být dlouhodobá, nebo zda se jedná pouze o reakci na současnou politickou situaci, kde je téměř hegemonelem hnutí ANO 2011. Na koalice v minulosti se zaměřím také z důvodu vzniku, zda spolu tyto strany sdílely stejné myšlenky, nebo se jednalo o pragmatické spojení v rámci tehdejší politické situace.

Metodologie

Co se týče metodologie, bude využita kvalitativní i kvantitativní metoda, přesněji pak případová studie. Zaměřím se na jednotlivé koalice, ve kterých porovnáím názory a ideologické zaměření jednotlivých stran. Vycházet budu převážně z hlasování a podání návrhů zákona v Poslanecké sněmovně, z dosavadních i povolebních jednání a jak jednotlivé strany v koalici spolu spolupracovali před spojením i následně po volbách. Využiji k tomu program R studio, kde kvantitativně představím, kolikrát pro nebo proti kterým zákonům spolu strany hlasovaly a jak

je tedy tato spolupráce zapříčiněna podobnými názory a jak moc je pouze ovlivněna politickou situací. Pracovat budu např. s Party System Polarization Index nebo Rice index.

Předpokládaná struktura

1) Úvod

A. Charakteristika tématu

B. Cíl práce

C. Metodologie

2) Koalice

A. Vymezení pojmu koalice

B. Teoretické typy koalic
C. Právní úprava volebních koalic v ČR

3) Koalice v českých volbách do Poslanecké sněmovny

A. ODS+KDS

B. Levý blok

C. Čtyřkoalice

D. Piráti + Starostové

E. SPOLU

F. Trikolora Svobodní Soukromníci

4) Závěr

Seznam příloh

Příloha č. 1: Rscript pro kvantitativní výzkum (rscript)